

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**DEĞİŞEN DÜNYADA ARŞİVLERİN FARKLI AMAÇ VE
UYGULAMALARINA BİR BAKIŞ: GELECEĞİN ARŞİVCİLİĞİNE
ÖNGÖRÜLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERİDE AYLİZ DEMİR (KOCABİYİK)

İSTANBUL 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**DEĞİŞEN DÜNYADA ARŞİVLERİN FARKLI AMAÇ VE
UYGULAMALARINA BİR BAKIŞ: GELECEĞİN ARŞİVCİLİĞİNE
ÖNGÖRÜLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERİDE AYLİZ DEMİR (KOCABİYİK)

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR.A.OĞUZ İCİMSOY

İSTANBUL 2009

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Feride Ayliz Demir "Değişen Dünyada Arşivlerin Farklı Amaç ve Uygulamalarına Bir Bakış: Geleceğin Arşivciliğine Öngörüler" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy~~ ~~çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Oğuz İcimsoy
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Doç.Dr. Tuba Çavdar Karatepe
Üniversitesi Marmara

Üye : Yrd.Doç.Dr. Niyazi Çiçek
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 06/07/2009 tarih ve 2009/12-4 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

1. ARŞİV

1.1.Arşiv Kavramı.....	3
1.2.Arşivin Tanımı.....	3
1.2.1.Arşiv Bilimi (Arşivcilik).....	4
1.2.2.Arşivin Fonksiyonu.....	5
1.2.3.Arşivin Önemi.....	6
1.2.4.Arşivciliğin Felsefesi.....	7
1.3.Arşivin Tarihsel Gelişimi.....	9
1.3.1. Dünyada ve Türkiye’de Arşivin Tarihçesi.....	9
1.3.2.Arşivlerin Toplumsal Rolü.....	13
1.3.2.1.İlkçağ Anadolu Uygarlıklarında Arşiv.....	14
1.3.2.2.Ortaçağ, Rönesans, Fransız Devrimi ile Modern Avrupa’da ve Osmanlı’da Arşiv.....	16

2. BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ

2.1.Sanayi Devrimi.....	18
-------------------------	----

2.2.Sanayi Toplumunun Oluşumu.....	20
2.2.1.Sanayi Toplumunun Özellikleri.....	21
2.2.2.Kapitalizm ve Sanayi Toplumunun Arşiv Kullanımına Etkisi.....	22
2.2.3.Sanayi Sektörünün Değer Yitirmesi.....	24
2.3.Sanayi Toplumundan Bilgi Topluma.....	26
2.4.Bilgi Toplumu.....	27
2.4.1.Bilgi Toplumunun Oluşumu.....	29
2.4.2.Bilgi Toplumunun Özellikleri.....	29
2.4.2.1.Bilginin Önem Kazanması.....	32
2.4.2.2.Küreselleşme.....	34
2.4.2.3.Bilgi Sektörünün Doğuşu.....	36
2.4.2.4.Çevre Koruma, Gönüllülük Bilincinin Gelişmesi.....	37
2.4.2.5.Teknolojik Gelişme.....	38
2.4.2.6.Bilgi Toplumu ve Türkiye.....	40
2.5.Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Karşılaştırması.....	43
2.6.Bilgi Yönetimi.....	48
2.6.1.Bilgi Kavramı.....	48
2.6.2.Bilgi Yönetimi Kavramı.....	49
2.6.3.Kurumsal Bilgi Yönetimi.....	53

3. BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞİN ARŞİVLERİN YAPISINA ETKİSİ-FARKLI AMAÇ VE UYGULAMALAR

3.1.Kurum Arşivleri.....	57
3.1.1.Kurumsal Yapının Değişimi.....	58
3.1.2.Kurum Kültürünün Oluşumu.....	59
3.2.İnternet ve Arşiv İlişkisi.....	61
3.3.Açık Erişim.....	64

3.3.1.Açık Erişim Kavramı.....	65
3.3.2.Açık Erişim Yayıncılık Modelleri.....	69
3.3.3.Açık Erişim Arama Araçları.....	73
3.3.4.Açık Erişim ve Açık Erişimli Kurumsal Arşiv İlişkisi.....	75
3.3.5.Türkiye’de Açık Erişim.....	77
3.4. Arşivlerin Farklı Amaç ve Uygulamalarda Kullanılması.....	79
3.4.1.Arşivlerin Farklı Taşıyıcılara Aktarılması (Dijital Arşivleme)....	79
3.4.2.Arşiv ve Arşiv Koleksiyonlarının Tanıtımı ve Pazarlanması.....	83
3.4.2.1.Tüketim Kültürü ve Arşiv Malzemelerinin (Görsel-İşitsel) Reklamlarda Kullanılması.....	86
3.4.2.2.Dünyada ve Türkiye’de Görsel-İşitsel Arşivler.....	90
3.4.2.3.Kurumların Arşivlerini Pazarlamaları-TRT Arşivlerinin Pazarlanması.....	94
3.4.2.4.Kalan Müzik Arşiv Serisi Örneği.....	97
3.5.Telif Hakları-Yayıncı Politikaları.....	101

4. MEVCUT VE OLASI TEKNOLOJİK GELİŞMELERE BAĞLI OLARAK ARŞİVİN GELECEĞİ

4.1.Geleceğin Bilgi Merkezleri.....	105
4.2. Geleceğin Bilgi Yöneticileri ve Bilgi Profesyonelleri.....	114
4.3. Teknoloji ve Hayal Gücü.....	121
4.4.Teknolojik Gelişmenin Güvenliği.....	123

SONUÇ	126
EKLER	129
KAYNAKÇA	138

ÖNSÖZ

İnsanlığın yazıyı keşfetmesi, biriktirme ve saklama faaliyetlerini de beraberinde getirmiştir. Bu doğal sürecin bir sonucu olarak oluşan ve yüzyıllardır varlığını sürdüren arşivler, geçmişten günümüze geçirdiği yolculukta hukuki, yönetsel ve toplumsal yapıdaki değişimler ile çağın getirdiği değişimlerden etkilenmiştir.

Sanayi devriminin petrol krizi ve beraberinde getirdiği çevre kirliliği nedenleriyle sona ermesi ile geçilen bilgi toplumu sürecinde, bilginin önem kazanması değişimin temelini oluşturmuştur. Bilginin saklandığı, korunduğu, düzenlenerek kolay kullanılabilir hale getirildiği yerler olan arşivler de önem kazanmıştır. Bilginin gücünün farkına varan kurumlar da arşivlerine değer yüklemiş, kurumsal arşiv kavramı ortaya çıkmıştır.

Özellikle son on yılda arşiv yapısında oluşan farklılaşma teknolojinin etkisinde gerçekleşmiştir. Teknolojinin hayatımıza sunduklarının başında gelen internet, arşivler için farklı bir yaklaşım getiren en önemli uygulama alanıdır. Yine teknoloji sayesinde arşivlerin dijitalleştirilmesi gündeme gelmiş ve çok farklı arşiv malzemeleri gün yüzüne çıkma imkanı bulmuştur. Arşiv malzemesinin tanıtımı ve pazarlanması da günümüzde sıkça karşılaşılan uygulamalardır.

Tez çalışması arşiv yapısında oluşan değişimleri ve arşivin giderek artan önemini vurgulayarak, gelecekte olabilecekleri değerlendirmektedir.

Çalışma sürecinde beni teşvik ederek, fikirlerini ve desteğini sunan tez danışmanım Doç.Dr.A.Oğuz İCİMSOY'a teşekkür ederim. Kişisel görüşme sırasında sorularıma açık yüreklilikle ve içtenlikle cevap veren, Kalan Müziğin kurucusu Hasan SALTİK'a ve çalışma sürecinde beni destekleyen eşime ve aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Arşivler insanlık tarihinin en eski zamanlarından beri var olmuştur. İnsanın evrimleşme süreci arşivler için de geçerlidir. Bu çalışma toplumların kültürlerinin oluşması ve toplumsal hafızanın korunmasını sağlayan arşivlerin varoluşundan bugüne geçirdiği değişim sürecini ele almıştır.

Arşiv kavramı günümüzde çok farklı disiplinle birlikte anılmaktadır. Çalışma arşivlerin farklı kullanım amaçlarına ve uygulamalarına yer vermiştir. Açık arşiv hareketi, kurumsal arşivlerin oluşumu, kurumların arşivlerine değer yüklemeleri ve arşivlerini pazarlamaya başlamaları arşivciliğin çok farklı uygulama alanlarında kullanımının örnekleridir. Dünyada ve Türkiye’de arşiv materyalinin çeşitliliğinin farkına varılmış, görsel-işitsel arşiv malzemesi değer kazanmıştır. Görsel-işitsel arşiv malzemesi bulunduran kurumların arşivlerini halka açmaları ile ilgili uygulama örnekleri giderek artmaktadır.

Teknolojinin arşiv dünyasına getirdiği yeni açılımlar ve arşivlerin geçirdiği değişim süreci geleceğin arşivciliğinin nasıl şekilleneceği konusunda ışık tutmuştur. Gelecekte tamamen dijitalleşmesi öngörülen arşivlerin, bilgiyi ve teknolojiyi doğru kullanan ülkeler için avantaj sağlayacağı açıktır.

ABSTRACT

Archives have existed since the oldest times of history. Human's evolving period is valid for archives, too. This workout has handled forming of societies' cultures and archives which provide protecting social memory and their changing period from existence to present day.

Nowadays, the notion of archive is being mentioned with very different discipline. The workout has given place to archives' different usage aims and applications. Open archive movement, formation of institutional archives, institutions' imposing value to their archives and starting to marketing them are samples of record keeping in a very different application areas. In the World and Turkey, it has been realized of archive material's variety and audio visual archive material has gained value. Application examples which are related with establishments making audio visual archive material available with the opening of archives to the public gradually increase.

New expansions which technology brings to archive world and variation period that archives convey have shed about future's record keeping and how it will be shaped. Archives' which are predicted to be completely digital in the future, it is obvious that archives will provide advantage for countries which use the information and technology correctly.

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1 : Mega Eğilimler.....	27
Tablo 2.2 : Ar-Ge ile İlgili Bazı Göstergeler.....	41
Tablo 2.3 : Sosyal, Ekonomik, Siyasal ve Teknolojik Sistem Açısından Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Karşılaştırması.....	47
Tablo 2.4 : Bilgi Yönetimi İşlemleri ve Bilgi Teknolojilerinin Potansiyel Roller	50
Tablo 2.5 : Bilgi Yönetiminin Basamakları.....	53
Tablo 3.1 : Başlıca Reklam Araçlarının Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	89
Tablo 4.1 : İnternet Kullanıcı Sayısı (Online Bağlantı Sayısı).....	107

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ALB	Arkivet Förljud Ochbild/İsveç Milli Arşivi
AHDS	Arts and Humanities Data Services
ANKOS	Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu
ANTC	Archivo Nacional de Teatro y Cine/İspanyol Sinema Enstitüsü
ARPANet	Advanced Research Projects Agency NETwork
BBC	British Broadcasting Corporation
BFI	British Film Institute
BIREME	Britannica Online Encyclopedia Article
BLNSA	British Library National Sound Archive/ British Library Milli Ses Arşivi
BnF	Bibliothèque Nationale de France/Milli Kütüphane Milli Ses ve Görsel-İşitsel Arşivi Departmanı
CARL	Canadian Association of Research Libraries/Kanada Araştırma Kütüphaneleri Derneği
CBC	Canadian Broadcasting Corporation/Kanada Yayın Kuruluşu
CD	Compact Disk/Kompakt Disk
CD-R	Compact Disk-Recordable/Kaydedilebilir Disk
CD-ROM	Compact Disk-Read Only Memory/Yalnız Okunur Bellek
Citeseerx	Scientific Literature Digital Library and Search Engine
CNC Enstitüsü	Centre National de la Cinematographie/ Fransa Milli Sinema Enstitüsü
DAGM	Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DLIST	Dijital Library of Information Science and Technology
DOAJ	Directory of Open Access Journals

DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DVD	Digital Versatile Disk/Sayısal Çok Yönlü Disk
DVD-ROM	Digital Versatile Disk-Read Only Memory/Yalnız Okunur Bellek
EFA	Egyptian Film Archive
E-LIS	Documents in Information Science
ETRU	Egyptian TV and Radio Union/ Mısır Televizyon Arşivleri
FIAF	Uluslar arası Film Arşivleri Federasyonu
FIAT/IFTA	Federation Internationale des Archives de Television/International Federation of Television Archives
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
INA Enstitüsü	Institut National de L'Audiovisuel/ Fransa Milli Görsel-İşitsel
LC	Library of Congress
MIT	Massachusetts Institute of Technology
MOSD	Merkez Ordu Sinema Dairesi
NAA	Natinal Archives of Australia/Avustralya Milli Arşivi
NAC-NFSTA	National Archives of Canada-National Film, Television and Sound Archives/Kanada Kamu Arşivi-Film, Televizyon ve Ses Arşivleri Bölümü
NARA	National Archives and Records Administration
NARS	Archives and Records Service
NFTA	National Film and Television Archives
NFSA	Natinal Film and Sound Archive

NFSNet	Need For Speed
NLE	The National Library of Egypt
OAI	Open Archives/Açık Arşiv
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	Organization for Economic Co-Operation and Development/Ekonomik İşbirliği Organizasyonu
Open DOAR	Directory of Open Access Repositories
ÖFM	Öğretici Filmler Merkezi
RAM	Random Access Memory/Rastgele Erişimli Bellek
RAID	Redundant Array of Independent Disks/Bağımsız Disklerin Artıklı Dizisi
RCLIS	Research in Computing, Library and Information Science
ROAR	Registry of Open Access Repositories
RTVE	Radio Television Espanola/İspanya Radyo ve Televizyon Milli Arşivi
SciELO	Scientific Electronic Library Online
SHERPA	Securing a Hybrid Environment of Research Preservation and Access
TKD	Türk Kütüphaneciler Derneği
TODAİE	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ULAKBİM	Uluslararası Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
ÜNAK	Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği
VHS	Video Home System
YÖK	Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı

GİRİŞ

Arşivler; kurumların, gerçek ve tüzel kişilerin meydana getirdiği hizmetler, haberleşme ve işlemler sonucu oluşan, zaman içerisinde biriken, toplanan ve amacına göre farklı nedenlerle saklanan her türlü materyal ve bu materyallerin saklandığı, korunduğu yer olarak tanımlanır. Toplumların kültürlerinin şekillenmesinde önemli etkiye sahip olan arşivler, toplumsal hafızayı korur ve oluşturur. Her türlü bilginin bulunduğu yerler olarak günümüz teknoloji dünyasından etkilenmiş ve yavaş yavaş değişim sürecine girmiştir. Dünyanın değiştiği bir çağda arşivler de, bilinen klasik anlamından çok daha farklı algılanmaya ve kullanılmaya başlanmıştır. Kullanım alanlarının değişime uğraması, hem arşivler hem de onu kullanan bireyler ve kurumlar için olumlu etkiye dönüşmüştür. Bugünün ve geleceğin gerçek değeri olan bilginin saklanması, düzenlenmesi ve ulaşılır hale getirilmesinin sağlandığı arşivlerin yaşadığı dönüşümün değerlendirilmesi ve anlaşılması, geleceğe ışık tutacaktır.

Arşivin geçmişten günümüze ve geleceğe yolculuğunun anlatıldığı çalışma; arşivciliğin ne kadar önemli bir bilim dalı olduğunu vurgulamak ve çok farklı amaçlar için kullanılmasının maddi, manevi fayda sağlayabileceği konusunda fikir oluşturabilmek amacını taşımaktadır.

Tezin amacı belirlendikten sonra, kapsamını belirleyebilmek için öncelikle akademik çalışmalar olmak üzere, konuya ilişkin her türlü doküman incelenmiş, internet üzerinden yurtiçi ve yurtdışında yayınlanan makaleler taranmıştır. Çok farklı üniversite kütüphanelerinde katalog taraması yapılmış, gerekli görülenlere ulaşılmış ve faydalanılmıştır. Tez çalışmasının içinde yer alan konuları kapsayan daha önce yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri ile farklı alanda yapılmış ancak değişik bakış açısı sağlayan yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır. Geleceğin arşivciliği dünyada ve ülkemizde yeni yeni tartışılmaya ve konuşulmaya başlandığı için bilimsel içerikli çok fazla doküman bulunmamaktadır. Bu konuda daha çok makalelerden ve haberlerden yararlanılmaya ve bir öngörü oluşturmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde arşiv kavramı ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. Arşivin önemi, fonksiyonu, felsefesi vurgulanarak, arşivciliğin ortaya çıkışına, tarihsel süreç içinde gelişimine değinilmektedir. Fransız devrimi öncesi ve sonrasında arşivlerin geçirdiği dönüşüm ve toplumsal rolü, yine tarihsel süreç içinde anlatılmaktadır.

İkinci bölümde insanlığın yaşadığı toplumsal süreçler değerlendirilmekte ve sanayi devriminin değer yitirmesiyle oluşan bilgi toplumu ele alınmaktadır. Geçiş sürecinde oluşan farklılıklar, bilginin önem kazanması ve bilgi toplumunun özellikleri sıralanmakta, bilgi toplumunun yeni kavramları ile bilgi toplumu sürecinde Türkiye değerlendirilmektedir. Bilgi yönetiminin alanı, kurumlarda ortaya çıkışı, süreçleri, basamakları tablolar halinde gösterilmekte ve bilgi teknolojilerinin kuruma kattığı değer ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümde bilgi toplumuna geçiş sürecinin arşivler üzerinde yarattığı etki ve yapısal dönüşümün hangi şekillerde ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Kurumların arşivlerine değer yüklemeleri ve öneminin farkına varmaya başlamaları, internet sayesinde açık erişim hareketinin ortaya çıkışı ile açık erişim yayıncılık modellerine ve Türkiye’de açık erişime yer verilmektedir. Kurumsal arşivin önemi, kullanımının yaygınlaşması ve özellikle akademik alanda sağladığı faydalara değinilmektedir. Açık erişimin sağladığı faydaların yanı sıra telif hakları ve yayıncı politikaları konularında olması gerekenler sıralanmaktadır.

Üçüncü bölümün arşivler açısından önemli vurgusu, teknoloji sayesinde arşiv materyalinin farklı taşıyıcılara aktarılması, görsel-işitsel arşiv materyalinin önem kazanması ve kullanılabilirliğinin artması konularında yapılmaktadır. Arşivlerin veya kurumların arşiv koleksiyonlarını pazarlamaya başlamaları ve bundan maddi kazanç sağlamaları konularında bilgiler ve uygulama örnekleri verilmektedir. Dünyada ve Türkiye’de görsel-işitsel arşivler incelenmekte ve bu materyale sahip arşivlerin önemine değinilmektedir.

Dördüncü ve son bölümde ise mevcut teknolojik ve yapısal değişimlerin ışığında geleceğin arşivlerinin nasıl olacağına dair öngörülerde bulunmaktadır. Gelecekte dijitalleşen arşivlerin birer bilgi merkezi haline dönüşeceği, hizmet sağlayıcılarının da değişmesi gerekliliğine yer verilmektedir. Bilgi merkezlerini yönetecek olan geleceğin bilgi profesyonellerinin olması gereken kişisel yeterlilikleri ve eğitimleri konusunda fikir verilmektedir. Teknoloji ve insanoğlun hayal gücü arasındaki ilişki incelenmekte ve bilgi teknolojilerinin sağladığı faydaların yanında oluşturabileceği tehditler sorgulanmaktadır. Bilgi güvenliğinin sağlanması için ülkemizde alınması gereken tedbirler sıralanarak önerilerde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ARŞİV

1.1.Arşiv Kavramı

Arşiv, mesleğin en önemli kavramı olmakla birlikte deneyimli arşivciler arasında bile kavram olarak kullanımı çok tutarlı değildir. Arşiv ya da arşiv programı arşiv belgelerini seçme, koruma, idare ve kullanıma sunmaktan sorumlu kurum ve bu tür materyallerin saklandığı yer anlamlarına da gelmektedir.¹ Arşiv teorisi, arşiv uygulamasının dayandığı temel ilmi düşünce ve kuralların tamamıdır. Arşiv uygulaması, arşivlerin kuruluşu, organizasyonu, hizmetlerin planlanması, belgelerin arşive girişi, sınıflanması, katalog ve envanterlerinin hazırlanması, belgelerin kullanıma sunulması v.b gibi işlemlerin bütünüdür.²

1.2.Arşivin Tanımı

Genel olarak arşivler; kurumların, gerçek ve tüzel kişilerin gördükleri hizmetler, yaptıkları haberleşme ya da işlemler sonucu oluşan, toplanan, biriken ve bir nedenden ötürü saklanan dokümantasyon, söz konusu dokümantasyona bakan kurum, bunları barındıran yer olarak tanımlanmaktadır.³

Binark’a göre, Yunanca’daki *arkheion* ve Latince’deki *archivum*’dan gelen *arşiv* terimi; resmi daire, belediye sarayı anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla, bu terim, belli bir yönetim dairesine ait işlemi bitmiş resmi evrakın, düzenli bir şekilde bir araya toplanması ve bu yazılı belgelerin saklanıp, korunduğu yer anlamlarında da kullanılmıştır. Tanınmış arşivist ve Türk tarihçisi Macar Lajos Fekete, arşivi “tabii veya hukuki bir şahsiyetin, resmi muamelelerinden hasıl olan ve yanında bulundurması icap eden yazılmış, resmedilmiş veya tabedilmiş evrakın tekmidir” şeklinde tanımlamıştır.⁴

¹ Bruce W. Dearstyne, *Arşivsel Girişim*, M. Akbulut ve A. O.İçimsoy (çev.), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2001, s.3

² İsmet Binark, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980, s.6

³ Fazıl Işıkoğlu, *Uluslararası Arşiv Yuvarlak Masa Konferansları Hakkında Rapor*, Ankara:Başbakanlık,1962, s.4

⁴ Binark, s.4

Büyük Lugat ve Ansiklopedi Meydan Larousse'da arşivin tanımı “Tarihi tanıtmaya yarayan eski ferman, berat, mektup gibi yazılı belgelerin saklandığı yer” olarak yapılmıştır.⁵

Arşiv hakkında yapılan tüm tanımlarda gördüğümüz genellikle arşivin resmi kurumları işaret ettiği ve tarihsel anlamının ön plana çıktığı yolundadır. 1962 yılında Madrid’de toplanan VII. Milletlerarası Arşiv Yuvarlak Masa Konferansı’nda yapılan ve konferansa katılan ülkelerce benimsenen girişte ifade edilen tanımı, ortak tanım olarak kabul edilecektir. Çünkü günümüzde arşivin tarihsel süreç içinde geçirdiği değişim göz önüne alındığında ve bu çalışmada da sık sık değinileceği üzere; arşiv denildiğinde tüm kamu ve özel kuruluşlar, şahıslar ve teknolojik gelişmeler ışığında çok farklı materyaller düşünülmektedir.

1.2.1.Arşiv Bilimi (Arşivcilik)

Arşivcilik genel bir olgu olarak, arşivcilerin toplumu, kurumları, devleti, belgeleri geleceğe hazırlamak için yaptıkları, sosyal içerikli planlı-bilinçli faaliyetler olarak tanımlanabilir.⁶ Kısaca arşivlerin yönetimi ve işletimi de denilebilir.

Arşivcilik yazının bulunuşundan beri var olagelmıştır. Yani arşivcilik bütünüyle modern bir olgu değildir. Ancak eski toplumların ve kurumların yıkımıyla toplumların yeniden inşası gereği arşivcilik de yeni formuyla gündeme gelmiştir. Yani pek çok kurumda olduğu gibi, modern toplumlar tarafından arşivcilik de yenilenmiş ve arşivciliğin bilim dalı olarak ortaya çıkışı 1930’lu yıllarda olmuştur. Bu nedenle arşivci meslek personelinin yetişmesi de gecikmiştir.

Enformasyon teknolojisinin hızla değiştiği bir çağda arşivcilik faaliyetinin gelecekteki doğası ve amaçlarını tanımlamak ve arşivcilik camiasını bu hedeflere erişmede hep birlikte hareket etme konusunda organize etmeye yardımcı olmak amacıyla liderliğe gereksinim duyulmaktadır.⁷

⁵ “Arşiv”, **Meydan Larousse**, C.2, İstanbul:Sabah, 1992, s.134

⁶Fahrettin Özdemirci, “Arşivlerimizin Kurumsal Yapılanma Gereksinimleri”, 1999, <http://eprints.rclis.org/> (27.03.2008), s.4

⁷ Dearstyne, s.55

Arşivciler, farklı bir meslek tanımlamasına sahip olmalarına karşın, faaliyetleri, tarihçilerin, kütüphanecilerin, belge yöneticilerinin, enformasyon kaynakları uzmanlarının, araştırma danışmanlarının, program yöneticilerinin ve halkla ilişkiler uzmanlarının faaliyetlerinin çeşitli yönlerinin bir kombinasyonu şeklindedir.⁸ Bu nedenle arşivciliğin gelişimi açısından, yenilikçi, araştırmacı, eski ve yeni arasında bağlantı kurabilen, gelişime açık, entelektüel bilince sahip arşivcilerin varlığı ve yetiştirilmesi çok önemlidir.

1.2.2. Arşivin Fonksiyonu

Arşiv hizmetlerinin tam ve eksiksiz yürütülebilmesi için temel unsurların sağlanması gerekmektedir. Bu unsurları şöyle sıralayabiliriz;

- Arşivin korunmasının sağlanması
- Arşiv için uygun bina sağlanması
- Arşivin uygun bir evrak yönetim sistemine tabi tutulması
- Arşivin mutlaka iyi yetişmiş uzman arşiv personelinin sorumluluğunda olması
- Arşiv için uygun bütçenin bulunması
- Arşivin her zaman kullanıma açık olması

Bu unsurlar sağlandıktan sonra bir arşivin ya da esas olarak arşivcinin temel fonksiyonları şunlardır:

- Arşiv malzemesini tespit etmek ve ayırmak,
- Arşiv malzemesini kayba uğratmaktan korumak,
- Arşiv malzemesini gerekli şartlarda saklamak,
- Arşiv malzemesini yararlanmaya sunmak,

⁸ Dearstyne, s.9

- Arşiv malzemesinin yeniden oluşturulması aşamasında, bunu denetim altına almak.

1.2.3.Arşivin Önemi

Arşivler, geçmişini bugüne taşıyan, bugünü yarına hazırlayan, bir ülkenin hatırasının, varlığının, kültürünün ve tarihinin temel dayanağıdır. Kişilerin, devletin ve ulusların haklarını belgeler ve korur.

Devletin ekonomik ve sosyal alanda oynadığı rolün her geçen gün arttığı göz önüne alınınca, yönetimin yürütülmesi ve topluma hizmet konularında arşivlerin vatandaşların hayatındaki faydası ile ilgili şimdiye kadar söylenenleri kamu kuruluşları ile özel şirketler için de söylemek mümkündür. Bu konuda şunu da ilâve etmek gerekir ki, ekonomik ve sosyal hayat ile ilgili geçmişteki belgeler, günümüzde karşılaştığımız aynı tür meselelerin çözülmesinde bize yardımcı olacaktır.⁹

Arşivler sosyal varlık olan insana dayalı belgelerin toplandığı yerlerdir. İnsanoğlunun süreklilik ve yaşam şartlarındaki değişikliklere uyumunun kanıtlarıdır. Arşivler, yazının icadından günümüze kadar, tarih boyunca insanın sahip olduğu bilinçli hafızasının temelleridir. İnsanlık tarihine ilave edilen her şey geçmişini, dolayısıyla insanı daha iyi tanımamıza yardımcı olur, arşivlerin temel sosyal rolü de budur.¹⁰

Arşivlerin bilimsel bilginin daha yaygın ve etkin kullanımında önemli bir gelişme sağlayacağı; var olan yayıncılık sistemini tamamlayıcı bir konuma geleceği tahmin edilmekte ve bu açıdan da büyük ümitler bağlanmaktadır. Arşivlerin ve türlerinin özellikle de kurumsal arşivlerin tüm dünyada yaygınlaşması, bilgi paylaşımını destekleyen bir kültürün oluşmasına destek olacaktır.

Günümüzde bütün uygar uluslar arşiv konusuna önem ve değer vermektedir. Yalnız gelişmekte olan ülkelerde arşive az önem verilmekte ya da önemi tam olarak kavranmamaktadır. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomik kalkınmaya kültürel kalkınmadan daha fazla önem verilmesi

⁹ Fikret Ar, Dosyalama-Arşiv Resmi Yazışma Rapor Yazma Teknikleri, Ankara: TODAİE, 1994, s.44

¹⁰ B. Delmas, **Arşivler**, Ş.Nihal Somer (çev.), Ankara:Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No :12, 1991, s.1

- Hayat standartlarını geliştirme ihtiyacı sonucu hastane, ulaşım, refah seviyesinin ön plana çıkması
- Teknik eğitim ve öğretime daha fazla ihtiyaç duyulması
- Gelecek için yapılan planların geçmişe olan ilgiyi azaltması
- Birlik sağlamak, ortak kimlik oluşturmak için gazete ve görsel organların propaganda amaçlı daha fazla kullanılmasının kolaylığı
- İklim şartlarına göre çeşitli bölgelerde belge muhafazasının maliyeti
- Özel sektör, şahıslar ve cemiyetlerden gönüllü destek gelmemesi
- Gelişmekte olan ülkelerde tarihçilerin kendi ülkelerinin arşivlerinin kurulmasını teşvik etmek yerine güçlü devletlerin arşivlerinden kendileriyle ilgili belgelerin suretlerini almayı tercih etmeleri
- Yetişmiş personel eksikliği
- Belge yönetimi ve arşiv sisteminin olmadığı yerde bunlara inanmanın ve inandırmanın zorluğu

1.2.4.Arşivciliğin Felsefesi

Arşivcilik yalnızca, eski belgelerin dosyalara yerleştirilmesi ya da dosyalama işi değildir. Arşivciliği arşivcilik yapan öğelere bir bütün olarak bakmak, arşivciliği sağlam temellere oturtmak ya da arşivciliği zorunlu kılan öğeleri bir araya getirmek gerekir. Bu da ancak arşivcilik olgu ve olaylarını felsefi bir yaklaşımla ele almakla ve felsefi bir temele oturtmakla mümkün olur.¹¹ Dearstyne; arşivcilik disiplininin uygulamaya yönelik kuramsal olmayan eğiliminin, en azından kısmen onun tarihsel gelişiminden kaynaklanmakta olduğunu, 1930'lu yılların ortalarında başlayan modern Amerikan arşivcilik mesleğinin uzun yıllar boyunca tarih ya da kütüphanecilik kökenli olup arşiv

¹¹ Fahrettin Özdemirci, "Arşivciliğe Felsefi Yaklaşım", **I. Milli Arşiv Şurası**, 20-21 Nisan 1998, Ankara:T.C. Başbakanlık DAGM, s.461

işine pratik bir şekilde “işin yapılmasını sağla” yaklaşımıyla bakan kişiler tarafından yönlendirildiği görüşü ile arşive felsefi açıdan yaklaşılmadığını ifade etmiştir.¹²

Cadell bir konferansında, “*Şu ana kadar bizler, üzerinde fazla düşünmeden arşivleri saklamanın iyi bir şey olduğunu kabul ettik. Arşivcilik dünyadaki en eski profesyonel aktivitedir. Yazının icadı arşiv tutma ihtiyacından doğmuştur. Bütün zamanlarda ve bütün medeniyetler tarafından arşivler tutulmuş ve arşivin genel değeri ve faydaları hiç bir zaman tartışılmamıştır. Fakat bugün, faaliyetlerimizin değerlendirilmesinin bir sonucu olarak, arşivleri niçin tuttuğumuzu savunmak durumundayız. Bu bize arşivleme ve arşiv tutma eyleminin felsefi yönlerini her zamankinden daha fazla düşünmeye itmiştir*”¹³ derken arşivciliğin tarihsel boyutu nedeniyle, felsefesinin göz ardı edildiği görüşünü belirtmiştir.

Arşivler, akademisyenler ve araştırmacılar için en önemli kaynaktır. Bir araştırmacı kültürel, coğrafi ve etnik bilgilerle araştırmalarını desteklese de ana kaynağı arşiv malzemesidir. Bu nedenle arşivi ve arşiv malzemesini daha iyi anlamak gerekir. Arşiv malzemesinin anlaşılabilmesi, arşivcilik mesleğinin tanımının düzgün yapılması ve akademik anlamda eğitim almış kişilerce mesleğin sürdürülmesi ile mümkün olabilecektir.

Arşivcilik mesleğine genelde toplumun bakış açısı ile arşivcilerin kendi mesleklerine bakış açıları çok farklıdır. Çünkü arşivciler bilgi çağının meslekleri üzerindeki etkisinin farkında olarak hareket etmektedir. Bu nedenle de bakış açıları farklı olmak zorundadır. İşte bu farklılık meslek felsefesinin ürünüdür.¹⁴

Arşivlerin varlığını korumak ve gelişimini sürdürmek için mutlaka bir arşiv politikasına ihtiyacı vardır. Arşiv politikası arşivlerin bilinçsiz yönetilmesini, mesleki yeterliliği olmayan personelin yanlış ve rastgele uygulamalarını önleyerek belirli bir standart sağlayacaktır. Bir arşiv politikasının varlığı arşivlerin felsefi boyutlarının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Arşivciliğin yönetsel ve toplumsal anlamda her alanda taşıdığı önemi ve değeri kavratmak arşivin felsefesine inmekle gerçekleşebilir. Kurumsal, yönetsel,

¹² Dearstyne, s.15

¹³ Patrick Cadell, “Arşivciliğin Felsefi Boyutları,” Hamza Kandur (çev.), **Arşivcilik Konferansları- I** içinde (37-49), İstanbul: Librairie de Pera, 1995, s.38

¹⁴ Özdemirci, Arşivciliğe Felsefi Yaklaşım, s.5

toplumsal, tarihsel, bireysel, mesleki ve teknolojik boyutlar arşivlerin varlığı ile çift yönlü etkileşim içindedir. Bu etkileşimi anlamak, soyut ve somut boyutlarıyla görmeye çalışmak arşivleri değerlendirmemiz için ışık tutacaktır.

1.3.Arşivin Tarihsel Gelişimi

Arşiv, oluşumuna ve tarihsel gelişimine bir başlangıç bulma bakımından insanlığın ilk devirlerine kadar geriye götürülebilir. İnsanın, net bir kurumsallaşmaya ulaşamadığı dönemlerde bile arşiv, toplumsal bir işlev olarak, en azından potansiyel seviyede var olmuştur.¹⁵

Yaklaşık beşbin yıllık serüveni boyunca arşivcilik, çeşitli bilim dallarının etkisi altında kalmış, söz konusu bilim dalları ve bunların bilgi ihtiyaçları sayesinde varlığını sürdürebilmiş ve yükselişini gerçekleştirebilmiştir. Değişen ihtiyaçlar veya değişen dünyanın değişen talepleri arşivciliğin farklı alanların beklentilerini karşılama zorunlu hale getirmiştir. Bütün bunlar, arşivciliğin dolayısıyla arşivcilerin beklentilere cevap verme kaygısıyla çeşitli tercihlere yönelmelerine neden olmuştur. Nitekim arşivciliğin gelişim süreci, resmi makamların yanı sıra özel kurum ve kuruluşların taleplerine cevap verilebilecek hizmet anlayışının ve meslek eğitiminin değişen izlerini taşımaktadır.¹⁶

1.3.1.Dünyada ve Türkiye’de Arşivin Tarihçesi

İnsanlar tarih boyunca yaşam şekillerini, savaşlarını ve inançlarını kaydetme ihtiyacı duymuşlardır. Bunu anlatım biçimleri ve kullandıkları materyaller döneme göre değişiklikler gösterse de saklama ihtiyacı hiç değişmemiştir. Kağıt icat edilmeden önce taş ve kil tabletler kullanılmış, kağıdın icadı ile tüm kaydetmek istediklerini yazılı belgelere aktarmışlardır. Yazılı belgelerin saklanması gereksinimi de, arşivleme gereksinimini beraberinde getirmiştir.

¹⁵ Özdemirci, Arşivlerimizin Kurumsal Yapılanma Gereksinimleri, s.5

¹⁶ İshak Keskin, “Gelişmelerin Şekillendirdiği Bir Bilim olarak Arşivcilik ve Arşivcilik Eğitimi”, **Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, Ankara: H.Ü, 24-26 Ekim 2007, s.83

Dünyadaki ilk arşivler Ugarit’ler tarafından oluşturulmuştur. Yapılan araştırmalar M.Ö. 2000 yıllarında Mezopotamya’da devlet ve tapınak arşivlerinin bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. 1906 ve daha sonraki yıllarda yapılan kazılarda, Hattuşaş (Boğazköy – Yozgat)’ta, M.Ö. 1800-2000 yıllarına ait ve Hititlerin resmi yazışmalarını, antlaşmalarını, kanunlarını ve daha birçok vesikalarını sakladıkları büyük bir devlet arşivi ortaya çıkarılmıştır. Atina ve Roma’da resmi belgelerin toplandığı devlet arşiv binalarının inşa edildiği bilinmektedir.¹⁷ Atina’da M.Ö. 4. yüzyılda, resmi belgelerin toplandığı bir devlet arşivinin olduğu yapılan araştırmalar neticesi ortaya çıkarılmıştır. Roma’da ise M.Ö. 83 yılında **Aerarium** diye anılan bir devlet arşiv binası inşa edilmiştir.¹⁸

Ortaçağ’da arşivleri İslâm dünyasında görmekteyiz. Avrupa’da papazlar, parşömen üzerine kalemle yazı yazmayı henüz öğrenirlerken, İslam devletlerinde iyi organize edilmiş arşivler mevcuttu. İslam devletlerinde "divan" olarak anılan ve devlet gelir giderleri kütüğü, diğer bir ifade ile "sicil" geleneği halifelik devrine (632-661) kadar dayanmaktadır. Özellikle devlet arşiv ve sicillerini müesseseleştiren halife Hz. Ömer’dir. Abbasiler devrinde "Divan’u’t-Tevki" adını taşıyan, resmi mektupları, siyasi vesikaları ve devletin her türlü yazışmaları ile ilgilenen, muhafaza eden "Mukatebat" veya "Hazine-i Evrak" dairesi faaliyet göstermekteydi. Fatımiler devrinde (968-1171), Mısır’da arşivlerin mevcut olduğu ve bu konuda 12. yüzyıla ait "Fatımi Devlet Arşivi el kitabı"nda detaylı bilgilere rastlanıldığı bilinmektedir.¹⁹

Avrupa’da arşivlerin gelişimi, M.S. 600-1000 dönemine rastlar. Bu tarihe kadar arşivlerle ilgili hemen hemen hiçbir faaliyet görülmemektedir. Karanlık Çağ diye adlandırılan bu dönemde pek çok insan okuma-yazma bilmiyordu. Kişiler ve feodal toplumlararası ilişkiler mal ve hizmet değiş-tokuşu şeklinde sürdürülmekteydi. Hükümet işlemleri de sözlü olarak yapılmaktaydı. Bu nedenle çok az sayıda kayıt yer almıştır. Ayrıca seçkin, kültürlü kurumların Karanlık Çağ’da tamamen kaybolduğu görülür. Kayıtlı bilginin öneminin farkında olanlar da özellikle parşömenin pahalı olması nedeniyle kayıtlarının korunmasını sağlayamamışlardır.²⁰ 735-755 yılları Ortaçağ Avrupa’sında balmumuyla mühürlenmiş parşömenlerdeki senetler ve

¹⁷ Binark, s.22

¹⁸ Türk Ansiklopedisi, C.3, s.403.

¹⁹ Mesud Öğmen, "Arşivcilik Sistemi ve Organizasyonu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE,1992), s.9

²⁰ James Bradsher and Michele F.Pasifico "History of Archives Administration" (Ed.) James G.Bradsher Managing Archives and Archival Institutions içinde (18-34) London,Mansell Publishing Limited,1988, s.22

fermanlar, en önemli belgeler durumundadır. Senet ve fermanlara ilişkin ilk arşivler manastırlarda oluşturulurken, devlet ve kent arşivlerinin ise daha sonra ortaya çıktığı görülmektedir.²¹

Kağıdın icadı arşivciliğin gelişmesi yönünde olumlu bir etki oluşturmuş, saklanan bilginin kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır. Kağıt, Çin'den, Orta Asya'ya oradan da İran'a geçmiş, Yakın Doğu'da dokuzuncu yüzyılda tanınmıştır. Batı Asya'daki Müslümanlar, sekizinci yüzyıl başında Çin'den kâğıdı ve kâğıt yapımını öğrenmiş yaklaşık beş yüzyıl sonra bu bilgiyi İspanya'daki Hristiyanlara aktarmışlardır. Kağıdın Avrupa'ya ulaşması on ikinci yüzyılda olmuştur.

Bu dönemde Avrupa'da az sayıdaki arşivde din, hukuk ve tarih amaçlı belgeler, idari ve geleneksel sebeplerle kullanılıyordu. Kiliselerde doğum ölüm kayıtları tutuluyordu. 12. yüzyıla kadar krallar ve prensler, belgeleri sabit bir yerde muhafaza etmek yerine gittikleri yerlere götürmekteydiler. İngiltere'de yerleşik Monarşi'nin gelmesi ile arşivler de kalıcı ve resmi nitelik kazanmıştır. Mali ve hukuki kayıtlar, kilise ve diğer kurumlar ile iletişim sağlanacağı için çok dikkatli tutulmuşlardır. Buralarda çoğunlukla tapu kayıtları ve kişilerin haklarını koruyan belgeler saklanmaktaydı. Fransa'da 1194 yılına kadar arşivler gezgindi. İngiltere'de ise 13-15. yüzyıllar arasında Londra Kulesi bütün Britanya kayıtlarının merkezi haline gelmiştir.²²

Feodalite anlayışının etkisinden kurtulduktan sonra batı'da görülen Rönesans hareketleri arşivlerde büyük değişime yol açmış, 16. yüzyıl arşiv tarihi açısından dönüm noktası olmuştur.

Avrupa'da arşiv çalışmalarında görülen hız, 16. yüzyılın sonlarında öyle bir noktaya ulaşmıştır ki 1593 yılında Francis Bacon, Fransız ulusal arşivini kurma girişiminde bulunmuş, ancak girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²³

Diğer Avrupa ülkeleri de ulusal arşiv kurumlarını sonraki iki yüzyıl içinde oluşturmuşlardır. Arşivlerin modern anlamda kuruluş tarihi ise, arşiv alanında getirdiği yeni düzenlemeler nedeniyle 1789 Fransız İhtilali olarak görülmektedir.

²¹ Fatih Rukancı, "Avrupa'da Arşivcilik Çalışmaları", **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 14, (2000/4), s.413

²² Bradsher, s.23

²³ Bradsher, s.24

Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Arşiv 1934, Amerikan Arşivciler Derneği 1936 yılında kurulmuştur.²⁴

Osmanlı döneminde İstanbul'un fethinden sonra ilk evrak mahzeni olarak Yedikule kullanılmıştır. Sultan I.Abdülhamit zamanında (1774-1789) başlayan ıslahat hareketleri, arşivcilik konusunda da kendini göstermiştir. Bu devirde, devlet kaynaklarının korunması ve önemi konusunda, bir bakıma günümüz arşivciliğine de yol gösteren bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Evrakın korunması ve modern anlamda tanzimi çalışmaları 1845 yılına rastlar.²⁵

Modern anlamda ilk arşiv girişimi, 1845'de Sadrâzam Mustafa Reşid Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez teşkilâtına ait Divan-ı Hümâyun, Bâb-ı Asafî ve Bâb-ı Defter kayıt ve vesikalarını bir araya toplattırarak, Hazine-i Evrak'ı kurdurması ile başlamıştır. Daha sonraları, İmparatorluğun sona ermesi üzerine, çeşitli mülga nezaretlerinin ve bazı devlet dairelerinin arşiv vesikalarının Hazine-i Evrak'a devri ile buradaki arşiv malzemesi zenginleşmiştir. Cumhuriyet Hükümeti zamanında, Sadâret evrakının muhafazası için Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğü'ne bağlı Mahzen-i Evrak Mümeyyizliği adı ile bir daire kurulmuştur. Söz konusu daire 1929 yılında Başbakanlık bünyesinde, Baş Muâmelât Müdürlüğü'ne ve daha sonra da Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde, 20 Mayıs 1933 tarih ve 2187 sayılı Kanunla, Evrak ve Hazine-i Evrak Müdürlüğü kadrosuna bağlanmıştır.²⁶ Cumhuriyet dönemi arşiv malzemesi ve zamanla arşiv malzemesi haline gelecek olan arşivlik malzemenin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü çatısı altında denetim altına alınması, bu evrakın arşivcilik yöntemlerine uygun olarak korunması ve düzenlenmesi ile ilgili arşivcilik hizmetlerinin müstakil ve merkezi bir şekilde yürütülmesi düşüncesiyle, 1976 yılında Başbakanlık Birimi bünyesinde Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı kurulmuştur.

Bugün arşivlerimizde saklanmakta olan ve araştırmacıların kullanımına sunulan çok çeşitli ve değerli arşiv malzemesi vardır. Osmanlı Devleti'nin resmi yazışmaları, merkez teşkilatı dairelerinin arşiv malzemesi, bugün İstanbul'da Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü'nde muhafaza edilmektedir. Bazı müze, kütüphane, müftülük ve

²⁴ Dearstyne, s.9

²⁵ İsa Özkul, **Türk Arşivleri Bugünü ve Geleceği**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s.27-28

²⁶ Binark, s.29

diğer devlet dairelerinde de, bu devrin tarihi ile ilgili zengin arşiv malzemesi bulunmaktadır.²⁷

1.3.2.Arşivlerin Toplumsal Rolü

İnsanoğlunun bireysellikten toplumsallığa gelişimiyle, ortaya koyduğu toplumsal ve ekonomik bilgileri paylaşması ve bu deneyimlerden gelecek kuşakların yararlanılmasına yönelik girişimlerde bulunması aynı dönemlerde gerçekleşmiştir. İnsanların toplumsal bir varlık haline dönüşmesi, ortaya konulan bilgi birikiminin ve bu bilgilerin devamlılığının bir sonucudur. İlkçağ insanlarından miras kalan tarihin ve toplumsal/ekonomik hayatın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması yaklaşımı; Sümerlerde “Nar” daha sonra “Groit”ler, kabile yaşlıları, rahipler ve ozanlar tarafından hayata geçirilmiştir. Ardından yazılı kültüre geçişle birlikte kil tabletler, tarihin karanlık yüzüne ışık tutan, döneme ilişkin yönetsel, idari, ticari ve toplumsal hayatın yasalarını ortaya koyan belgeler olmuşlardır.²⁸

*Yazı, birey ve toplum yaşantısının tüm yönlerine ilişkin bilgilerin oluşturulması ve iletiminde vazgeçilmez bir araç olarak M.Ö. 5000’li yıllardan günümüze etkinliğini devam ettirmektedir. 5000 yıldan fazla süredir insanlar, birey ve toplum hayatına ilişkin tüm deneyimlerini yazarak ve belgeleyerek saklamaktadırlar. Belgeler, hükümler, kurumların ve bireylerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarının gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesinde birinci el kaynaklar olmuşlardır. Belgeler; birey ve toplum hayatının varlığının bir delili ve sürekliliğinin teminatı olma gibi hayati işlevlere sahiptir.*²⁹

Yakın geçmişte Kızılderili kabileleri topraklar üzerinde hukuki haklarını ispatlamak, devlet ve eyalet yönetimlerinden ayrıcalıklar sağlayabilmek için arşiv belgelerini kullanmışlardır. I.Dünya Savaşının ortaya çıkış nedenlerinin anlaşılması için de arşiv belgelerinden yararlanılmıştır.

²⁷ Binark, s.28

²⁸ Bradsher, s.23-24

²⁹ Özgür Külcü, “Batı’da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler I: Aydınlanmanın Başlangıcından Fransız Devrimine”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, Cilt: 16, (2002/4), s.424

Şüphesiz arşivlerin kullanımı her zaman geniş ve etkili sonuçlara ulaştırmasa da her gün, insanlar tarihsel belgeleri pratik amaçlar ve dikkate değer yararlı sonuçlar için kullanırlar. Mühendisler zehirli maddelerin atıldığı yerleri belgelemek ve çevre ile ilgili araştırmaları gerçekleştirmek için imar ve iskan izinlerini, haritaları, fotoğrafları ve diğer arşiv kayıtlarını kullanırlar. Tarihsel belgeler sağlığın korunmasına da yardımcı olabilir. Örneğin tıbbi konularda araştırma yapanlar nesilden nesile aktarılan genetik ve aileye ait hastalıkları izleyebilmek ve bulaşıcı hastalıkların yayılışını inceleyebilmek için hasta kayıtlarını kullanırlar.³⁰

1.3.2.1. İlkçağ Anadolu Uygarlıklarında Arşiv

Yazının bulunması ile olanaklı duruma gelen “bilginin kayıt altına alınması ve kullandırılması” gerçeği ve gereği arşiv/kütüphane kurumunun uygarlık sürecinin başlangıcından itibaren tarih sahnesinde yer almasını sağlayan temel neden olmuştur. Geçerliliğini günümüze değin sürdüren ve arşiv/kütüphane kurumunun temel işlevi niteliğine dönüşmüş olan bu gereklilik/gerçeklik, sözü edilen kurumların aynı zamanda varlık koşulunu da oluşturma gelmiştir.³¹

İnsan yazı ile hemen her şeyi kalıcı hale getirebilmeye başlamıştır. Kalıcılık zihniyetinin izleri eski çağların merkezleri olan Mezopotamya’nın verimli şehirleri ile Anadolu’nun önemli ticaret kentlerinde görülebilir. Yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen paha biçilmez değerdeki çivi yazılı kil tabletler bu görüşü kanıtlar niteliktedir.³²

Arşiv kurumu, İlkçağ kent devletinin genelde olağan yönetsel birimlerinden biri olma işlevine sahiptir. Genelde kil tablet, papirüs ve parşömenin temel yazı materyali olduğu bu dönem arşivlerinde saray ve tapınaklarda üretilen hükümdar kararnameleri, krallık buyrukları, uluslararası antlaşmalar, onur belgeleri, halk kararları, vatandaş listeleri, iç politika yönetmelikleri, dini belgeler gibi yönetsel belgelerle; toplumsal ve ekonomik yaşamı denetlemeye yarayan tapu, sözleşme, antlaşma,

³⁰ Dearstyne, s.18-19

³¹Bülent Yılmaz “İlkçağ Anadolu Uygarlıklarında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı Bağlamında Kütüphane/Arşiv Kurumu”, *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu*, Ankara: H.Ü, 24-26 Ekim 2007, s.66

³²Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüñ Teknolojileşmesi*, Sema Postacıoğlu Banon (çev.), İstanbul:Metis Yayınları, 1995, s.23

mahkeme kararları, mektuplar, raporlar, notlar gibi belgeler yer almaktaydı.³³ Hattuşaş'ta 30.000'i aşkın kil tabletin bulunduğu devlet arşivi bir anlamda bu döneme ilişkin olarak arşivlerin yönetim alanındaki önem ve işlevini ortaya koymaktadır.

Helenistik dönemde kentler arası rekabetin söz konusu olduğu, bu rekabetin kültürel alanı da içerdiği, örneğin, Atina, Antakya, İskenderiye ve Bergama arasında kültürel açıdan büyük bir rekabet olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, kentin büyük bölümünü oluşturan kamusal yapıların ve bunların en önemlilerinden arşiv ve kütüphanenin bu güç, prestij ve rekabetinin en çok yoğunlaştığı yapılar arasında yer aldığını düşünmek yanlış olmayacaktır.³⁴

İlkçağ Anadolu uygarlıklarında yazının ticari ilişkilerde kullanılması arşivlerin varlığını ve gelişimini etkilemiş, dolayısıyla da bu çağda arşivler ekonomik anlamda da etkin olmuştur.

İlkçağ Anadolu ve çevresi için arşiv/kütüphane kurumu toplumsal yaşamın önemli alanlarından eğitimin bir parçası olarak işlev yüklenmektedir. İlkçağ Anadolu'sunda arşiv/kütüphane kurumunun varlık ve gelişim sürecinde dikkati çeken bir başka toplumsal unsur kültür-sanat yaşamıdır. Kuşkusuz, İlkçağ Anadolu toplumlarının her alanda olduğu gibi, kültür ve sanat alanlarında da çevresindeki coğrafyalardan ve özellikle Mezopotamya'nın kültür-sanat varlıklarından etkilenmesi arşiv/kütüphane kurumu için bir başka varlık ve gelişim biçimi olmuştur. Mezopotamya'nın kültür-sanat kurumları arasında güçlü ve gelişmiş arşiv/kütüphanelerin bulunduğu düşünülürse, İlkçağ Anadolu'nun yazıda olduğu gibi kültürel etkileşim sonucu Mezopotamya'dan arşiv/kütüphane kültürünü de aldığı söylenebilir.³⁵

Bu bilgiler ışığında arşivlerin ilkçağ uygarlıklarında önemli bir toplumsal rol üstlendiği ve yazı sayesinde kayıt altına aldıkları bilgilerden toplumsal yaşamın her alanında yararlanmaya çalıştıkları sonucuna varılabilir.

³³ Yılmaz, İlkçağ Anadolu Uygarlıklarında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı Bağlamında Kütüphane/Arşiv Kurumu, s.67

³⁴ Yılmaz, s.67

³⁵ Yılmaz, s.68

1.3.2.2.Ortaçağ, Rönesans, Fransız Devrimi ile Modern Avrupa’da ve Osmanlı’da Arşiv

Üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda Vatikan’da papalığa bağlı oldukça güçlü bir arşivin kurulduğu dile getirilmektedir. Başlangıçta oldukça kapalı bir yapıya sahip olan Vatikan ve diğer kilise arşivlerinin, idari uygulamalarda ve hukuki prosedürlerde gözlenen değişimler doğrultusunda, görevini diğer mekanizmalara devrettiği dile getirilmektedir. Zamanla idari ve hukuki belgeler mahkemelerde kayıt altına alınırken, toplumsal ve ekonomik hayata ilişkin belgelerin kiliselerde toplanması sonucu, iki tür arşiv deposu oluşmuştur. Bu dönemde Batı hayatında toplumsal düzene egemen olan yapı feodalitedir. Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküşüyle birlikte başlayan feodalite, 1500 yıla yakın süre Avrupa’da etkinliğini sürdürmüştür.³⁶

Avrupa’da kralların kilise etkisinden çıkarak otoritelerini kazanmalarıyla birlikte feodalite de etkinliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış, ortaçağın sonlarına doğru farklılaşan ve giderek yaygınlaşan yeni yönetim yapısı ortaya çıkmıştır. Bu değişimden arşivlerde etkilenmiş yapısal dönüşümler yaşamışlardır. Matbaanın icadıyla bilginin kaydedilmesi ve bilgiye ulaşım kolaylaşmış, arşivler toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi ve okuryazar oranının artmasına katkıda bulunmuşlardır.

Rönesans’ın gelişimi ile ilk yazılı basım kavramı ortaya atılmıştır. İnsanların geçmişe olan merakları, öğrenme istekleri yazılı materyallerin korunması kavramını da beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Rönesans, kütüphanelerin, el yazması koleksiyonların, arşivlerin oluşumu ile sonuçlanan parlak bir dönem olmuştur.³⁷

Bu dönemde toplumsal, kültürel, ekonomik ve bilimsel her alanda gelişme yaşanması, bilimsel ve tarihsel araştırmalarda arşivlere birinci ve en önemli kaynak olarak başvurulmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda arşivlerin devlet otoritesinin teminatı olduğu ve toplumun kimliğini oluşturduğu anlayışı yaygınlaşmıştır. Devlet arşivleri, devlet temel erklerinin gelişimi, kanunların anlaşılması ve doğru yorumlanması bakımından ciddi bilgi merkezleri olmuşlardır.

1789 Fransız Devrimi arşivler ve arşivcilik açısından devrim niteliğindedir. Fransız İhtilali ile arşivlere erişim prensiplerini belirleyen bir bildiri hazırlanmış, bu

³⁶Külcü, “Batı’da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler I: Aydınlanmanın Başlangıcından Fransız Devrimine”, s.425

³⁷ Rukancı, s.414

sayede arşivler yasal olarak halka açılmış ve sıradan vatandaş da arşivlerden yararlanmaya başlamıştır. Daha önceleri arşivler hükümdarların, idarenin hakları ve çıkarlarını ortaya koymak ve korumak için kullanılırken, Fransız İhtilalinden sonra değişim yaşamış ve toplumsal bir kimlik kazanmıştır.

Arşivlerin bir ulusal kültür mirası olarak algılanmasıyla, siyasal açıdan değeri de yükselmiştir. Örneğin Napolyon; Hollanda, İspanya, Almanya ve İtalya'yı işgalinin hemen ardından bu yerlere ait belgeleri kendi ulusal arşivine katmıştır. Napolyon, "Birleşik Avrupa" düşünüşü, ele geçirdiği yerlere ait kültürel unsurların önemli bir parçasını oluşturan dokümanter kayıtları toplayarak gerçekleştirebileceğine inanmıştır. Ele geçirilen yerlerin daha rahat yönetilmesinde, ilgili yerlerde o ana kadar yürütülen her türlü resmi işlemi belgeleyen kayıtların kontrol altına alınması, sanırız oldukça önemlidir. Ulusal kültürü yağmalamak ve stratejik bilgileri ele geçirmek için arşiv kaynaklarına yönelinmesi anlayışı sadece Napolyon'a ait değildir. Dünya tarihi eski dönemlerden yakın dönemlere kadar benzer uygulamalarla doludur.³⁸

Osmanlı Devleti, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bir kısmında 600 yıla yakın bir süre hüküm sürmüş olup, bugün bu topraklar üzerinde 40 civarında devlet kurulmuştur. Üç kıta üzerinde, çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti, geride bir kültür imparatorluğu kurabilecek zenginlikte, sosyal hayat, kültür ve medeniyetin ihtişamının bütün belgelerini bırakmıştır. Bu miras en zengin arşiv malzemesine sahip ülkelerden biri olmamızı sağlamıştır. Osmanlı arşivlerinin en büyük özelliği, ülkemizle birlikte Osmanlı coğrafyasında kurulmuş olan devletlerin tarihi, hukuki, idari, iktisadi, dini, ilmi, edebi, estetik, kültürel, biyografik, jeneolojik, demografik vb. ile yine o döneme ait ahlak, örf, adet ve çeşitli sosyal hareketleri; vatandaş ve devlet hakları ile milletlerarası hakların ispatı konusundaki belgeleri ihtiva etmesidir.³⁹

Görüldüğü gibi tarih boyunca arşivler toplumların yapısına doğrudan etki etmiş, her alanda başvurulacak bilgi hazineleri olmuştur. Toplumsal hafızanın oluşması ve korunması için her zaman var olmuşlardır ve insanlığın farklı dönemlerinde de varlıklarını sürdüreceklerdir.

³⁸Özgür Külcü, "Batı'da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler II: Fransız Devrimi ve Arşivciliğe Etkisi", **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 17, (2003/1), s.9

³⁹ Özkul, s.31

İKİNCİ BÖLÜM:

BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ

2.1.Sanayi Devrimi

Sanayi devriminin alt yapısını 16. ve 17. yüzyıldaki dinsel, siyasal, bilimsel ve felsefî düşünceler hazırlamıştır. 17. yüzyılda aydınlanma dönemi ile birlikte filozoflar bilimsel ve rasyonel düşünmeye başlamış toplumda bu düşünce biçimi yavaş yavaş benimsenmeye başlanmıştır. Fransız Devrimi Napolyon aracılığıyla bu düşünceleri Avrupa'ya yaymıştır. 17. yüzyılın bilimsel buluşları, sanayi devriminin teknolojik gelişmelerine kaynak oluşturmuştur.

Sanayi devrimini oluşturan düşünsel nedenlerin yanında, sosyal ve ekonomik diğer nedenler şunlardır: ⁴⁰

- Hızlı nüfus artışı: 16. yüzyıldan başlayarak Avrupa'nın nüfusu hızla artması
- Tarımdaki gelişmeler: Bu sektördeki nüfus ihtiyacını azaltarak bu nüfusun kentlere göç etmesi ve kent sanayine hazır işgücü oluşturması
- Yaşam düzeyinin yükselişi: Eskiden lüks sayılan şeker, kahve, çay gibi mallar artık orta sınıf ve alt sınıflar için doğal bir gereksinim olmaya başlaması ve bunun da dolaylı olarak tüketim malı talebini arttırması
- Geniş çaplı yağmalar: Sanayi devriminin en önemli finans kaynağı olmuştur. Gerek İspanyollar tarafından yağmalanan Orta Amerika altınları, gerekse de İspanyol gemilerini vuran, yağmacıları yağmalayan İngiliz gemileri, Avrupa'ya tonlarca altın taşımıştır. Bütün bunlar 16. ve 17. yüzyıllarda, sanayi devrimine götüren süreçleri desteklemiştir. 18. ile 19. yüzyıllar arası Hindistan'da 23 Haziran 1753 tarihinde, Fransız birliklerini savaş alanında yenen İngilizler (Plessey Savaşı), Hint-Moğol imparatorlarının devasa hazinesine el koymuşlardı. Bu hazinenin İngiltere'ye taşınmasıyla bu ülke ekonomisinde ortaya çıkan para ve finans olanaklarının, dokuma

⁴⁰“Sanayi Devrimi”, <http://tr.wikipedia.org> (25.03.2008)

ve buhar makineleriyle ilgili tüm teknik buluşların 1758-1791 tarihleri arasında gerçekleşmesini açıklamada birincil argüman olduğu söylenebilir.

- Sömürgecilik: Avrupa ülkelerinin yeni koloniler oluşturarak buradan getirdikleri malları sanayide kullanmaya başlayarak işlemeleri ve tekrar sömürgelere satmaları
- Küçük burjuvazinin gelişmesi ve orta sınıfın zenginleşmeye başlaması
- Kapitalizm: Orta sınıfın zenginleşmesi sürecine paralel olarak kapital birikimi oluşmaya başlaması. Böylece yeni yatırım alanları aranmaya başlanması
- Taşıma ve teknolojide meydana gelen gelişmeler

Sanayi Devrimi James Watt'ın 1765'de buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması gibi yeni teknolojilerin üretimle ilgili ekonomik alanda artan ölçüde kullanılmasıyla başlamıştır. Sanayileşme ve sanayi devriminin etkileri ilk olarak İngiltere'de görülmüştür. Bunun temel nedenlerinden biri de dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu olması ve bu durumun hammadde kaynaklarına erişimde büyük avantaj sağlamasıdır. James Watt'ın buharla çalışan makineyi bulması makineleşme çağının başlangıcı olurken, 1789 Fransız İhtilali ise politik gelişmelerin kaynağını oluşturmuştur.

Sanayi devrimi, İngiltere'de başlayan teknolojik ekonomik devrim ile Fransa'da gerçekleşen politik devrimin ortak ürünüdür denilebilir. Sanayi devrimi, insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü; sanayi devrimi, gerek bireysel ve gerekse toplumsal yaşamda o güne kadar görülmeyen değişikliklere ve gelişmelere yol açmıştır.⁴¹ Sanayi devrimi öncesinde, dünyanın kültürel, bilimsel, siyasi ya da askeri tarihinde hiçbir şey, 1750'ler ile 1940'lar arasındaki tartışılmaz "Batı" üstünlüğünü açıklayamaz. Çin, Rönesans öncesi tarihin büyük bölümünde çok daha üstün bir kültürken; Müslüman medeniyeti modern çağ boyunca Akdeniz'in büyük bölümüne

⁴¹ Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.3-4

hakim olmuştur.⁴² Entelektüel kökeni Avrupa çapında, Rönesans'ın keşif ruhunda olan bu devrimin kaynağı Britanya olarak kabul edilir.

Tarihçiler, en azından iki sanayi devrimi yaşandığını göstermişlerdir: 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan ilkinde, buhar makinesi, döner çıkırık, Cort'un metalurjide kaydettiği ilerlemeler ve daha geniş kapsamlı olarak el aletlerinin yerini makinelerin alması damgasını vurmuş; yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleşen ikincisi ise elektriğin, içten yanmalı motorun, bilimi temel alan kimyasalların, verimli çelik dökümünün; telgrafın yayılması, telefonun keşfiyle birlikte iletişim teknolojilerinin yayılmasına sahne olmuştur. İkisi arasında temel benzerlikler kadar, temel farklılıklar da vardır; en önemlisi de, 1850 sonrasında teknolojik gelişmenin yerleşmesinde ve yönlendirilmesinde bilimsel bilginin belirleyici bir rol oynamış olmasıdır. Yeni bilimsel bilgiye daha fazla bağlı olan ikinci sanayi devrimi, ağırlık merkezini kimyasallar, elektrik ve telefon konusunda temel gelişmelerin gerçekleştiği Almanya ile ABD'ye kaydırmıştır.⁴³

2.2.Sanayi Toplumunun Oluşumu

Sanayi toplumu ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Halen sıklıkla kullanılan kapitalist toplum, çağdaş toplum, gelişmiş toplum ve modern toplum gibi terimler aynı zamanda sanayi toplumu anlamına da gelebilmektedir. Sanayi toplumu ile ilgili tanımların ortak noktası üretim ve üretimle ilgili istihdam, sermaye, işbölümü, ücretli çalışma, fabrika üretimi, kentleşme ve sosyal sınıflaşma konuları olmaktadır.⁴⁴

Bu toplum tipiyle ilgili ilk kapsamlı çalışma Saint Simon'un 1816'da yayınladığı 'L'industrie' (Endüstri) adlı eserdir. Bu çalışmanın yazıldığı dönem henüz sanayileşmenin oldukça başlarıdır ve bu nedenle uzak görüşlü bir eser olarak da kabul edilmektedir.⁴⁵

⁴² Manuel Castells, "Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür" Ağ Toplumunun Yükselişi, 2.Baskı İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.45

⁴³ Castells, "Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür" Ağ Toplumunun Yükselişi, s.43

⁴⁴ Sümeyra Alparslan, "Sanayi ve Bilgi Toplumu Yönetim Metaforlarının Karşılaştırılması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, 2007), s.6

⁴⁵ Veysel Bozkurt, Enformasyon Toplumu ve Türkiye, Ankara: Sistem Yayıncılık, 2000, s.8

2.2.1.Sanayi Toplumunun Özellikleri

Sanayi toplumunu ifade edebilecek pek çok faktör vardır. Dalga teorisini olarak bilinen Alvin Toffler, sanayi toplumunu ikinci uygarlık dalgası olarak betimlerken sosyolojinin doğuşunda önemli yeri olan August Comte ise sanayi toplumunun özelliklerini şu şekilde belirtir:

- Sanayide üretim en çok verimi sağlayacak şekilde düzenlenmiş ve sanayi, işin bilimsel örgütlenmesi üzerine kurulmuştur.
- İşin bilimsel örgütlenmesi sayesinde insanlık, kaynaklarını olağanüstü biçimde geliştirmiştir.
- Sanayi üretimi yeni bir toplumsal olgu olan işçi sınıfını ortaya çıkarmıştır.
- Teolojik toplumun yerini sanayi toplumu, din adamlarının yerini de bilim adamları almıştır.
- Bu işçi sınıfı ve işçilerin işyerinde toplanmaları işçi ve işveren (ya da kapitalist) arasında açık ya da gizli bir çatışmaya yol açar.
- İşin bilimsel örgütlenmesiyle zenginlik durmaksızın artar ve aşırı üretim bunalım yaratır. Birçok insan yoksulluk çekerken mallar satılmaz.
- İşin sını ve bilimsel örgütlenmesine bağlı ekonomik sistem, değişim özgürlüğü ve girişimci ile tüccarın kar arayışı ile belirginleşir. Bazı kuramlar bundan zenginliğin temel koşulunun kar arayışı ve rekabet olduğu, devletin işlere ne kadar az karışırsa üretim ve zenginliğin o kadar hızla artacağı sonucuna varırlar.⁴⁶

Karl Marx sanayi toplumunu “kapitalizm” açısından ele almaktadır. Marx sanayi toplumunda, kapitalizmin büyük bir sosyal değişim olarak bir geçiş devresi yarattığını ve toplumun dönüşüm geçirmeye devam edeceğini vurgular. Marx’a göre bu toplum tipinde alabildiğine çatışma mevcuttur. İşçilerle girişimciler ya da marxist deyişle

⁴⁶ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Ankara:Bilgi Yayınları, 2000, s.72

emekçilerle kapitalistler arasındaki çatışma Marx'ın düşüncesinde çağdaş toplumların başta gelen özelliğidir.⁴⁷

Sanayi toplumunda yaşanan sosyo-ekonomik değişikliklerden bazılarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.⁴⁸

- Geleneksel tarım toplumundan makineleşmiş sanayi toplumuna geçiş dünya tarihine yön veren en önem, en köklü değişikliktir.
- Bu geçiş dönemi, ortaya çıkan bütün gerilimlere, çelişkilere, çatışmalara ve bunların yol açtığı beşeri acılara rağmen ilerlemeci bir harekettir. Sınıf çatışmaları bu dönemin belirgin özelliğidir. Ancak, ortaya çıkan sınıf çatışmaları, modern toplumların yapısal zıtlıklarından değil, yeni bir toplumsal düzenin doğum sancılarından kaynaklanan ve sını olgunlaşmanın belirli bir evresine tekabül eden geçici olaylardır.
- Liberal demokrasi bu oluşumla birlikte hızla yaygınlaşmıştır.
- Sanayi toplumu bütün sanayileşmiş ülkeleri ortak bir toplum tipinde buluşturacak temel birliği sağlamaktır.
- Sanayi toplumu olmak çağdaşlığın simgesi haline gelmiştir. Gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler çağdaşlaşmak için gelenekçiliklerini aşarak sanayi toplumunun yapı tarzını benimseme yolunda çaba sarf etmektedirler.

2.2.2.Kapitalizm ve Sanayi Toplumunun Arşiv Kullanımına Etkisi

Ekonomik bir sistem olan kapitalizmin özgül özelliklerini anlamak açısından onun hangi tarihsel koşullarda ortaya çıktığını bilmek önemlidir. Kapitalizmin kökenine ilişkin öne sürülmüş birçok görüş bulunmaktadır. Ancak bunlardan en yaygın olarak bilineni, kapitalizmi “ticarileştirme modeli”nin bir uzantısı olarak gören görüştür. Bu görüşe göre, kapitalizm neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir; zaten hep varolmuştur.⁴⁹ Ticarileştirme modelinde varolan iki temel varsayımdan ilki, kapitalizmin “kent” ile

⁴⁷ Aron, s.121

⁴⁸ Avcı, N., C.Taşçı, D.Derman, N.Erdoğan ve Ü.Köymen, “MEB Araştırma Raporu”, **Enformasyon Toplumu ve Eğitim Sistemlerine Etkileri**, Ankara: MEB Yayınları, 1992, s.10

⁴⁹ Tülay Fenerci, “Bilgi Politikaları Açısından Kapitalist Ekonomik Sistemde Bilgi Toplumu Olgusu” **Bilgi Dünyası** Sayı:5, (2004/1), s.76

birlikte düşünülmesidir. Yani kent başlangıcından beri kapitalizmi bünyesinde barındırmaktadır. Kendilerini ticarete adayan kentliler (burjuva sınıfı) kısa zamanda kenti egemenlikleri altına almışlar, teknolojiadaki ilerleme ve kent ekonomisinin özgürleşmesinin ardından, ticari rasyonalitedeki sınırlamalar da kaldırılınca modern kapitalizm doğmuştur. Diğer bir varsayım, ilkinin destekler biçimde kapitalizmin, burjuvazi ile birleştirilmesidir. Burjuva kimdir diye sorgulayacak olursak; Fransızcadaki kullanım biçimiyle burjuva, geçimini sağlamak için el ya da bedeni yerine aklını kullanan (aynı zamanda entelektüel) ve soylu olmayan kentlidir. Burjuvazi ve kapitalizm terimlerinin birbirine yaklaşması, kent sakininin tüccarlaşarak kapitalistleşmesi sürecinde izlenebilir. Avrupa'nın dışında ticari ve teknolojik olarak kendinden daha ileri bir dünya vardır. Bu dengesizlik ileri uygarlıkların zenginlik birikimini eşitsiz değişim ve emperyal sömürü aracılığı ile engellemiş ve bundan yararlananlar elde ettikleri birikimi yatırıma sokarak kapitalizme ve özellikle de onun sanayi biçimine geçmeyi gerçekleştirmiştir.⁵⁰

Matbaanın icadı ortaçağda Çin'i daha az bir oranda, modern çağın başlangıcında Avrupa toplumlarını ciddi ölçüde etkilemiş olmakla birlikte nüfusun büyük bir kesiminin okuma yazma bilmemesi, üretimde bilgi yoğunluğunun düşük olması sebebiyle etkileri sınırlı olmuştur. Dolayısıyla sanayi devrimi vatandaşları eğiterek, ekonomiyi geliştirerek, yavaş yavaş toplumların bilgi çağına geçişlerine zemin hazırlamıştır. Sanayi toplumunda, sanayi öncesi toplum tipinden farklı olarak eğitim seçkinlerle sınırlı kalmamış, toplumda isteyen herkese eğitim hakkı, eşit şekilde dağıtılmıştır. Ancak döneme ait toplumsal tabakalaşma ile oluşan sınıf farklılıkları nedeniyle toplumun üst kesiminde bulunanlar daha iyi eğitim olanaklarına sahiptiler.

Sanayi devrimi ile birlikte ticaret ve ekonomiyi yönlendiren İngilizlerin endüstri alanında yaptığı atılımlara karşın, Fransızların siyaset ve ideoloji alanındaki hareketleri sanayi toplumunda arşivlerin yapısına etkisine yön vermiştir. Sanayi devriminin demokrasi anlayışı daha çok kapitalizmin etkisi altında kalsa da tüm vatandaşlara bir takım haklar verilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Fransız devrimiyle birlikte arşivler, kişisel ve tüzel bilgi edinme hakkının sağlandığı; demokrasinin vazgeçilmez bir kurumu haline dönüşmüşlerdir.

⁵⁰ Ellen Meiksins Wood, **Kapitalizmin kökeni: Geniş bir bakış açısı**, A.Cevdet Aşkın (çev.), Ankara: Epos Yayınları, 2003, s.21-27

18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında hukukçuların kontrolünde olan arşiv depoları güçlü bir şekilde fonksiyonel bir değişime uğrayarak tarih araştırmalarının kaynağı haline dönüşmüştür. Paradigmadaki bu değişim, mevcut ağırlık merkezini arşivlerin hukuksal görevlerinden tarihsel işleve, devletsel amaçlardan araştırma merkezlerine doğru değiştirmiştir.⁵¹

Fransız devriminin arşivlere ve arşivciliğe etkisi zaman içerisinde önemli değişimlere yol açmış, yeni bir çağın kapısını aralamıştır. İlk olarak Avrupa’da dağınık arşiv depoları merkezi arşivlere dönüşmüşlerdir. 19. yüzyıl devletleri dökümanlara dayalı tarihi miraslarını koruma sorumluluklarını ve bu dökümanları yurttaşlarına açma bilincini bu dönemde kazanmışlardır. İnsan Hakları Beyannamesinin 37. maddesinde de arşivlerin şeffaflaştırılması açıkça belirtilmiştir. 19. ve 20. yüzyıllardaki arşivcilik uygulamaları Fransızların etkisini taşımıştır. Pek çok ülke Fransız arşiv sisteminden ve kurumsal teşkilat yapısından etkilenecek kendi arşiv ve buna bağlı kurumsal altyapılarını oluşturmuştur.⁵²

Sanayi devriminin ortaya çıkışı kütüphanelerin rollerinde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Örneğin İngiltere’de halk kütüphanelerinin sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkışının iki önemli rolü üzerinde durulmaktadır. İlk önemli rol; giderek artan sayıda üretilen bilginin yayımı; ikincisi de, hızla endüstrileşen toplumda teknik bilginin elden geldiğince tabana yayımını sağlayarak sosyo-kültürel ve dolaylı olarak ekonomik kazanç sağlamaktır.⁵³ Toplumsal anlamda büyük dönüşümlerin yaşandığı sanayi devrimi ile farklı akımlarda ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik akımı bunlardan biri olmuş, özellikle tarihsel alanda araştırmaların önemsenmesi arşiv kullanımlarını etkilemiştir. Tarih araştırmalarına yönelik bilimsel amaçlı kullanımı başlamış, araştırmacıların yoğun olarak başvurdukları kurumlar arasında yer almıştır.

2.2.3.Sanayi Sektörünün Değer Yitirmesi

1970’li yıllarda petrol krizleriyle beraber sanayi sektöründe sancılar başlamış, dünyanın hammadde kaynaklarının biteceği kaygısı ile beraber sanayinin getirdiği çevre

⁵¹ Keskin, s.83

⁵² Külcü, Batı’da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler II: Fransız Devrimi ve Arşivciliğe Etkisi, s.19

⁵³ Özgür Külcü, “Kurumsal Bilginin Oluşumu ve Toplumsal Bilgiye Dönüşümünde Epistemoloji Bilgi Hizmetleri İlişkisi I” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:14,(2000/4), s.404

kirliliğinin insanlığın geleceğini nasıl tehdit edeceği sorgulanmaya başlanmıştır.

Sanayi devrimi aslında insanlık için devrim olarak tanımlanırken doğa açısından sorguladığımızda felaket olarak yeniden tanımlanabilir. Sanayileşme, nüfus artışı, sömürgecilik ve kapitalizminin dayattığı daha fazla tüketme kavramı ile birlikte insanların ihtiyaçları olandan fazla tüketmesi, gelişmiş toplumlarının bilinçsiz ve aşırı kaynak kullanımları gibi birçok etken sonucu insanoğlunun faydası için önemli görünen sanayi devrimi aynı zamanda çevre felaketlerinin de başlangıcı olmuştur. İnsanoğlunun doğaya verdiği zararı ve bozduğu dengeyi yeniden düzeltmesi için sanayi devrimini geri çevirme ihtiyacı doğmuştur. Sanayi devriminin doğa üzerinde yarattığı ve direk olarak insanlığın geleceğini tehdit eden bu tahribatı durdurma ihtiyacı dünya tarihinde yeni bir çağ açmıştır.

Toffler çağımızı, “gücün değişim çağı” olarak nitelendirmekte ve bu bağlamda daha önceleri gücü temsil eden şiddet ve para gibi unsurların yerini bugün yeni bir güç unsuru olan “bilgi”nin aldığını söylemektedir. Bu bağlamda ekonomik gücün temelinde artık bilginin yer aldığı söylenebilir. Yine Toffler, gücün kendisinin iyi ya da kötü olarak nitelenemeyeceğini ancak hangi amaçla kullanılacağını onu elinde tutanların niyet ve insafına kaldığına dikkat çekmektedir. Bilginin değişen rolünün, yeni servet yaratma sisteminin ya nedeni olduğunun ya da bu güç kaynaklarına katkıda bulunduğunun farkına varan çoğu dünya ülkeleri özellikle son on yıldır bu konuda yoğun çalışmalar içine girmişlerdir.⁵⁴

Bütün gelişmiş ülkeler bilgi toplumları haline gelmektedirler. Toffler, Karl Marx’ın kavramış olduğu şeylerden birinin sermayenin yer değiştirebilme gücü olduğunu söyler. Sermaye, bu yönüyle toprak ve emek gibi diğer üretim faktörlerinden ayrılır. Kendine en çok paranın ödendiği yere gidebilir. Bilgi de artık gelişmiş bir ekonominin gerçek sermayesi haline gelmiş durumdadır. Bu değişimin altında yatanın yalnızca bilgisayarların ve finansal oyunların yaygınlaşması değil, asıl toplumun bilgi tabanındaki muazzam kabarması olarak görmektedir.⁵⁵

Sonuç olarak çevre kirliliği, sermayenin değişebilme özelliği, bilginin ve bilgi işçileri grubunun yükselmesi sanayi toplumunun değer yitirmesine sebep olmuştur.

⁵⁴ Fenerci, s.84

⁵⁵ Alvin-Heidi Toffler, **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1994, s.36

2.3.Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna

Ortaçağda insanlığın büyük bölümü yerleşik tarım uygarlığında yaşıyordu. 18. ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimini yapanlarla yapmayanlar keskin çizgilerle ayrılmış, dünya, sömürgecilerle sömürge ya da yarı sömürgeler arasında bölünmüştü. 20. yüzyılın sonunda ise ileri sanayi ülkeleri, sanayileşen ülkeler ve azgelişmiş ülkeler ayrımı ortaya çıktı. 21. yüzyıl bu sınıflandırmaya Sanayi Ötesi Toplumlar kavramıyla bir yenisini ekledi. Toffler'in ifadesi ile bu, Üçüncü Dalga Uygarlığının başlangıcıdır. Yani yaşanan gelişmelerle yeni bir uygarlığın temelleri atılmaktadır.⁵⁶

Bilgi toplumunun teorik anlamda alt yapısını Danniell Bell'in 1973 yılında yazdığı *"The Coming of-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting"* adlı eserine kadar götürmek mümkündür. Bu eserinde Bell "sanayi sonrası toplum" kavramını ortaya atmıştır. Yazar "sanayi sonrası toplumu" dinamizmini bilgiden alan, toplumun ihtiyaç duyduğu vasıflarla donatılmış uzmanlardan oluşan, temel üretim sektörü hizmetler olan ve bireyselleşen bir toplum olarak tanımlamaktadır.⁵⁷

Bilgi toplumuna geçişin belirtilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:⁵⁸

- Daha önce emek yoğun teknolojiden, sanayi yoğun teknolojiye geçilmişti. Şimdiyse sanayi yoğun teknolojiden, bilgi yoğun teknolojiye geçilmiştir.
- Kişiler artık bilgi ile yaşamayı öğrenmektedir.
- Okulda başlayan ve okulda biten eğitim yerini hayat boyu eğitime bırakmaktadır.
- Büyük dev şirketler parçalanarak yerini küçük işletmelere devretmektedir.
- Tahlil, sentez, araştırmacılık, müteşebbislik, objektiflik, pratik yaratıcı düşünce, problem çözme ve karar verme, hüner ve teknikleri bilgi toplumunda insanların hayat tarzı olmaktadır.

⁵⁶ Gülten Kazgan, 'Üçüncü Dalga Uygarlığı ve Türkiye', Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga** içinde, İstanbul:Altın Kitaplar Yay., 1981, s. 1-2

⁵⁷ Erol Kutlu, **Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri**, Yay. No: 167 Eskisehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2000, s.13

⁵⁸ İlhan Dülger, **21. Yüzyılda Hedef Alınan Toplum**, Ankara: DPT Yayını, 1987, s.57

Gelecek bilimcisi John Naisbitt, geniş sosyal, politik, ekonomik ve teknolojik değişmeleri anlatmada “megatrend” kavramını kullanmıştır. Ona göre 1980’lerde başlayan büyük değişim, insan ve toplumları oldukça farklı evrelere taşımıştır. Bu değişim aşağıdaki tabloda özet şeklinde sunulmuştur.

Tablo 2.1. Mega Eğilimler

• Endüstriyel toplumdan	• Bilgi toplumuna
• Zorlama teknolojiden	• İnsan yönelimli yüksek teknolojiye
• Ulusal ekonomiden	• Dünya ekonomisine katılmaya
• Kısa dönemlilikten	• Uzun dönemliliğe ilgi duymaya
• Merkeziyetçilikten	• Yerinden yönetimciliğe
• Kurumsal yardımdan	• Kendine yardıma
• Temsili demokrasiden	• Katılımcı demokrasiye
• Hiyerarşik iletişim ve kontrolden	• Ağlara
• Gelişmiş ülkelerin ilgi ve çabalarından	• Gelişen ülkelerin ilgi ve çabalarına
• Ya” o ya şu” düşüncesinden	• Çoklu seçme seçenekleri

Kaynak: Refik Balay, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim” **Ank.Ünv.Eğitim Bil.Fak.Dergisi**, Cilt:37, Sayı:2, 2004, s.72

2.4.Bilgi Toplumu

Çağdaş uygarlığın ulaştığı bilgi düzeyini tanımlamada tam bir görüş birliğine henüz varılmış değilse de, son 20 yıl içerisinde bilim ve teknolojiadaki baş döndürücü gelişmelerin meydana getirdiği bilgi patlaması ve bilgi teknolojilerinin toplumsal ve ekonomik gelişmeye sundukları olanaklar dikkate alındığında, Toffler’in “üçüncü

dalga” olarak betimlediği aşamanın “bilgi çağı”, bu dönemin öngördüğü toplumun da “bilgi toplumu” olarak adlandırılması uygun görülmektedir.⁵⁹

Bilgi toplumu; yeni temel teknolojilerin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanabilir.⁶⁰

Bell, yeni olan bu bilgi toplumunu, dinamikliğini kol gücü ve enerjiden ziyade bilgiden alan, merkezi ve talep edilen insanı, toplumun yeni değerleriyle belirlenmiş, yetenekli uzmanların oluşturduğu, ana üretimin hizmetlerden meydana geldiği bir toplum olarak tanımlar. Bu toplum, hayat standartlarının göstergesi olarak mal miktarı ile tanımlanan sanayi toplumunun tersine, hizmetlerde; sağlık, eğitim, dinlenme ve sanat faaliyetlerinin bir göstergesi olarak hayatın kalitesiyle tanımlanır.⁶¹

Sanayi sonrası toplum düşüncesi, Daniel Bell tarafından formüle edildiği biçimiyle, ilerlemenin son aşamasını gösterir: gelenekselden sanayi toplumuna ve şimdi de sanayi sonrası topluma geçiş. Her aşamayı diğerinden ayıran şey, Marx’ın ifadesi ile üretim biçimidir. Sanayi sonrası toplum mal üretiminden hizmet ekonomisine bir kayma ve hem teknolojik yeniliklerin hem de politikaların oluşturulmasının kaynağı olarak kuramsal bilginin oynadığı merkezi rol ile karakterize edilir. Toplumsal yapıdaki değişmelerin teknolojik değişmelere dayandığı kabul edilir.⁶² Bell’e göre, sanayi sonrası toplum iki anlamda bir bilgi toplumudur. Birincisi; toplumdaki bütün yeniliklerin kaynağı araştırma ve geliştirme faaliyetidir. İkincisi; gerek toplam hasıla gerekse istihdam bakımından, ekonominin esas ağırlığını bilgi oluşturur.

Ünlü yönetim bilimci ve fütürist Peter Drucker, “bilgi toplumu” olarak nitelenen sürecin büyük ölçüde 20.yüzyılda ortaya çıktığı ve geliştiği görüşünü ileri sürmektedir. Drucker’a göre “insanlık tarihinde yirminci yüzyıl kadar çok ve radikal sosyal dönüşüm yaşamış bir başka yüzyıl yoktur”.⁶³

⁵⁹ Balay, s.66

⁶⁰ C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural(Ed.), **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.32

⁶¹ Cihan Dura, **Bilgi Toplumu**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No:1244, 1990, s.54

⁶² Alex Callinicos, **Postmodernizme Hayır**, Ş. Pala(çev.), Ankara: Ayraç Yay., 2001, s.188

⁶³ Peter Drucker, **Değişim Çağının Yönetimi**, Z.Dicleli (çev.), İstanbul:Henkel Yayınları, 1995, s.199

2.4.1.Bilgi Toplumunun Oluşumu

Tarımdan sanayileşme sürecine geçiş “ekonomik modernleşme”, sanayileşmeden bilgi toplumuna geçiş “ekonomik postmodernleşme” veya “enformatikleşme” süreci olarak nitelendirilmektedir.⁶⁴

Tarım toplumu dönemi M.Ö. 8000-7000 yıllarında başlayıp M.S. 1700’lü yılların sonuna kadar yaklaşık onbin yıl sürmüş sanayi toplumu ise ikiyüzelli yıl gibi kısa bir sürede yerini bilgi toplumuna bırakmıştır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin çok hızlı gerçekleşmesinin temel nedeni, yeni teknolojilerin gelişme hızı ve bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlık, sanayileşme sürecine göre teknolojik yenilikler konusunda daha bilinçlidir ve daha geniş olanaklara sahiptir. Sanayi toplumunda birey, zorunlu ve kültürel ihtiyaçlarını genellikle maddi ürünlerle karşılamaktadır. Bilgi toplumu aşaması ile bilgi üretimi ve kullanımı yaygınlaşmaktadır.⁶⁵

Bilgi toplumu 1950 ve 1960’lı yıllarda ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla ortaya çıkmış bir aşamadır. Gelişmiş ülkelerde şekillenen bu aşamanın en önemli özelliği bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmetler gibi sektörlerle sınırlı kalmayıp eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir olmasıdır. Bu sayede bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliğin artmasına neden olmuş, yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmiştir.

2.4.2.Bilgi Toplumunun Özellikleri

Kurumları, işleyiş biçimleri ve normları ile ikinci dalga olarak adlandırılan, sanayi toplumundan oldukça farklı niteliğe sahip olan bilgi toplumu, yapısını belirleyen bir dizi özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Bilgi sistemleri ve teknolojilerine dayalı olarak biçimlenmekte olan bilgi toplumu, sanayi toplumundan ciddi biçimde ayrılmakta, dönüşmekte ve yeni toplum biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁶

⁶⁴ Michael Hardt-Antonio Negri, **İmparatorluk**, Abdullah Yılmaz (çev.), 2. Baskı, İstanbul, 2001, s.293

⁶⁵ Seher-Gazi Uçkun, Hasan Latif, “Bilgi Toplumu ve Bilgi Yönetimi” C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (83-100), Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.84

⁶⁶ Adem Ögüt, **Bilgi Çağında Yönetim**, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001, s.29

Bilgi toplumu kavramını ortaya koyan ilk düşünürlerden Japon Yoneji Masuda'ya göre bilgi toplumunun başlıca özellikleri şunlardır: ⁶⁷

- Bilgi toplumunun gelişme dinamiğini bilgisayar teknolojisi yönlendirir. Bu toplumun simgesi, bilgisayarlara dayalı, enformasyon şebekeleriyle veri bankalarından oluşan kamusal alt-yapıdır.
- Bilgi toplumunda önde gelen sektörler, dördüncü bir sektör olarak “entelektüel sektörler”dir.
- Bilgi toplumunda sosyo-ekonomik sistem, alt yapısının üstünlüğü ile kendini gösteren “gönüllü bir sivil-toplum”dan oluşur.
- Bilgi toplumu sanayi toplumunun aksine çok merkezlidir.
- Bilgi toplumunun siyasal sistemi ‘katılımcı demokrasi’dir.
- Bilgi toplumu, dayanıklı tüketim malı üreten tüketen sanayi toplumunun aksine yüksek seviyede kitlesel bilgi üreten bir toplumdur.

Yukarıdaki özelliklere ek olarak bilgi toplumunu belirleyen temel karakteristikler şu şekilde sıralanabilir: ⁶⁸

Ekonomik Yapıdaki Dönüşüm: Bilgi toplumunun en önemli özelliği mal üretiminden hizmet üretimine doğru bir kaymanın görülmesidir.

Yükselen Yeni Sınıflar: Bilgi toplumunda, teknik ve profesyonel bilim adamları, teknisyenler, mühendisler, öğretmenler sayıca artmış ve toplam işgücü içerisinde önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Bilginin Artan Rolü: Bilgi toplumunda hemen her şey bilgi etrafında örgütlenmektedir.

Enformasyon Teknolojisi: Bilişim teknolojilerinin ortaya çıkıp hızla gelişmesi bilgi toplumunun en önemli etkenidir.

⁶⁷ Dura, s.44-45

⁶⁸ Bozkurt, s.34

Bilgi toplumunun temel karakteristik özelliğini taşıyan bilgi ve teknolojilerin, sınırsız değişimleri ile bu toplum tipini daha da ileriye taşıyacağı açıktır. İleri bilgi teknolojisi, doğası gereği sosyal ve ekonomik sistemlerde önemli değişimlere yol açacaktır. Bu değişimlerin ışığında ileri bilgi toplumunun aşağıdaki özelliklerde şekilleneceği düşünülmektedir:⁶⁹

Bireylerin Liderlik Rollerinin Araştırılması: Bireyleri birbirine bağlayan ileri bilgi ağı toplumunda, herkes özgürce ve kolayca bilgi alıp gönderebilecektir. Bireylerin yeteneklerinin maksimum derecede gösterebilme olanaklarının artacağı ve yapılan işlerin değerlendirilmesinin doğru olarak yapılacağı, kısaca bireyin, lider rolünü kolayca üstlenebileceği bir topluma doğru gidilmektedir.

Bireylerin Sorumluluklarının Artması: İleri bilgi toplumunun en önemli parçası bireydir. Bilgi ağına katılım ve yararlanma, bağımsız bireylere güven üzerine kurulurken yeni ahlak değerleri kazanmaları gerekmektedir.

Pazar Ekonomisine Dayalı Rekabet Toplumunun Yaratılması ve Geliştirilmesi: Bilgi hacminin hızla arttığı bir toplumda, her oyuncu büyük miktarlarda bilgiye bağlı olarak kendi tavrını koyabilme imkanına sahiptir. Sonuç olarak, Pazar mekanizması daha etkin olarak işleyecek ve rekabet toplumu gelişecektir.

Geniş Açılımlar: İleri bilgi toplumunda, yer ve zaman kısıtlaması azalacak, olanaklar bireylerin ulaşabileceği aktivite yelpazesini genişletecek bu da bireyi daha da geliştirecektir. Sınırsız bilginin birleşimi ile bireyler potansiyel yaratıcı güçlerini ortaya koyabilecek ve bu da çeşitliliği arttıracaktır.

Sınırların Kalkması ve Dışa Açılan Bir Toplum: Bilgi ağı; bireyleri birbirine özgürce bağlayacak ve toplum; yaş, hürriyet, sosyal sınıflar, ırk, uyruk ya da statüyü ortadan kaldıracak ve buna bağlı olarak insanların birbirleriyle rahatça iletişim kurmaları için birçok yol ve seçenek sunacaktır.

Serbestlik ve Hızın Arttırılması: İleri bilgi teknolojileri günlük hayatımızı kolaylaştıracak; iş, yönetim, hükümet ve idareye de daha çok zaman kalacak, özellikle ekonomik alanda geniş ekonomiden hızlı ekonomiye geçiş olacak ve adaletli gelir dağılımında avantajlar artacaktır.

⁶⁹ Uçkun ve Latif, s.94-95

Düzlemsel Toplum: Yer ve zamana bağlı olmadan, bireyler ve organizasyonların eşit olarak katılımında bulunabileceği bilgi ağında, hiyerarşik yapıdaki toplumdan düzlemsel olarak organize olmuş bir topluma geçiş tahmin edilmektedir. İnsanlar arasındaki bilgi akışı dikeyken çok yatay bir akış içinde olacaktır.

Çağımızın siber gurusu sayılan Tapscott'a göre bilgi aşamasında oluşacak kuşağın kültürü; yeni fikirlere açık olma, farklı düşünen bireyleri dışlamama, bilgi paylaşımı yoluyla kendini özgürce ifade etme, iddialı bakış açısına ve araştırma kültürüne sahip olma, adaptasyon yeteneğine sahip olma, bireysel özerk yaklaşıma, duygusal ve entelektüel paylaşımına açık olma, şirket çıkarlarına körü körüne inanmama, şüpheli davranma özgünlüğüne dayalı bir kültür olarak öngörülmüştür.⁷⁰

2.4.2.1.Bilginin Önem Kazanması

Bilginin önemi yaşamın çeşitli alanlarında, politikada, sanatta, iş yaşamında şüphesiz uzun yıllardan beri biliniyordu. Bilginin aktarılmasında ilk çağlardan başlayarak hikayeler, masallar, destanlar aracı olmuş ve 12. yüzyıldan sonra da üniversiteler, medreseler ve kitaplar önemli roller üstlenmişlerdir. Ancak, son dönemde iletişim ve işbirliğini son derece kolaylaştıran teknolojilerin gelişmesi ile olağanüstü bir “bilgi çağı”na girilmiştir.⁷¹

İnsanın bilgiye olan ihtiyacı insanlık tarihi kadar eski olup, günümüz bilgi çağında, bilgiye verilen önem her geçen gün artmaktadır. Sanayi toplumu, malların üretimi için makine ve insanların koordinasyonuna dayanmaktaydı. Yeni toplum ise bilgi etrafında örgütlenmektedir. Sanayi uygarlığının öncü isimlerinden Bacon'ın yüzyıllar önce söylediği gibi bilgi güçtür; ancak, bilgi toplumunda bilgi aynı zamanda toplumun temel eksenini de oluşturmaktadır. Buna göre, tarım toplumunda toprak ve işgücü, sanayi toplumunda sermaye merkezi bir öneme sahip iken, bilgi toplumunda bilgi stratejik bir kaynak haline gelmiştir. Çünkü yeni toplumda teorik bilgiyi piyasada yeni ürün ve hizmetlere başarılı şekilde dönüştürenler ile eğitim ve ar-ge harcamalarına en çok yatırım yapan işletmeler ve toplumlar başarılı olacaktır. Eğer

⁷⁰ Don Tapscott, “the rise of net generation” www.growingupdigital.com (17/04/2008)

⁷¹ İsmet Barutçugil, “Bilgi Yönetimi”, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 2000, No:12 <http://www.makalem.com> (04.07.2008)

bir toplum bilgiyi üretir hale gelemezse, büyük harcamalarla ürettiği mal ve hizmetler kısa sürede demode olma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.⁷²

Toplumların ve onu oluşturan bireylerin varlığının bir sonucu olarak bilgiye duyulan gereksinim, bireyi ve toplumu etkileyerek harekete geçirmektedir. Bu durumda, bireyler ve toplumlar, varlığını devam ettirebilmek ve geliştirebilmek için her zaman yeni bilgiye gereksinim duymaktadır ve duyacaktır. Hayal edilebilenin ötesinde muazzam bir bilgi akışı ve bu bilgi akışının getirdiği değişiklikler, modern dünyanın karakteristik yapısını ifade eder hale gelmiştir.

Görüldüğü gibi bilginin yegane güç olduğu bir çağda, bilgi toplumlarının, bireylerinin ve bilgi işletmelerinin bilgi faktörünü önemsemeleri, yaşamın her alanında ve karar vermede bilgiye ulaşmayı, bilgiyi kullanmayı, bilgi okuryazarlığını bilmeleri gerekmektedir.

Bilgi toplumu/bilgi politikaları açısından bilginin önemi aşağıdaki gibi sıralanabilir:⁷³

- Bilgi toplumuna geçiş aslında ekonomik bir dönüşümdür. Çünkü bilgi, servet yaratma aracı olarak yeni bir rol üstlenmiştir. Bu anlamda bilgiyi değişim değeri yaratacak biçimde ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın tüm alanlarında kullanıma sokmak önemlidir. Dolayısıyla bilginin elde edilebilir kılınması, işlenmesi, dağıtımı, saklanması, korunması ve erişilebilmesini sağlayan eylemler ile tüm sistem ve kanallar işlevsel hale getirilmelidir.
- Değişimi yönetebilmek için bilgiyi etkinleştiren bilgi endüstrisinin dinamik ve yenilikçi bir yapıya kavuşturulması, rekabet gücünün artırılması ve buna paralel yasal düzenlemelerin yapılması önemlidir. Bunun temelinde mülkiyet hakları, bilimsel bilgi üretimi gibi konular vardır.
- Bilgi endüstrisindeki gelişme, ekonominin diğer sektörlerindeki uygulamaları da etkileyeceğinden, bilgi toplumu politikaları mal ve hizmet üreten birçok sektörü kapsayıcı nitelikte olmalıdır.

⁷² Mahmut Tekin ve Ercan Çiçek, “Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi”
[http://bilgitoplumu.blogspot.com/\(20/01/2009\)](http://bilgitoplumu.blogspot.com/(20/01/2009))

⁷³ Fenerci, s.89-90

- Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı yeni istihdam olanakları yaratmakta ve çalışma biçimlerini değiştirmektedir. Bu bağlamda çalışan ve işveren hakları, ücret politikaları, yeni işler, kaybolan işler vb. konular yasal düzenlemelerle birlikte yeniden ele alınmalıdır. Ayrıca olabildiğince çok insan kaynağını ekonomik yaşama kazandırmak, insanların bilgi ve becerilerini artırmalarına yardımcı olacak olanaklar sunmak ve topluma yaşam boyu öğrenme kültürünü kazandırmak gerekir.

- Yeni toplum düzeninde evrensel ilke, herkesin hem bilgi teknolojilerine hem de bilgiye erişimde fırsat eşitliğine sahip olması önem taşır.

- İnsanların erişimde fırsat eşitliğine sahip olması kadar neye eriştiği de önemlidir. Bilginin kapsam, düzey, dil ve içerik açısından insanların gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte olması gerekir.

- Öte yandan bir ulusun kültürel mirası, uluslararası alanda onun mülkiyetinin ve zenginliğinin en temel unsurudur. Kültürel mirasın ağlar üzerinden erişilebilir kılınması tek yönlü bilgi akışını ortadan kaldıracak ve kültürel kimliğin korunmasına katkıda bulunacaktır.

2.4.2.2.Küreselleşme

1990'ların ortalarından bu yana bilgi ve iletişim teknolojileri ile bilgi ağlarının ekonomi alanında kullanılması yeni ekonominin ortaya çıkmasına, iş dünyasında bir dizi değişikliğin yaşanmasına, yeni kavram ve işlemlerin doğmasına yol açmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması sonucunda bilginin üretimin temel değişkeni olmasına, tedarik-üretim-dönüşüm ve pazarlama işlemlerinin en hızlı biçimde yapılmasına, ekonomik bilgilerin ağlar aracılığı ile yaygınlaşarak küreselleşmenin temelini oluşturmasına, ekonomik süreçlerde araçların kalkmasına, yenilik yoğun ekonominin doğmasına, bireylerin açık ve örtük bilgisinin ekonomik işlemler ve şirketler açısından katma değer olarak kabul edilmesine ve tüketicinin üreticiye geri beslemeyi daha hızlı ve yoğun bir biçimde ulaştırılabilmesine imkan veren, rekabet yeteneği yoğun ve hızlı, birey temelli ekonomik düzenin doğması mümkün olmuştur.⁷⁴

⁷⁴Bengü Çapar, "Bilgi Yönetimi", C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (175-195), Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.175

Hangi açıdan ele alınırsa alınsın, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve ideolojik etkenler küreselleşmenin ana etkenleri arasında sayılabilir. Bilişim teknolojilerinin ucuzlaması ve yaygınlaşması bilgi akışını hızlandırmış, zaman, mekan ve mesafe algılarını değiştirmiş, kültürleşme sürecine ivme kazandırarak küresel değerlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁵

Küreselleşme sürecinde;

1492-1800 yılları arasında ülkelerin

1800-2000 yılları arasında şirketlerin,

2000- sonrası bireylerin küreselleştiği düşünülmektedir. Küreselleşme ve dünyanın düzleşmesi ile bilgi toplumu arasında ilişki vardır. Windows, Netscape, iş akışı, açık kaynak yazılımları ve sanal ortamlardan bilgiye erişiminin yaygınlaşması gezegenimizdeki tüm bilgi merkezlerinin tek bir küresel şebekeye bağlanması ve dünyanın düzleşmesinde etkili olacağı anlamına gelmektedir. 2000 yılında 5 Exabayt kapasiteli bilgi üretilirken, 2006 yılında 161 Exabayt'lık bilgi üretilmiştir. Bu artışın hızlanarak gelişeceği ve geleceğinin kestirilemeyeceği söylenmektedir.⁷⁶ Günümüzde dünyanın düzleşmesi, bilginin açık erişim ile ulaşılmasının hızlanması yeni ve açık bir toplum da yaratmıştır. Yeni toplumun adı “bilgi toplumu”, serveti de bilgidir. Bilgi toplumu ürünlerinin değerini de etkilemiş, enformasyon bir meta niteliğine bürünmüştür.

Bir nesnenin meta niteliği kazanmasını ‘önem’ için ölçüt kabul etmenin ne kadar insani olduğu sorusu bir yana bırakılacak olursa, enformasyonun bu niteliğinin bilgili birey ve toplumlar yaratmanın önünde önemli bir engel olacağı açıktır. Bir nesne meta, üstelik pahalı bir meta ise doğal olarak bunu alan ve alamayanlar olacaktır. Enformasyon teknolojisi pahalı bir teknolojidir. Dünya nüfusunun %78’i geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere aittir. Bu ülkeler, büyük bir olasılıkla, enformasyondan para kazanan değil ona para harcayan buna karşın enformasyonu, sahip oldukları altyapısal

⁷⁵ Balay, s.63

⁷⁶ Yaşar Tonta, “Bilgi Toplumuna Geçiş ve Sorunları”, 2007, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/> (23.05.2008)

sorunlar nedeniyle, birey ve toplum düzeyinde bilgiye dönüştüremeyen toplumlar olacaktır.⁷⁷

Bilgi dolaşımı ve yarattığı etki ile ilgili birçok teori geliştirilebilir. Bilgi insanoğlu için önemini her zaman koruyacaktır. Bilgi toplumunun, diğer toplum veya kişilerin de kendilerini ifade etmelerinde yardımcı olduğu ortadadır. Ancak küreselleşme ve bilgi toplumunun geldiği konum ile insanlığın karşı karşıya kaldığı adaletsiz gelir dağılımı, gelişmiş ülkelerin daha da zenginleşmesi, diğer tarafta yoksulluğun katlanarak büyümesi konusundaki sorunlar da küreselleşme ve bilgi toplumunun çözüm bekleyen bir başka yönüdür.

2.4.2.3.Bilgi Sektörünün Doğuşu

Bilgi dalgası ile birlikte hemen her alanda hızlı bilgi artışının, üretimi, pazarlanması, ulaştırılması ve uygulamada kullanılabilmesi için başlı başına bir iş alanı, bir sektör olma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bilgi temel sermaye, ana güç haline geldiğinden günümüz insanının ilgisi de sanayiden bilgiye yönelmiştir.

Bilgi toplumunda, bilişim bağlantılı sanayiler sonucu bilgi sektörü toplumsal yapıda önemli bir yer almaktadır. Bilgi toplumu haline gelen ülkelerde bilgi giderek hammaddenin, emeğin ve diğer kaynakların yerini almaktadır. Bu sebeple bilgi toplumunun en önemli sosyal grupları bilgi işçileri olacaktır. Bilgi sektörünün altyapısının devlet sektörü tarafından kurulmasıyla bilgiye dayalı insani sermaye ön plana çıkacaktır. Sanayi toplumunda tarım, sanayi ve hizmetler sektörü gündemde iken bilgi toplumunda buna bir de bilgi sektörü eklenmektedir. ABD gibi gelişmiş ülkelerde toplam işgücünün %50'sinden fazlasının artık bilgi sektörüyle ilgili iş dallarında çalıştığı bilinmektedir.⁷⁸

Enformatik yüzyıl ya da bilgi çağı, bilginin üretim için temel kaynak olduğu, bilgi üretimi ve iletiminin yaygınlaştığı, bilgi üretimi ve dağıtımında çalışanların çoğunlukta olduğu, sürekli öğrenme ve bilgilenme yoluyla değişme ve gelişmenin kaçınılmaz hale geldiği yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenme dönemini işaret

⁷⁷ Bülent Yılmaz ““Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **H.Ü.Ed. Fak. Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 1, s.150

⁷⁸ Mustafa Kurt, “Bilgi Topluma Geçiş Ve Bilgi Toplumu Ekonomik Yönü”, <http://www.bilgiyonetimi.org/> (03.12.2008)

etmektedir.⁷⁹ Çağımızda bilgi, ekonomik alanda emek ve sermayenin önüne geçerek, üretimin artmasını sağlayan en önemli unsurların başında yer almaktadır. Daha çok çalışma, yerini bilgiye ve akla dayalı çalışmaya bırakmaktadır. Bilgi ekonomisi çağında işletmelerde, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek, verimliliği artırabilmek ve uygulamak istedikleri yenilikleri hayata geçirebilmek, daha hızlı ve etkin karar vermek için bilginin iş performansında oluşturduğu inanılmaz gelişmeleri dikkate almak zorundadırlar.

Bilgi çağını önceki dönemlerden ayıran ve sektörel etkilerini açıklayan temel özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bilgi çağı bilgiye dayalı toplumun yükselişinden meydana gelmektedir.
- Bilgi çağında işletmeler bilgi teknolojilerine dayalı olarak faaliyet gösterirler.
- Bilgi çağında iş süreçleri verimlilik artışına dönüşmektedir.
- Bilgi çağının başarısı bilgi teknolojilerinin kullanımında etkinlik ile ölçülmektedir.
- Bilgi çağında pek çok ürün ve hizmet, bilgi teknolojileri ile iç içe geçmiş durumdadır.

2.4.2.4.Çevre Koruma, Gönüllülük Bilincinin Gelişmesi

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken kirlilik, çevre tahribatı ve doğal kaynakların tükenmesi gibi problemlerin yanında, kirlilikten arınma, doğa ile uyum ve kaynak tasarrufu anlayışı devreye girmektedir. Çevre sorunlarının ortaya çıkması, işletmelerde yeni bir bakışı zorunlu kılmıştır. Kararların alınmasında çevre faktörü önemli bir faktör olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak, buradaki yaklaşım, sosyal ve ahlaki olmaktan çok, ekonomik bir harekettir. İşletmeler karlılıklarını arttırabilmek için çevreyi göz önüne alma gereksinimi duymuşlardır.⁸⁰ İşletmelerin sosyal sorumlulukları, modern yönetim anlayışında üzerinde sıklıkla durulmaya

⁷⁹ Ögüt, s.5

⁸⁰ Hasan Çoban, **Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş**, İstanbul:İnkılap Kitapevi, 1997, s.41

başlanan ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Günümüzde toplum, giderek artan bir oranda işletmelerin sosyal sorumluluk üstlenmeleri konusunda baskı yapmaya başlamış ve bunun sonucunda topluma hizmet amacı gözetilmeksizin, sadece kar amacına yönelen firmaların başarı şansı azalmıştır. Artık yöneticiler, erk ve yetkilerini kullanırken toplumsal eğilimlerden büyük ölçüde etkilenir olmuş, kararlarını insani, sosyal, politik, yasal ve ahlaki boyutları düşünmeden alamaz hale gelmiş, işletmelere bir takım olanaklar sağlayan ve bir takım kısıtlamaları da beraberinde getiren çevresel faktörleri de dikkate almak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle, yaşamak ve varlıklarını sürdürmek isteyen işletmelerin, toplumun istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olması, çevreyi koruması ve ahlaki davranabilmesi vazgeçilmez bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸¹

Bilgi toplumu aynı zamanda kuruluşlar toplumdur. Bilgi toplumunda gönüllü kuruluşlar da ön plana çıkmaktadır. Bu kuruluşlar birbirine bağımlı olsa da kavramları, görüşleri, değerleri açısından birbirinden farklıdırlar. Gönüllü kuruluşlar daha bugünden toplumun ayrılmaz birer parçasıdırlar. Bu kuruluşlar halen Amerika'nın en büyük işvereni durumundadırlar. Her yetişkin Amerikalı'dan biri, (yaklaşık 90 milyon insan) haftanın en az üç saatinde ücretsiz memur olarak yani gönüllü olarak bu kuruluşlarda çalışmaktadırlar. Ne özel sektöre ne de devlete ait olan, insanı değiştirmeye yönelik kar amacı gütmeyen bu kuruluşlar, üçüncü sektör olarak bilgi sektöründe yerlerini alacaklardır.⁸²

2.4.2.5.Teknolojik Gelişme

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, bilgi toplumunun karakteristiğine uygun olarak çok hızlı gerçekleşmiştir. Bunun nedeni insanoğlunun teknolojiadaki büyük gelişmelere uyum hızı ve uyum esnekliğinden kaynaklanmaktadır.⁸³

Bilimin gelişmesi ve bilginin önem kazanması beraberinde teknolojiyi de getirmiş, artık toplumlar teknolojiyi hayatın içinde vazgeçilmez olarak görmeye başlamıştır. Teknoloji insan yaşamına ve iş hayatına yön vermektedir. Bilgi

⁸¹ Ferit Ölçer "Günümüzde Sosyal Sorumluluğun Değişen Boyutları ve İşletmeler Üzerine Etkileri", TSE Yayınları **Standart Dergisi**, Sayı: 473,(Mayıs 2001), s.22-23

⁸² Peter Drucker, **Yeni Gerçekler**, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992, s.201

⁸³Erkan, s.11

teknolojileri, 1970'lerin ortasıyla 1990'ların ortası arasında, yirmi yıldan kısa bir sürede tüm dünyaya hızla yayılmıştır. Bu yayılma teknolojik devrimin önemli özelliklerindendir.

Teknolojik değişiklikler bir öğrenme sürecidir ve bu nedenle teknik gelişmelerin ötesinde sosyal ve kurumsal alanlarda içselleştirilen sosyal bir süreçtir. Teknoloji kişiler, firmalar ve toplumlar tarafından yaratılır ve sosyal ve ekonomik koşullar çerçevesinde kullanılır. Bilgi toplumunun oluşturulmasında son yirmi yılda yaşanan önemli gelişmeler etkili olmuştur. Bu gelişmelere yol açan temel faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir: ⁸⁴

- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi,
- Mal ve hizmet üretiminde tüm makine-imalat, robot ve kontrol hizmetlerinde bilgisayarların kullanılması,
- Bilgisayar teknolojisinin boyut, fiyat ve işlevler itibarıyla çok hızlı getirilmesi ve teknolojik yenilik sürecinin süreklilik kazanması,
- Teknolojinin küreselleşmesi sonucunda ülke sınırlarının ortadan kaldırılarak işletme bazında rekabet gücünün öne geçmesi.

Dünyanın tanınmış sosyal bilimcilerinden Manuel Castelles'in "*Kişiselleştirilmiş aygıtlara, interaktif iletişime, ağlar oluşturmaya, durup dinlenmeksizin yeni teknolojik atılımların peşinden koşmaya yapılan vurgunun, şirketler dünyasının ihtiyat geleneğiyle süreklilik taşımadığı* açıktı. *Enformasyon teknolojisi devrimi yarı bilinçli bir biçimde, toplumlarımızın maddi kültürüne 1960'lardaki hareketlerde boy veren özgürlükçü ruhu üfledi*"⁸⁵ ifadesinde belirttiği üzere bilgi teknolojileri kurumları ve toplumları farklı düşünmeye ve özgürleşmeye yöneltmiştir.

⁸⁴ Uçkun ve Latif, s.87

⁸⁵ Manuel Castells, "Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür" Ağ Toplumunun Yükselişi, s.7

2.4.2.6.Bilgi Toplumu ve Türkiye

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, bilim ve teknoloji politikaları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin malesef sanayileşmeyi de, bilişim teknolojilerini de ithal teknoloji ile kullandığı görölmektedir. Türk toplumunun teknoloji üretemeyişinin, yani teknolojik gecikmenin temelinde kültürel gecikme yatmaktadır.⁸⁶

Bilgi toplumunda insanların yaratıcılığı ve yenilikçiliği ön planda olacaktır. Günümüzde Türk toplum yapısı, bilgi toplumuna uyum sürecini yaşamaktadır. Bu anlamda ülkemize bilimsel düşünce, üretim, çalışma, rekabet ve başarı motivasyonlarının kazandırılmasıyla teknoloji üretmenin yolları açılacaktır.⁸⁷

Günümüzde, küresel rekabette, nasıl daha üstün olunabileceğine dair çok sayıda teori mevcuttur. Sözelimi rekabette üstünlüğü bazıları, makro ekonomik fenomenlerle, bazıları ucuz emekle, bazıları hükümet politikalarıyla, bazıları da farklı yönetim uygulamaları ile açıklamaktadır. Bu yaklaşımlardan her biri birtakım ciddi eleştiriler almıştır. Ancak bilgi çağında rekabetçi bir sistem için önemi tartışmasız kabul edilen hususların başında insan kaynakları ve onun eğitimi gelmektedir. Bu nedenle eğitim, bilgi çağına geçiş sürecinde ülkemiz açısından da hayati bir önem taşımaktadır. OECD verilerine göre Türkiye'nin GSMH'nin oranı olarak eğitime ayırdığı pay yüzde 1.9 ile çok gerilerde yer almaktadır. GSMH oranı olarak eğitime ayrılan pay Japonya'da yüzde 3.8, ABD'de yüzde 5, Almanya'da yüzde 4.3, Yunanistan'da ise yüzde 2.6'dır.⁸⁸

Enformasyonun toplumsal düzeyde kullanımı için ön koşul niteliği taşıyan okur-yazarlık oranlarına bakmak, enformasyonun toplumsal tüketiminin henüz “enformasyon toplumu/çağı” kavramının ifade etmeye çalıştığı gerçeklikten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de 2000 yılı itibariyle toplumun %12.7'si adını soyadını yazıp-okuyamamakta, bu oran kadınlarda %19.4'e ulaşmaktadır. Okur-yazarlık oranının geri kalmış ölkelerdeki oranı %48.1 ve gelişmekte olan ölkelerdeki oranı ise %69.7'dir. Yani, dünya temel okur-yazarlık sorununu dahi çözümleyebilmiş görünmemektedir.

⁸⁶ Erkan, s.216

⁸⁷ Çoban, s.19

⁸⁸ Bozkurt, s.150

Oysa artan, ortam değiştiren ve karmaşıklaşan yapısından dolayı istenilen bilgiye ulaşmanın bir beceri kabul edildiği ve bu beceriye sahip olmanın enformasyon toplumunun okuryazarlığı olarak tanımlanan "bilgi okuryazarlığı" ile ifade edildiği bir çağa ulaşmak, doğal olarak, temel okuryazarlık sorununun özömlenmesini gerektirmektedir. 2000 yılda özömlenemeyen bu sorunun ne zaman ve nasıl özömlenebileceğini kestirmek güç görünmektedir.⁸⁹

Bir ölkedeki Araştırma-Geliştirme etkinlikleri bilgi üretimi ile doğrudan ilişkisi olan bir alandır. Bu alanın yeterliliği ya da yetersizliği o ölkedeki bilgi üretiminin yeterliliği ya da yetersizliği anlamına gelecektir.

Tablo 2.2.Ar-Ge ile İlgili Bazı Göstergeler

Ölkeler	Bilgi Sektörüne Yapılan Yatırımlar/GSYİH (%) (1995)	1Milyon Kişiye Düşen Patent Sayısı (1999)	İleri teknoloji İhracatı/Sanayi İhracatı (1996)
ABD	8,4	4 541	26,8
Kanada	8,8	1 457	10,8
Japonya	6,6	3 134	23,5
Belçika	7,0	-	8,0
Danimarka	9,6	-	12,9
Finlandiya	9,5	-	14,8
Fransa	10,2	1 084	17,4
Almanya	7,1	1 985	11,3
İtalya	6,1	471	7,4
İsveç	10,6	2 380	19,5
TÖRKİYE	2,8	1	2,5

Kaynak: Bülent Yılmaz, “Bilgi Toplum İlişkisi ve Türkiye”, **H.Ö.Ed.Fak. Dergisi**, Cilt:191, Sayı:2 2002, s.110

⁸⁹Yılmaz ““Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım”, s.152

Tabloya baktığımızda bilgi sektörüne yapılan yatırım konusunda Türkiye'ye en yakın orana sahip ülke ile bile aradaki farkın iki katı olduğu görülmektedir. Patent sayılarında ise diğer ülkelerle kıyaslanamayacak kadar büyük farklılıklar bulunmaktadır. İleri teknoloji ihracatı AR-GE alanındaki veriler, Türkiye'nin oldukça gerilerde olduğunu ve teknoloji üretme konusunda yeterli altyapısının bulunmadığını göstermektedir. Oysa yeni teknolojilerin geliştirilmesi konusunda AR-GE harcamaları büyük önem taşımaktadır. Kamu sektöründe ve özel sektörde AR-GE harcamaları için belirli bir pay teşvik edilmelidir.

Türkiye mevcut sanayi yapısıyla bu sürecin oldukça gerilerinde kalmıştır. Mevcut sektörel yapısının da etkisiyle bilgi toplumuna geçiş sürecinde son derece önemli olan araştırma-geliştirmeye gereken önem verilmemektedir. Önümüzdeki dönemde sermaye gibi işgücü de giderek daha çok küreselleşme sürecine girecektir. Firmalar günümüzde nitelikli işgücünü gelişen bilgi ağlarının yardımıyla dünyanın bir başka noktasından kolayca elde edebilmektedirler. Bu durum ülkemiz açısından son derece önemli olmaktadır. Çünkü bilgi çağında en stratejik kaynak, bilgi ve o bilgiyi üreten yüksek nitelikli işgücüdür. Ayrıca küreselleşen dünyada daha az merkezîyetçi ve esnek yapılı bir devlet sistemi uluslararası rekabette büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda e-devlet çalışmaları ülkemiz açısından hızlandırılmalıdır.⁹⁰

Türkiye'de yenilikçi içeriğe sahip bilinçli bir strateji henüz geliştirilememiştir. Eğer ülkemiz bilgi toplumu olmayı istiyorsa öncelikle bilişim devriminin gerçekleşmesini sağlayıcı yeni bir strateji oluşturup bu stratejinin uygulanması için yeni programları uygulamaya koymalıdır. Gelişmiş ülkeler milli gelirlerinin yüzde 5-6 dolayında bir oranını bilişim harcamalarına ayırırken Türkiye'de binde 5-6 olan bu oran arttırılmalıdır. Ülkemizde bilim ve teknoloji politikasının yenilenmesi için yepyeni bir anlayış, yeni bir dünya görüşü, yenilikçi kültür politikaları oluşturulmalı, konuya daha kapsamlı politikalar geliştirerek yaklaşılmalıdır. Mevcut araştırma kurumları ile üniversiteler, yeni bir anlayış ve yaklaşımla, başarıyı ödüllendiren rekabetçi ve yenilikçi eğitim, bilim ve kültür politikaları oluşturmalıdır. Ayrıca bu politikaları ekonomi politikaları ile bağdaştıran uyumlu stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.⁹¹

⁹⁰ Bozkurt, s.154

⁹¹ Erkan, s.231

Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı Bilgi Toplumu Stratejilerinde, 2010 yılına doğru Türkiye'nin potansiyeli ve yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmıştır:⁹²

- Sürdürülebilir büyüme ve rekabetçiliğin artması
- Yaşam kalitesinin artırılması
- Sayısal uçurumun önlenmesi
- İnsan kaynağı yetkinliklerinin ve istihdamının artırılması
- Kamu hizmetlerinin çoklu platformlardan, vatandaş odaklı ve etkin sunulması
- e-Ticaretin yaygınlaştırılması
- Bilgi toplumu uygulamalarında standardizasyon ve güvenliğin sağlanması
- Pazara uyumlu AR-GE ve yenilikçiliğin geliştirilerek değer yaratılması
- Geniş bant iletişim altyapılarının yaygınlaştırılması
- İçeriğin ve bilgi toplumu uygulamalarının zenginleştirilmesi
- Teknolojilerin yakınsama potansiyelinden faydalanılması
- Bilgi toplumunun gelişiminde medya kanallarından faydalanılması

2.5.Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Karşılaştırması

Sanayi toplumunun ve bilgi toplumunun temel özelliklerini karşılaştırmalı olarak aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Sanayi toplumunun bilim anlayışı pozitivisttir. Bu nedenle sanayi toplumunda 'olmuş' olayların açıklaması yapılırken, bilgi toplumunda bilişimsel ve

⁹² Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Stratejisi, 2010 Yılına Doğru Türkiye'nin Potansiyeli, DPT Müsteşarlığı:Ankara, 2006, s.5

sistematik bilgi üretilmektedir. Bu bilişimsel bilgi, bilgi teknolojileri içinde geleceğe yönelik işlenmiş bilgidir.

- Sanayi toplumunun mekanik teknolojisi, fiziksel emeği ikame etmekte, bilgi toplumunun bilişim teknolojileri zihinsel emeği ikame etmektedir.⁹³
- Sanayi toplumunda maddi sermaye önemli iken, bilgi toplumunda bilgi ve insan sermayesi ön plana çıkmıştır.
- Sanayi toplumunda kas gücü çalışırken, bilgi toplumunda amaç bilgi üretmek olduğundan beyin gücü çalışmaktadır.
- Sanayi toplumunda sanayi sektörü ve son döneminde hizmetler sektörü egemen olurken, bilgi toplumunda egemen olan bilgi sektörüdür.
- Sanayi toplumunda başlıca üretim faktörleri emek, tabiat, sermaye, girişimci iken, bilgi toplumunda üretim sürecinde bu üretim faktörlerinin yanı sıra beşinci üretim faktörü teknik “*bilgi*” ön plana çıkmaktadır.⁹⁴
- Sanayi toplumunda öncelikli endüstriler makine, kimya ve inşaatıdır. Bilgi toplumunda ise bilgi tabanlı endüstriler önceliklidir.⁹⁵
- Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin kıtlığı söz konusu iken, bilgi toplumunda bilgi kıt değildir. Bilgi, sürekli artmakta ve artan verimler özelliği içermektedir.
- Sanayi toplumundaki fabrikaların yerini bilgi toplumunda bilgi kullanımını içeren bilgi ağları ve veri bankaları (iletişim ağ sistemi) almaktadır. Bilgi, dünyanın her tarafında üretilmekte ve iletişim teknolojisi aracılığıyla anında her tarafa yayılmaktadır.⁹⁶
- Sanayi toplumunda üretim, ulusal sınırlar içindeki pazara yönelik olarak gerçekleşirken, bilgi toplumunda küreselleşme süreciyle birlikte dünya standartları belirleyici olmuştur.

⁹³ Erkan, s.96-101

⁹⁴ Aktan ve Vural, s.35

⁹⁵ Çoban, s.33

⁹⁶ Aktan ve Vural, s.34-35

- Sanayi toplumunda tüketici taleplerinin karşılanması mal ve hizmetlerin erişilebilirliği ile sınırlı iken, bilgi toplumunda bilgiye erişim kolaydır.

- Sanayi toplumunda çalışma saatini belirleyen mesai kavramı bilgi toplumunda değişmiş, erişim imkanı olan herkes dünyanın farklı coğrafyasındaki insanlarla sanal ortamda, aynı proje üzerinde günün 24 saati çalışabilme olanağı bulmuştur.

- Sanayi toplumundaki kar amacı güden özel ve kamu kuruluşlarından farklı olarak bilgi toplumunda, sosyal yapının nüvesini oluşturan gönüllü kuruluşlar (üçüncü sektör) mevcuttur. Masuda'ya göre Amerika gibi bilgi toplumu olma sürecinde olan ülkelerde, bu kar amaçsız izciler, Kızıllaç, kiliseler vb. gönüllü kuruluşların üye sayılarında büyük bir artış gözlemlenmektedir. 80 milyondan fazla insan (yani iki kişiden biri) haftada beş saatini bu sektörde çalışarak geçirmektedir.⁹⁷

- Sanayi toplumundaki belli bir yaşa kadar devam eden genel eğitim yaygınken, bilgi toplumunda eğitimin sürekliliği ve bireyselleşmesi söz konusudur.

- Sanayi toplumu ile modernizm söz konusu iken bilgi toplumuyla post-modernizm söz konusu olmaktadır.

- Sanayi toplumunda politik sistem temsili demokrasi iken, bilgi toplumunda katılımcı demokrasi anlayışının daha belirgin bir önem kazanacağı düşünülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde adına “Tele-Demokrasi” denilen bir değişimin ileriki yıllarda yaşanacağı tahmin edilmektedir.

- Sanayi toplumunda temel değerler maddi ihtiyaçların tatminine dayanır. Buna karşılık bilgi toplumunda temel değerler “amaçlara ulaşmanın verdiği tatmin”den kaynaklanır.⁹⁸

- Sanayi toplumunda işsizlik, savaşlar ve diktatörce yönetim gibi üç sosyal problem vardır. Bilgi toplumunda ise kontrollü toplum olma krizi, kişisel mahremiyetin

⁹⁷ Bozkurt, s.97-101

⁹⁸ Aktan ve Vural, s.36

zedelenmesi, terörün artması, ve çok hızlı değişen dünya karşısında insanların yaşadığı gelecek şoku, temel sosyal problemlerdir.⁹⁹

- Sanayi toplumunda erkek egemenliği hakimken, bilgi toplumu kadın erkek ayrımı olmaksızın iyi eğitimli ve teknik bilgiye sahip herkese açıktır.

Yukarıda sıralanan farklılıklar ışığında iki toplum tipini sistemler açıısından ana hatlarıyla bir tabloda inceleyebiliriz.

⁹⁹ Çoban, s.33

Tablo 2.3. Sosyal, Ekonomik, Siyasal ve Teknolojik Sistem Açısından Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Karşılaştırması

	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ TOPLUMU
EKONOMİK SİSTEM	• Ulusal ekonomi • Fiziksel sermayeye dayalı ekonomi • Endüstriyel organizasyonlar • Sembolik kağıt para hakimiyeti	• Küresel ekonomi • İnsan kaynaklarına ve bilgi sermayesine dayalı ekonomi • Bilgi tabanlı organizasyonlar • Dijital para hakimiyeti
SOSYAL SİSTEM	• Çekirdek aile • Güvenlik sağlayıcı kurumlaşmalar • Uyumluluk, seçkinlik, sosyal sınıf vb. değerler • Kitleleşmiş dönemsel eğitim	• Birey merkezli farklı aile biçimleri • Bireysel yetenekleri geliştiren kurumlaşmalar • Bireysellik, çeşitlilik, katılımcılık vb. değerler • Bireyselleştirilmiş yaşam boyu öğrenim
SIYASAL SİSTEM	• Uluslararası çatışma ve polarizasyon • Merkezîyetçilik • Ulus devlet • Güvenlik amaçlı yönetim	• Uluslararası uyum ve küresel bağlamda siyasal entegrasyonlar • Adem-i merkezîyetçilik • Küresel ve bölgesel organizasyonlar • Yurttaş odaklı yönetim
TEKNOLOJİK SİSTEM	• Mekanik teknoloji devrimi • İşgücüne ikame eden makineler • Montaj hattına dayalı üretim teknikleri • Görsel ve yazılı basın yayın araçlarına dayalı iletişim sistemleri	• Bilgi teknolojileri devrimi • Beyin gücünü geliştiren bilgisayarlar • Bilgi ve yönetim teknolojilerine dayalı üretim teknikleri • İnternet ve dijital teknolojilerine dayalı iletişim sistemleri

Kaynak: Adem Ögüt, **Bilgi Çağında Yönetim**, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001, s.26

2.6.Bilgi Yönetimi

2.6.1.Bilgi Kavramı

Bilgi kavramı Latince “informato” kökünden gelmekte, “biçim verme”, “biçimlendirme” ve “haber verme” anlamlarında kullanılmaktadır. Bilgi genel anlamda düşünme, yargılama, akıl yürütme, okuma, gözlem ve deney yoluyla elde edilen “düşünsel ürün” ya da “öğrenilen şey” olarak tanımlanmaktadır. Bilgi, bu anlamıyla belirli bir süreçten geçerek işlenmiş, sahibi için anlamlı olan, yönetsel karar almada stratejik öneme haiz olduğu varsayılan veya gerçek değeri olan veri demektir.¹⁰⁰

Bilgi teknolojilerindeki hızlı ilerleme bilgi kavramını ön plana çıkarmıştır. Bilginin politikada, sanatta, iş ve insan ilişkilerinde kısaca yaşamın her alanında önemi bilinmektedir. Bilgi kavramını iyi anlayabilmek için, bilgi bileşenleri ile bilginin kendisini ifade etmekte kullanılan veri (data), enformasyon (information), bilgi (knowledge) ve akıl (visdom) kavramlarını iyi analiz etmek gerekir.

Veri, insan ya da makine tarafından yazılmış sembolleri ve enformasyonu tamamlayan parçaları ifade etmektedir. Verilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan anlamlı semboller ise enformasyon olarak tanımlanmaktadır. Enformasyon genellikle, bireyler veya kurumlar tarafından bir sorunun çözümü, herhangi bir çalışmanın başlatılması ya da bitirilmesi gibi faaliyetler sonucunda ortaya çıkarılan verilerin bütününe ifade etmektedir. Bilgi ise herhangi bir konuda insanların kendi alanlarında edindikleri enformasyonu yorumlayarak elde ettiği kararlar ve yeteneklerdir. Bütün bu kavramların da üstünde olan akıl, veriden enformasyona, enformasyondan bilgiye ve bilgiden de yeteneğe dönüşen sürecin en uç noktasını oluşturmaktadır.¹⁰¹

Enformasyon veriden doğuyorsa, bilgi de enformasyondan doğmaktadır. O halde veri-enformasyon-bilgi döngüsü ve dönüşümü bilgi yönetim sürecinin temelini oluşturmaktadır. Veri kayıtlarda ve işlemlerde, enformasyon mesajlarda bulunduğu halde bilgi bireylerden ya da bilenler gurubundan veya bazen kuruluşun rutin çalışmalarından da elde edilir. Bilginin değerli olmasının önemli sebeplerinden biri hareketli olmasıdır. Bilgi deneyimlerle gelişir, uygulamaya konulur, gerçeğe dönüşür ve

¹⁰⁰ Ögüt, s.9

¹⁰¹ Hüseyin Odabaş “Bilgi Yönetimi Sistemi”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (101-120),Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.103

kargaşayı ortadan kaldırır. Bilgi yaşayan bir sistem olarak çevresi ile ilişkileri sonucunda büyür ve değişir.¹⁰²

Bilginin tanımına ve hiyerarşisine yönelik açıklamalar, bilgi biliminin de araştırma alanına girmektedir. En genel ve açık tanımı ile bilgi bilimi, “*toplum içinde birey ve grupların bilgiye en fazla ve yerinde erişimi ile kullanımı için, bilginin nitelikleri ve davranışını, bilgi akışının yönetimini etkileyen güçleri ve optimum kullanılabilirlik ve erişilebilirlik için bilginin süreçlerini inceleyen bilim dalı*” olarak ifade edilebilir.¹⁰³

Temelini bilgi bilimine dayandıran disiplinleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1)*Kütüphanecilik*: Toplumun bilgiye olan ihtiyacını karşılamaya yönelik, her türlü bilgi kaynağını bünyesinde toplayan, bilginin bulunmasını, iletilmesini ve kullanılmasını amaçlayan ve hizmete sunan kütüphane merkezli uygulama alanıdır.

2)*Enformasyon Yönetimi*: Enformasyonun üretilmesi, saklanması ve iletilmesini sağlamak üzere gerçekleştirilen, çoğunlukla bilgi depolama ve erişim teknikleri ile bilgi teknolojilerine dayanan eylemleri düzenleyen sistem ve yönetimi olarak tanımlanabilir.

3)*Belge Yönetimi*: Bir kurumun faaliyet ve işlemleri hakkında enformasyon ve kanıtların belge formunda elde edilmesi yanında korunmasına yönelik süreçler de dahil olmak üzere, belgelerin üretimi ya da sağlanması, korunması, kullanımı ve tasfiyelerinin sistematik kontrol ve etkinliğinden sorumlu çalışma alanıdır.

4)*Arşivcilik*: Arşivlerin kuruluşu, organizasyonu, belgelerin saklanması, kullanıma sunulması ile ilgili işlemlerin ve arşiv uygulamalarının tümünü kapsayan arşivlerin yönetimi ve işletimi faaliyetleridir.

2.6.2.Bilgi Yönetimi Kavramı

Bilgi yönetimi kavramı; bilginin rekabeti yaratan unsur olmaya başlaması, bilgi üretiminin bireysellikten çıkarak yeni, yaratıcı ve buluşçuluğa dayalı kurumsal bilgi

¹⁰² Fahrettin Özdemirci ve Cengiz Aydın “Kurumsal Bilgi Kaynakları ve Bilgi Yönetimi” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi** Sayı: 22, (2008/1),s.61

¹⁰³ Mustafa Sağsan, “Bilgi Yönetiminin Kavramsal Çerçevesi”, 2003, <http://bilgiyonetimi.org/cm/pages/05.05.2009>, s.2

haline gelmesi ve bunun kuruluş ve işletmelerin hayatta kalabilmelerinin en önemli koşulu olmasıyla kabul görmeye başlamıştır.

Bilgi teknolojileri uzmanlarından gelecek bilimcilere, yöneticilerden eğitimcilere farklı disiplinlerden pek çok uzmanın ortak ilgi alanına giren bilgi yönetimi kavramı, son yıllarda özellikle yönetim alanında üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Bilgi yönetimi esas olarak, bilgiden en üst düzeyde katma değer yaratmak için bilginin üretilmesi, geliştirilmesi, düzenlenmesi ve saklanması, transfer edilmesi, paylaşılması, kullanılması ve değerlendirilmesi gibi süreç ve teknikleri içermektedir. Bir başka ifade ile bilgi yönetimi; bilginin üretilmesini, yayımını, derlenmesini, düzenlenmesini, depolanmasını, erişilmesini, yorumlanmasını ve kullanılmasını kapsar.¹⁰⁴

Tablo 2.4. Bilgi Yönetimi İşlemleri ve Bilgi Teknolojilerinin Potansiyel Roller

BİLGİ YÖNETİMİ İŞLEMLERİ		Destekleyici Bilgi Teknolojileri	Bilgi Teknolojileri Yetenekleri	Teknoloji Platformu
	BİLGİ ÜRETİMİ	• Veri madenciliği • Öğrenim araçları	• Yeni bilgi kaynaklarını uyarlama • Zamanında öğrenim	• Net üzerinde ortak çalışma platformu ve iletişim teknolojileri • Intranet
	BİLGİ DEPOLAMA/ERİŞİM	• Elektronik ilan tahtaları • Bilgi depoları • Veri tabanları	• Kurumsal ve bireysel belleğin kurumun bilgi erişimine açılması	
	BİLGİ TRANSFERİ	• Elektronik ilan tahtaları • Tartışma platformu • Talimatlar	• Daha büyük iç ağlar • Daha fazla erişilebilir iletişim kanalları • Bilgi kaynaklarına daha hızlı erişilmesi	
	BİLGİ UYGULAMALARI	• Uzman sistemler • İş akış sistemleri	• Kurumsal ve bireysel belleğin kurumun bilgi erişimine açılması	

Kaynak: Alavi, Maryam ve Dorothy E.Leidner, **Knowledge management and knowledge management systems: Conceptual foundations and research issues**, MIS Quarterly (2001),25(1), s.125

¹⁰⁴ Özdemirci ve Aydın, s.62

Bilgi yönetimi bir bilgi çağı kavramıdır. Bilgi toplumunun ekonomi alanındaki dönüşüm sürecini başlatan yeni ekonominin ve küreselleşmeyi iş dünyasına taşıyan e-iş olgusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵

Çağdaş işletme yönetiminin en fazla dikkat çeken konusu haline gelen bilgi yönetimi evrensel olarak kabul görmüş çok az tanım, yaklaşım ve metodolojiye sahip yeni bir disiplindir. Bilgi yönetimi, örgütsel hedefleri başarmak için bilginin nasıl yaratılabileceği, elde edilebileceği, kullanılabileceği ve yönetilebileceğine ilişkin sistematik bir süreçtir. Bilgi yönetimi büyük ölçüde 1990'lı yıllardaki değişimlerin bir ürünüdür. Bu çerçevede bilgi yönetiminin temel amaçları şu şekilde ifade edilebilir:¹⁰⁶

- Öğrenme eğrisini hızlandırmak,
- Daha hızlı bir iyileştirmeyi sağlamak,
- Doğru bilginin doğru insanlara doğru zamanda ulaşmasını sağlamak,
- Hızlandırılmış transformasyona imkan sağlamak.

Bilginin organizasyon açısından değer ifade edebilmesi ancak onun tasnif edilmesi (sınıflandırılması), belli bir şekle sokulması ve saklanması ile mümkün olmaktadır. Bilginin tasnif edilmesi ve saklanması bilginin değerlendirilmesi açısından önemli olduğu kadar ileride yeniden kullanılabilmesi açısından da gereklidir. Bu sebeple bilgi yönetiminin temel süreçlerinden biri de bilginin türüne, kullanım amacına ve organizasyonun hedeflerine uygun olarak tasnif edilmesi ve çalışanların günümüzde ve gelecekte erişimine sunulacak biçimde saklanmasıdır.¹⁰⁷ Kısaca “Bilgi yönetiminin temel çabası bilgiyi üretken kılmaktır”¹⁰⁸ denilebilir.

Bilgi yönetim sürecinin bir kuruluşa katma değer sağlayabilmesi için, yapılması gerekenlerin bir program dahilinde yürütülmesi, plan ve stratejiler oluşturulması, kuruluşlarda bilgi kullanımının ve bilgi yönetim süreçlerinin sürekli gözden geçirilmesi gerekir. Bilgi yönetiminin amacı; karar vermeyi, üretimi, kaynak aktarımını, rekabeti, sürekliliği, gelişimi hızlandırmak ve isabet sağlamak, kurum içindeki örtülü bilgiyi

¹⁰⁵ Çapar, “Bilgi Yönetimi”, s.175

¹⁰⁶ Şevki Özgener, “Global Ölçekte Değer Yaratıcı Bilgi Yönetimi Stratejileri”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (267-295), Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.272

¹⁰⁷ Halil Zaim “Bilgi Yönetimi Süreçleri”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (207-227), Konya:Çizgi Kitapevi, 2005, s.214

¹⁰⁸ İsmet Barutçugil, **Bilgi Yönetimi**, İstanbul:Kariyer Yayıncılık, 2002, s.50

açığa çıkarmak, açık bilgiyi ise dolaşımını sağlayarak kurumun verimine katkı yapacak doğru kişilere en uygun biçiminde ulaştırmaktır.¹⁰⁹

Bilgi yönetimi için Amrit Tiwana tarafından önerilen 10 aşamalı yol haritası şu şekilde sıralanır:¹¹⁰

- Yapılan iş için önemli olan bilginin belirlenmesi
- İş stratejisi ile bilgi yönetiminin ilişkilendirilmesi
- Şirkette var olan bilginin analizi
- Bilgi yönetimi sisteminin şirketin enformasyon teknolojileri varlığını atmak yerine bunun üzerine inşa edilmesi
- Yalnızca açık bilgi yerine örtük bilgi ve süreçlere odaklanılması
- Şartlara uygun ileriye dönük bir bilgi yönetimi mimarisi tasarlanması
- Sonuca ulaştırıcı bir bilgi yönetimi sisteminin kurulması ve yerleştirilmesi
- Bilgi yönetimi sisteminin çalışması için gerekli ödüllendirme yapıları, liderlik ve kültür öğelerinin geliştirilmesi
- Bilgi ölçümleri ve bilgi yönetimi yatırım karlılığının hesaplanması
- Daha önceki bilgi yönetimi uygulamalarından ders alınması.

¹⁰⁹ Bengü Çapar, “Bilgi Yönetimi: Nasıl Bir İnsan Gücü?” Tahir-Figen Büyükkakın (yay. hazl.) **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı** içinde (s.421-432). İstanbul: Beta, 2003,s.422

¹¹⁰ Amrit Tiwana, The Knowledge Management Toolkit..., Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2000, s.14-16

Bilgi yönetimi basamakları ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2.5.Bilgi Yönetiminin Basamakları

BİLGİ YÖNETİMİNİN BASAMAKLARI	
	Altyapı Değerlendirmesi
	1.Var olan altyapının analizi 2.Bilgi yönetimi ve şirket stratejisinin ilişkilendirilmesi
	Bilgi Yönetimi Sisteminin Analizi, Tasarımı ve Geliştirilmesi
	3.Bilgi yönetimi altyapısının tasarlanması 4.Mevcut bilgi varlıklarının ve sistemlerinin gözden geçirilmesi 5.Bilgi yönetimi takımının oluşturulması 6.Bilgi yönetimi projesinin hazırlanması 7.Bilgi yönetimi sisteminin geliştirilmesi
	Uygulanması
	8.Plan ışığında bilgi yönetimi uygulamasına başlanması 9.Değişim, kültür ve ödüllendirme yapılarının düzenlenmesi
	Değerlendirilmesi
	10.Performansın değerlendirilmesi, bilgi yönetimi yatırım karlılığının ölçülmesi; bilgi yönetimi sisteminde gerekli düzeltmelerin yapılması

Kaynak: Amrit Tiwana, The Knowledge Management Toolkit..., Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2000, s.240

2.6.3.Kurumsal Bilgi Yönetimi

Kurumsal bilgi yönetimini uygulamalarını inceleyebilmek için kurumsal bilgi kaynaklarını tanımlamak gereklidir. Çünkü kuruluşun bilgi birikimini, bilgi kaynaklarını, bilgi gereksinimlerini tanımlamak ve kendi bilgisinin farkında olarak bilgi yönetim sistemini oluşturabilmek kuruluşu bu anlamda başarıya götürmek için temel unsurdur.

Kurumsal Bilgi Kavramı:

Kuruluşlarda ürün ve hizmete değer katan soyut faktör bilgidir ve bilgi kuruma sürdürebilir bir avantaj sağlayan ve kuruluşu yaşatan bir değer olarak karşımıza çıkar. Kurumsal bilgi, kurumsal etkinliklerin ve gereksinimlerin bir sonucu olarak sistematik çalışma, araştırma ve geliştirme çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Bireysel bilginin kurumsal bilgiye, kurumsal bilginin bireysel bilgiye dönüşümü bir döngü olarak varlığını her zaman korumaktadır. Bireylerin bilgi üretmedeki hız ve kapasiteleri kurumsal bilgi düzeyini belirlemede temel faktördür. Bireylerin bilgi üretimine etki eden faktör ise, bilginin etkin kullanımudur. Kısaca kurumsal bilgi kavramı, paylaşılan ve kullanılan bir değeri ifade etmektedir.¹¹¹

Kurumsal bilgi; kurumun etkinliği, denetimi, yönetimi, geliştirilmesi vb. ile ilgili olarak üretilen, alınan, kullanılan ve bu nedenle özel bir nitelik kazanan her türlü malumat, fikir ve olgulardır. Kuruluşlarda bilgi, iş süreçleriyle, işlemlerle, kavramlarla, yorumlarla, düşüncelerle, gözlemlerle, önyargılarla ilişkilidir. Kurumlarda bilgi, kuruluşların ihtiyaçları doğrultusunda şekillenir, üretilir, depolanır ve kullanılır. Bu nedenle kurumsal bilgi, kurumsal gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan, planlı, düzenli ve sürekli bir çalışmayı gerektiren bir sürecin ürünüdür. Bu süreçte enformasyon teknolojilerinin kullanılması kaçınılmazdır. Çünkü teknolojinin sağladığı kolaylıklar, kurumlarda düşük maliyetle ve hızlı bir biçimde bilginin depolanması, paylaşılması ve üretiminde devrim yaratmıştır.¹¹²

Kurumsal Bilgi Yönetimi:

Özellikle II.Dünya Savaşından sonra artan kurumsallaşma ile birlikte ABD ve Avrupa ülkelerindeki bilgi yoğunluğu belge üretiminde de yaşanmıştır. Kurumsallaşma sonrasında üretilen belge miktarının kurumsal faaliyetleri engelleyecek kadar çoğalması nedeniyle, kurumlarda üretilmesinden arşivlerde depolanmasına kadar, üretim, kullanım, dağıtım, ayıklama-imha, arşivlere devretme ve arşivlerde kullanıma açma evreleri boyunca belgeleri kontrol altına almak bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Bu nedenle belgeleri üretimden arşivlerde depolamaya kadar geçen her evrede kontrol altına almak amacıyla, kurumsal gelişmelerin ve bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkan ihtiyaçların bir gereği olarak “belge yönetimi” disiplini doğmuştur. Belge yönetiminin

¹¹¹ Özdemirci ve Aydın, s.63

¹¹² Özdemirci ve Aydın, s.64

oluşma nedenlerine benzer şekilde son yıllarda çalışanların bilgi yığınları ile karşı karşıya kalmaları iş verimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra nitelikli bilginin, daha üretken hale dönüştürülerek gerekli olan personele iletilmesi, erişim sorunları nedeniyle kurumsal verimliliğe katkısı olmayan bilgilerin bulunması, kaydedilmesi ve çalışanlarla paylaşılması da organizasyonlarda bilgi yönetimini gerekli kılan önemli nedenlerdendir.¹¹³

Bu gereksinim sonucu oluşan kurumsal bilgi yönetimi kısaca; kurum içinde var olan, üretilen ya da dışarıdan gelen kayıtlı kayıtsız tüm bilginin belirli bir sistem içinde kontrol edilerek yönetilmesi şeklinde tanımlanabilir. Kurumsal bilgi yönetiminin kuruma değer katarak verimli olabilmesi için bazı temel esaslar sağlanmalıdır. Bunlar:

- Kurumsal bilgi kaynaklarının özelliklerinin bilinmesi,
- Bilgi yönetimi süreçlerinin kuruma özgü oluşturulması,
- Bilgi yönetimi süreçlerinin hayata geçirildiği kurumun ve işletmenin yapısının uygunluğunun sağlanması,
- Bilgi yönetimi sürecini işletmek için gerekli programın oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Yogesh Malhotra'ya göre kurumsal bilgi yönetimi “gittikçe artan çevresel değişimler karşısında kalan kurumların uyum, süreklilik, rekabet vb. nazik sorunlarının çözümüne hizmet eder. Temelde, enformasyon teknolojilerinin veri ve enformasyon işleme ve insanların yaratıcılık ve yenilikçilik güçlerini sinerji içinde çalışacak biçimde birleştiren kurumsal işlemleri düzenler”.¹¹⁴

Kuruluş ve işletmelerde çalışan herkesin edindiği ya da ürettiği bilgiyi paylaşması ve bunların bir havuzda toplanarak kurumun bilgi varlığı haline getirilmesi gerekir. Kurumsal belge ve bilgi birikimi, bir kuruluş ve işletmenin yaptığı işler hakkındaki bilgilerin toplamıdır. Kuruluş ve işletmelerde etkin bir bilgi yönetimi gerçekleştirmek için kurumsal bilgi kaynakları üzerinde kontrolü sağlamak gerekir. Tüm belge ve bilgi birikimine herkesin erişmesi gerekli değildir. Bu bilgi kaynaklarının sınıflandırılıp düzenlenmesi, erişiminin yetkilendirilmesi ve gerek duyulmayanların

¹¹³ Odabaş, s.102

¹¹⁴ Uçkun ve Latif, s.96

elenmesi gerekir. Böylece bir sistem dâhilinde toplanan ve düzenlenen bilgi herkes tarafından kendisine tanınan hak ve yetkiler dahilinde ulaşılabilir hale getirilebilir.¹¹⁵

Bilgi yönetimi kurumlarda, kurumsal teorilerin dolayısıyla kurumsal yapının değişimi ve globalleşen ortamdaki gelişmeler açısından önemli rol oynar. Bilgi çağında kurumsal bilgi yönetiminin öncelikli amacı, kurumların “entelektüel kapitalini” yükselterek; rekabet ortamında ayakta kalabilmeyi, sürekli olarak gelişmeyi ve kurumun her türlü çıkarına hizmet etmek için gerekli alt yapıyı sağlamaktır.

¹¹⁵ Özdemirci ve Aydın, s.69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞİN ARŞİVLERİN YAPISINA ETKİSİ- FARKLI AMAÇ VE UYGULAMALAR

3.1.Kurum Arşivleri

Çalışmanın birinci bölümünde yapılan tanımlarda da belirtildiği gibi arşiv, en basit anlamıyla arşiv belgelerini seçme, koruma, idare ve kullanıma sunmaktan sorumlu kurum ve bu tür materyallerin saklandığı yerdir. Aynı koşul, kurum arşivleri için de geçerlidir. Kurum arşivleri, kurumların gerçek ve tüzel kişilerle faaliyetleri sonucunda meydana gelen, idari ve hukuki anlamda kurumsal değeri olan ya da tekrar kullanılmak üzere üretilen her türlü görsel, yazılı ve data bilgilerinin muhafaza edildiği yer olarak tanımlanır.

Kolayca tanımlanabilecek kurumsal arşiv türlerinden biri işletme arşivleridir. Dünyaya baktığımız zaman birinci derecede kaynak niteliğinde olan işletme arşivleri ile tarihçilerin, özellikle iktisat tarihçilerinin ve işletme yöneticilerinin ilgilenmeleri ve onlardan yararlanmak isteyerek itici güç haline gelmeleri uzun bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. 1970’li yıllardan sonra dünyanın ekonomik kriz dönemine girmesi işletmelerin üretim sektöründen hizmet sektörüne kaymasına, kültür ve kimlik kullanımının da yararlı olabileceği düşüncesinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu da işletme belge ve bilgi sistemleri ile işletme arşivlerinin, yönetimin öncelikleri doğrultusunda etkin olarak kullanılması demektir.¹¹⁶ Bu tür arşivlerin gelişimleri çok yavaş olsa da zamanla işletme dünyası ile ilgili bilgilerin toplanması ve işletme arşivlerinin sistemli bir şekilde oluşturulması ihtiyacı, kurumsal arşivlerin günümüzdeki şeklini almasına zemin hazırlamıştır. Kuruluş ve işletmelerin belge ve bilgi birikimleri kurumsal erişime açık hale getirilirse, çalışanların gereksinim duydukları bilgiye erişmelerine olanak tanınarak kurum içinde bilgi üretilmesine ve edinilen bilgilerin iş süreçlerine yansıtılmasına ortam hazırlanmış olacaktır.

¹¹⁶ Tülin Aren, “İşletme Arşivleri ve Türkiye’deki Konumuna Genel Bakış”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 2(2000), s.38

3.1.1.Kurumsal Yapının Değişimi

Kurumlar insanların etkileşimlerini, sosyal, ekonomik ve politik yaşamı şekillendirirler. Kurumlar resmi ya da gayri resmi olabilirler. Bir devletin, şehrin ya da kişinin, geçmişi ile bugünü arasında bağlantı sağlanmasının ancak arşivlerinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve korunması ile mümkün olabilmesi koşulu, kurumsal arşivler için de geçerlidir. Kurumsal arşivler kuruluşun ve esasında toplumun tüm kesimlerinin önemli değerlerini temsil etmektedir.

Kurumlar ve örgütler arasında önemli farklılıklar vardır. Örgütler de, kurumlar gibi insan etkileşiminde bir yapı oluştururlar. Örgütler; siyasi kuruluşları, iktisadi kuruluşları, sosyal kuruluşları ve eğitim kuruluşlarını kapsar. Örgütler; ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla bir araya gelmiş bireylerden oluşan gruplardır. Örgütlerin nasıl ortaya çıktığı ve temelde nasıl gelişecekleri, kurumsal çerçevenin yapısından etkilenir. Buna karşılık örgütler de, kurumsal çerçevenin gelişimini etkilerler. Örgütler; var olan sınırlar çerçevesinde bir amaca hizmet etmek amacıyla oluşturulurlar ve hedeflerini gerçekleştirme amaçları açısından kurumsal değişimin önemli bir uygulayıcısıdır.¹¹⁷

Kurumların istikrarlı yapısı değişime açık olmadıkları anlamına gelmez. Değişim bazen yavaş olsa da kurumsal değişimin çok hızlı olduğu bir dünyada yaşadığımız da yadsınamayacak bir gerçektir. Kurumlar ve işletmeler açısından değişimin temel kaynağını bilgi yönetimi oluşturmaktadır. Kurumsal değişim; kuralların değişimi, resmi olmayan sınırlamalar ve zorlayıcı sebepler gibi faktörlerden de etkilendiği için, çok komplike bir süreç olabilir. Yine kurumlar, devam etmeyen bir durum yerine, çoğalarak değişebilirler.

Kurumlar, ekonomik teoremin standart sınırlamaları ile birlikte; bir toplumdaki fırsatları belirlerler. Örgütler bu fırsatlardan avantajları sağlamak için oluşturulmuşlardır ve örgütler geliştikçe kurumları da değiştirirler. Kurumsal değişime giden yol;¹¹⁸

- Kurumlar ve örgütler arasında, kurumlar tarafından oluşturulan yapıdan dolayı gelişen ilişkilerdeki süreklilik tarafından,

¹¹⁷ Douglass C.North, “Kurumlar ve Kurumsal Değişim”, Çev:Bernur Açıkgöz, www.canaktan.org/ (05.05.2009)

¹¹⁸ North, s.3

- Bireylerin algıladığı eleştiriler ve değişime tepkileri tarafından şekillendirilmiştir.

Kurumsal değişimi anlamak ve sağlayabilmek için; kuruma bağlılığı ve özveriyi sürekli kılarak, sağlam ve tutarlı bir kurumsal kültür oluşturulması gereklidir.

3.1.2.Kurum Kültürünün Oluşumu

Kültür, toplumların yaşam tarzlarını yansıtan ve dünyaya bakışlarını belirleyen, toplumu oluşturan bireyin hayatındaki maddi ve manevi tüm dinamiklerini kapsayan, değerler bütünüdür. Toplumlar gibi kurumların da iş dünyasındaki yerlerini, amaçlarını, çalışma şekillerini belirleyen değerler vardır. Bir kurumun tüm çalışanları tarafından paylaşılan felsefi, ahlaki değerler, anlayış biçimini yansıtan kurallar bütünü kurum kültürünü oluşturur.

Kurum kültürü;¹¹⁹

- İnmeldir,
- Yazılı değildir,
- Tüm çalışanları aynı değerler ve aynı çalışma anlayışı çevresinde yakınlaştırmak birbirine bağlayıcı rol oynar, bu da kuruma bütünlük kazandırır,
- Değişen çevre koşullarında hedefin kaybolmamasını sağladığı için yol göstericidir ve kontrol aracıdır,
- Çalışanların davranış biçimini belirler ve birbirleri ile olan etkileşimlerine yön verir,
- Kuruluş için neyin doğru ve önemli olduğunu belirler,
- Çalışanlara organizasyonun parçası olduklarını hissettirerek aidiyet duygusu verir,
- Organizasyonel kimliği oluşturur,

¹¹⁹ Şirketlerin Omurgası: Kurumsal Kültür, 2007, www.insankaynaklari.com (05.05.2009)

- İnanç ve değerlere bağlılık yaratır,
- Günlük çalışmalarda rehber olur.

Tüm bu yukarıda sıralanan özellikler ile örgüt kültürünün kurumsal bilgi yönetimi için çok büyük önem taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü kurumlarda bilgi yönetimi, işbirliği, bilgi paylaşımı ve birbirinin fikirlerini kullanma üzerine kurulmuş olup, bu kültürün kurum içerisinde gelişmesini sağlamaktadır. Bilgi yönetiminde çalışma sürecinin bir parçası olarak bilgi varlığının değerlendirilmesi, örtük bilginin açığa çıkarılması, kurum kültürünün yaratılmasına bağlıdır. Güçlü kültüre sahip kuruluşlarda paylaşılan değerlerin artması çalışanları birbirine daha çok bağlayarak kurumun bilgi yönetiminde başarıya ulaşmasına katkıda bulunacaktır.

Örgüt kültürü, bilgi yönetimini somutlaştırmak için kurumun bilgi merkezli işlevlerini ve bilgi kaynaklarını analiz etmek, kurumlarda bilgiyi sınıflandırmak, kullanışlı bilgi türlerini tanımlamak gerekmektedir. Kurumlarda bilginin sınıflandırılmasının nedeni, bilgi yönetiminde kurumların değişik türde bilgi desteğine ve bilgi akışına gereksinim duymasıdır. Bu durum kurumların kendine özgü değerler taşımasından, tek olmasından kaynaklanmaktadır. Kurumlar, bir sosyal grup ya da toplumda belli amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak temel işlevleri karşılayan, süreklilik kazanmış, diğer kurumsal yapılarla ilişkili, ancak kendi alanında tek olan ve kendine özgü değerler taşıyan bir sistemdir.¹²⁰

Kurumsal bilgi kavramının paylaşılan ve kullanılan bir değeri ifade ettiğini daha önce belirtmiştik. Bu paylaşılan değer kuruluşlarda ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel açıdan bilginin üretilme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Kurumların kendilerine özgü değerler taşımaları nedeniyle kurumların kendi içinde bilgi üretmesi ve kullanması kaçınılmazdır. Bilgiyi kurumda katma değere çevirmenin başka yolu yoktur ve bu bağlamda bilgi bir bütünlük içinde dışarıdan sağlanamaz. Kurumsal bilgi üretimini hızlandırmanın bir yolu, iş görenlerin merakını kamçılamak ve onları yenilik yapmaya teşvik edecek bir kurumsal atmosfer veya daha kapsamlı bir ifade ile kurumsal kültür yaratmaktır.¹²¹

¹²⁰ Özdemirci ve Aydın, s.64

¹²¹ Özdemirci ve Aydın, s.62

Bir kurumun ürünleri, üretim süreçleri, hizmetleri, teknolojisi ve gözle görülebilir pek çok avantajları taklit edilebilir; ancak, bu kurumun örgüt kültürünü taklit etmek çok zordur. Bundan dolayıdır ki, yöneticiler, akademisyenler, yönetim danışmanları rekabet avantajı sağlamada örgütsel kültürün önemine son yıllarda daha çok vurgu yapmaktadırlar. Bu nedenle 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar pek çok ülkede örgüt kültürüne verilen önem katlanarak artmıştır. Bu artışta örgütlerin yaşamlarını sürdürmek ve performanslarını artırmak için sahip olunan örgüt kültürünün bir araç olarak kullanılması anlayışının yaygınlaşmasının yanında örgüt kültürünün anlaşılması, değiştirilmesi ve yönetilmesi gerektiğinin bilincine varılması etkili olmuştur.¹²²

3.2.İnternet ve Arşiv İlişkisi

İnternet terimi, “inter” (arasında) ön eki ile “network” (bilişim ağı) teriminin kısaltılması olan “net” (ağ) teriminin birleşmesinden meydana gelmektedir. Dünya genelinde kabul edilen tanımı “birbirleriyle bağlı bilgisayarlar arasında oluşan uluslararası bilişim ağı”dır. İnternet, 1969 yılında olası bir savaş durumunda bilişim ağlarının zarar görme ihtimaline karşı ordu tarafından bilgisayarların çalıştırılabilmesi için tasarlanan ve ARPANet olarak adlandırılan askeri bir programın doğal sonucu olarak başlamıştır. 1980’lere gelindiğinde bilimciler, bilgi paylaşımına yönelik geniş çaplı bir bilişim ağına ihtiyaç duymuşlar ve NFSNet bilişim ağı yaratılmıştır. Daha sonra, ARPANet ve NFSNet birbirlerine ve diğer iletişim ağlarına bağlanması neticesinde internet fikrine ulaşılmıştır.¹²³

Bilgi teknolojileri alanında en önemli ve sözü en çok edilen gelişme olan internet, genel bilgiye erişimi destekleyen ve elektronik posta (elektronik mail), konferans, bildiriler gibi konularda iletişim hizmetleri sağlayan bir oluşumdur. Bütün bilgi ve servisler, interneti oluşturan çeşitli ağlara dağıtılmıştır ve geçerli bir adresi ile fiziksel bağlantısı olan herhangi bir yerden internete ulaşılabilir. Günümüzde internet, her gün milyonlarca insanın eriştiği binlerce bağımsız bilişim ağını içine almıştır. İnternetin kullanımı bir zamanlar araştırma, eğitim amaçlı akademik ve resmi

¹²² Harun Kaya, “Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi: Görgül Bir Araştırma”, **Maliye Dergisi**, Sayı:155,(Temmuz-Aralık 2008), s.136

¹²³ Murat Yılmaz, “Teknik Açısından İnternet ve Telif Hakkı” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 19, (2005/1),s.128

kuruluşlarının etkinlikleriyle sınırlandırıldıysa da, son zamanlarda ticari kullanımı büyük oranda artmıştır. Kuruluşlar internete iki ana nedenden dolayı bağlanmaktadır. Birincisi, internet ihtiyaç duyulan bilgilere dünya çapında bir bağlanabilirlik ve erişim imkanı sağlar. İkincisi, internete bağlanmak, kuruluşlara özel bir bölge ağı kurmaktan daha ucuza mal olmaktadır.

Arşivcilikte internet teknolojilerinin kullanımı üç ana grupta toplanabilir: Tüketim aracı olarak internet, üretim aracı olarak internet ve paylaşım aracı olarak internet.¹²⁴

Tüketim Aracı Olarak İnternet:

İnternetin tüketim aracı olarak arşivciler için belli başlı kullanım alanı, diğer arşivcilerin açtığı siteleri ziyaret etmek, onların faaliyetleri hakkında bilgi almak, çalışmalarından örnekler çıkarmak vb. yani bir anlamda "rekabet amaçlı" diyebileceğimiz web gezintileridir.

İnternetin arşivciler tarafından yine tüketim amaçlı bir başka kullanım alanı; başka arşivler veya arşivciler tarafından elektronik olarak yayınlanan ve internet üzerinde ücretsiz kullanıma sunulan mesleki yayınlara ulaşmaları ve kağıt üzerinde temin edilmek istenilen yayınların çevrim-içi (on-line) sipariş edilerek temini için bir araç olarak kullanımıdır. İnternet üzerinde ücretsiz kullanıma sunulan elektronik dokümanlar, özel olarak üzerinde durulmaya değer bir konudur. Bunların sayısı ve çeşitliliği gerçekten akıllara durgunluk verecek boyutlardadır. Bir kaç günlük bir çalışmayla, dünyanın muhtelif ülkelerindeki arşivcilikle ilgili muhtelif konulardaki ve özellikle arşivcileri günümüzde en çok ilgilendiren konuların başında gelen elektronik evrakların yönetimi ile ilgili yayınların çoğuna ulaşmak mümkündür.

Üretim Aracı Olarak İnternet:

Yaygınlaştırma hizmeti aracı olarak taşıdığı potansiyel, arşivciler açısından internetin önemini belirler. Pek çok arşiv kurumu, interneti yaygınlaştırma aracı olarak kullanmaktadır.¹²⁵ Özellikle açık arşiv kavramının gelişimiyle arşivlerin kataloglarını

¹²⁴B.Kemal Ataman, "Arşivcilikte İnternet Kullanımı", 1997, <http://www.archimac.org/BKACV/Articles/Ars> (20.02.2008)

¹²⁵ B.Kemal Ataman, "Arşivcilikte Elektronik İletişim ve Yayıncılık Aracı olarak BBS'ler ve İnternet" **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, 1(1999), s.18

internet üzerinden kullanıma açarak bir anda milyonlarca insanın erişimine sunmaları bu hizmete örnektir. Bu tür uygulamalarda, katalogların yanı sıra arşiv koleksiyonlarına ait örnek belgelerin yayınlanması da kullanıcılar açısından ayrı bir hoşluk oluşturmaktadır. Herhangi bir açık arşiv erişimli kurumsal arşiv tarafından hazırlanan eserlerin internet üzerinde ücretsiz olarak yayınlanması da internetin üretim aracı olarak kullanımına örnek verilebilir.

Paylaşım Aracı Olarak İnternet:

İnternet üzerinden ulaşılabilecek kaynakların belki de en yararlısı, belirli uzmanlık konularında bilgi alışverişi sağlamak üzere örgütlenen tartışma siteleridir. Arşivcilikle ilgili pek çok farklı konuyla ilgili hatırı sayılır miktarlarda tartışma sitesi açılmıştır. Bu durum dünyanın pek çok yerinde yürütülen arşivcilikle ilgili faaliyetler hakkında bilgi edinmek için eşi benzeri bulunmaz bir kaynaktır. Bu sitelerdeki tartışmalara dünyanın dört bir tarafından katılan arşivciler, gerek kendi mesleki bilgilerini gerekse farklı ülkelerdeki mesleki birikimleri paylaşarak arşivciliğin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Belge Üretim Ortamı Olarak İnternet:

İnternet teknolojisinin arşivciler açısından önem taşıyan bir başka boyutu da internetin kendisinin bir araç olarak kullanılmasından ziyade, internet teknolojisinin örgütlenme içinde bir belge üretim ortamı olarak da kullanımıdır. Günümüzde birçok örgütlenme, kurum içi haberleşme faaliyetleri için internet teknolojisini kullanmaktadır. Başta, örgüt içi iletişim için elektronik posta kullanımı ile bilgi ve belge paylaşımında web sayfalarının kullanılması esasına dayanan bu uygulamalar intranet adını almaktadır. Herhangi bir elektronik posta ve web tarayıcı ile kullanılabilen bu teknolojinin en büyük avantajları arasında sürat, verimlilik ve bağımsız platform ortamı yaratması (belirli bir işletim sistemine bağımlı olmaması) sayılabilir. Ancak, bu uygulamaların elbette arşivciler açısından yarattığı pek çok sorun vardır. Elektronik-postanın işlenmesi, her an güncellenen web sayfalarındaki değişikliklerin takibi ve arşivlenmesi bu sorunların başlıcaları olarak sayılabilir.¹²⁶

İnternet otuz yıldan fazla bir süredir vardır. Web'in ortaya çıkması, ticari faaliyetlere izin verilmesi, bireylerin kolayca erişebilmesinin üzerinden on yılı aşkın bir

¹²⁶ B.Kemal Ataman, "Arşivcilikte İnternet Kullanımı"

süre geçmiştir. Bu süre zarfında, web üzerinde milyonlarca sayfalık bilgi oluşmuş ve bu bilgilerin belki de hemen hepsi defalarca değişmiştir. Bu yönüyle internet, temel amacı bilgi ve belgenin saklanarak yeniden erişilmesi olan arşiv kavramıyla çelişmektedir.

Belki de bu ironiyi fark eden bir grup 1996 yılında “İnternet Arşivi”ni kurmuştur. Kar amacı gütmeyen bir organizasyon olan İnternet Arşivi, *Archive.org* adresinde hizmet veren bir sanal kütüphanedir. Sitelerin her değişiklik öncesi halini veritabanında saklayarak, belirli sitelerin belirli günlerde nasıl görüldüğünü gösterebilmektedir. Yaptıkları işi ‘web’in fotoğrafını çekmek olarak adlandıran ve merkezi San Francisco'da bulunan Internet Archive, Alexa gibi internet trafiğini gözlemleyen firmalardan veri bağışı alarak internet sitelerini periyodik aralıklarla kaydetmektedir.¹²⁷

Bilgiye erişim, iletişim ve yaygınlaştırmada sağladığı avantajlar sayesinde tüm dünyada olağanüstü bir hızla yaygınlaşan, iletişim, basım ve dağıtım teknolojilerini bünyesinde bütünleştiren ve geleceğin medyası olma yönünde ilerleyen internet; telif haklarının korunması sorununu beraberinde getirmiştir. Bu konu *Telif Hakları-Yayıncı Politikaları* alt başlığında geniş olarak incelenecektir.

3.3.Açık Erişim

Açık erişim hareketi, bilimsel dergi fiyatlarındaki aşırı artış nedeniyle yaşanan sorunların, teknolojinin sunduğu olanaklarla aşılması girişimlerinin bir sonucu olarak oluşmuş ve hızla gelişmekte olan bir girişimdir. Bilimsel yayınlara, özellikle kamu kaynaklarıyla yapılmış çalışmalara ücretsiz ve serbest erişim sağlayan açık erişim, alternatif bir yayıncılık modeli olarak da son zamanlarda önemini artırmaktadır. Açık erişim hareketinin yaygınlaşmasından en çok yarar sağlayacak kuruluşlar kamu kaynaklı bilimsel ve araştırma kurumlarıdır. Açık erişim hareketini anlamak için açık erişim kavramına göz atmak yerinde olacaktır.

¹²⁷ İnternet Arşivi, <http://tr.wikipedia.org> (25.03.2009)

3.3.1.Açık Erişim Kavramı

En kısa biçimiyle “serbest erişim ve sınırsız kullanım” olarak tanımlanan açık erişim kavramının köklerini, teknolojik gelişmelerin getirdiği bir olanak bağlamında düşünüldüğünde, Ted Nilson’ın 1963 yılında “çoklu ortam” kavramını ortaya atmasına kadar indirmek mümkündür. Çoklu ortam teknolojisi metin, ses, grafik, animasyon ve video görüntülerinin birlikte kullanılarak bilgi taşınmasını sağlayan bir ortamdır. Her tür belgenin tüm içerikleriyle ve orijinal üretim biçimleriyle elektronik ortama taşınması, basılı ortamla iletilen tüm yayınların elektronik ortamda da üretilebilmesi ve dağıtılabilmesi anlamı taşımaktadır.¹²⁸

Bireylerin ve kuruluşların bilimsel bilgiyi üretme ve serbestçe erişimine yönelik kendi başlarına girişimlerinin ötesinde, açık erişim kavramının tüm yönleri ile ele alınması ve kurallarının sistematik olarak ortaya konmasına yönelik belirtilebilecek üç önemli girişim vardır. Bunlar, en eskiden yeniye doğru: Budapeşte Açık Erişim Girişimi (Budapest Open Access Initiative, 2002), Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi (Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003) ve Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi'dir (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003). Bu girişimlerdeki açık erişim tanımlarını ele almak, açık erişim kavramını açıklamak ve anlamak açısından önemlidir.

Soros tarafından desteklenen Açık Toplum Enstitüsü 2001 yılı Aralık ayında Budapeşte'de bir toplantı düzenlemiştir. Burada açık erişim kavramı herkes tarafından açıkça ortaya konmamasına karşın, o güne değin yapılan girişimlerin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar daha sonra 2002 yılı Şubat'ındaki Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Budapeşte'deki toplantıda açık erişim hareketinin gerekçesi ve yararları şöyle açıklanmıştır:¹²⁹

Bilimsel literatüre (Girişim metninin hemen başında belirtildiği gibi öncelikle hakemli dergi makaleleri) ‘açık erişim’le kastedilen, herhangi bir yasal, mali ya da internet’in kendinden kaynaklanan sınırlama dışında herhangi bir sınırlama olmaksızın erişilebilmesidir. Bu makalelerin tam metninin herhangi bir kullanıcı tarafından okunması, indirilmesi, kopyalanması, dağıtılması, basılması, taranması ya da tam metinlerine link verilmesi, dizinlenmesi, veri olarak yazılımlara taşınması ya

¹²⁸ Polat, 56

¹²⁹ Polat, s.58

da başka bir yasal amaç doğrultusunda, herhangi bir izin gerektirmeksizin internet üzerinden özgürce elde edilebilmesi ve kullanılmasıdır. Çoğaltma ve dağıtım konusundaki tek sınırlama ve telif hakkı için tek rol yazarlara, çalışmalarının bütünü üzerinde denetim ve uygun olarak kabul görme ve atıf yapılma hakkını vermelidir. (Budapest Open Access Initiative, 2002)

Bu tanım, açık erişimin yalnızca makalelere ücretsiz erişme fikrine dayanmadığını, aynı zamanda yazarına uygun bir biçimde atıf yapıldığı sürece, bu makalelerin değişik amaçlı olarak kullanımına ve yayımına izin verildiğini göstermektedir. Çünkü bilimsel bir makalenin yazarı için para değil, yazdığı makalenin uyandıracağı yankı önemlidir. Bu nedenle açık erişim yazarlar için atıf oranlarının yükselmesi anlamında da önemli bir fırsattır. Tanımda eksik olan kısım ise, bilimsel çalışmaların açık erişim arşivlerinde depolanması ve uzun süreli korunması konularıdır.¹³⁰

Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nden 14 ay sonra, 11 Nisan 2003 tarihinde ABD'de, Howard Huges Tıp Enstitüsü'nde, bilim derneklerini, bilimcileri, kütüphanecileri ve yayıncıları bir araya getiren bir günlük bir toplantı düzenlenir. Toplantıda tartışılan konular yaklaşık 2 ay sonra Haziran 2003'de Açık Erişim Yayıncılığı Hakkında Bethesda Bildirimi olarak adlandırılan bir belgeyle kamuya açıklanır.¹³¹

Bethesda Bildirimi'ne göre, bir açık erişim yayını aşağıdaki 2 koşuldan birini karşılayan yayındır:

1.Yazar(lar) ya da telif hakkı sahibi(sahipleri) tüm kullanıcılara yayınlara dünya çapında ücretsiz ve sürekli erişim garantisi ile bu yayınları kopyalama, kullanma, dağıtma, taşıma ve kamuya gösterme izni verir. Ayrıca yazara gerekli atıf vermek koşuluyla herhangi bir dijital ortamda eserin kopyalarını oluşturma ve dağıtma izni yanında, kişisel kullanım için bu yayınların sınırlı sayıda basılı kopyalarını çoğaltma hakkını da verir.

2.Standartlara uygun bir elektronik ortamda, yukarıda işaret edildiği gibi kopyası sunulan bir çalışmanın tamamı ve materyalin tüm ekleri akademik bir kuruluş, bilimsel bir dernek, bir hükümet kuruluşu ya da bu yönde çaba sarf eden bir başka kuruluş tarafından desteklenen, açık erişimi, sınırsız dağıtımı, ortaklaşa

¹³⁰ H.Dilek Kayaoğlu, “Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi** Cilt: 20, (2006/1),s.34

¹³¹ Kayaoğlu, s.34

işlerliği ve uzun vadeli arşivlemeyi gerçekleştirmeye çalışan en azından bir çevrimiçi arşivde depolanır.(Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003)

Açık erişime yönelik Bethesda'da yapılan tanımda, Budapeşte'dekine ek olarak bu yayınlara “kişisel kullanım için sınırlı sayıda çoğaltma hakkı” getirilirken, açık erişime sunulan yayınların kurumsal arşivlerde depolanması yoluyla uzun vadeli korunma garantisi önerilmektedir.¹³²

2003 Ekim Ayı'nda Max Planck Kurumu tarafından Berlin'de düzenlenen açık erişim konulu bir toplantının ardından, Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi üretilir (Berlin Declaration...,2003). Bu Bildirge'yi, Alman araştırma kurumları ağırlıklı olmak üzere, diğer uluslararası araştırma kurumları da imzalar. İmza süreci, dünyanın dört bir yanından katılımcılarla hâlâ sürmektedir. Berlin Bildirgesi, açık erişimi, ifadeleri güçlendirici birkaç ek sözcük dışında aynen Bethesda Bildirimi'ndeki gibi tanımlar.¹³³ Açık erişimin geliştirilmesi konusunda yapılması gerekenler ise şöyle sıralanmıştır:

- Araştırmacıların/mali destek alanların çalışmalarını açık erişim ilkeleri çerçevesinde yayınlamaları yönünde teşvik edilmesi,
- Kültürel mirası koruma yönünde faaliyet gösteren kuruluşların kaynaklarını internet üzerinden elde edilebilir olmasını sağlama yoluyla açık erişimi destekleme yönünde teşvik edilmesi,
- Açık erişimi destekleyenlerin ve çevrimiçi dergilerin değerlendirilmesinde kalite güvencesi ve iyi bir bilimsel uygulama standardının korunması için araçlar ve yöntemler geliştirilmesi,
- Açık erişim yayınının bilim adamlarının çalıştıkları kuruluşlarda görevde kalma ve yükselme değerlendirmelerinde dikkate alınması,
- Açık erişim altyapısına gerçek desteğin yazılım araçları geliştirme, içerik sağlama, üstveri oluşturma ya da bireysel makaleler yayınlama yoluyla verilebileceğinin savunulması. (Berlin Declaration..., 2003)

Velterop, bu belgelerde 3 temel kesişme noktası belirler. Bunlar:¹³⁴

- Bilimsel makalelere internet üzerinden ücretsiz erişim sağlanması,

¹³² Polat, s.59

¹³³ Kayaoğlu, s.35

¹³⁴ Kayaoğlu, s.36

- Kişilere, yazara doğru ve eksiksiz biçimde atıf yapmak koşuluyla, makaleleri kullanma, çoğaltma ve yayma izninin verilmesi,
- Makalenin, uygun bir elektronik formatta, uzun süreli olarak açık erişim ilkelerine uygun bir arşivde depolanmasıdır.

Yukarıda sıralanan temel noktalardan da anlaşılacağı gibi, açık erişim kavramından amaçlanan öncelikle bilimsel makalelerin ücretsiz olarak sunulması yani maliyetin kullanıcıya yansıtılmaması gerektiğidir. Ayrıca açık erişimin, hem telif haklarından ve lisans anlaşmalarından, hem de donanım ve yazılım kullanımından kaynaklanan engellerin aşılmasının sağlaması amaçlanır. Son olarak da kamu kaynaklı eserlerin belirli standartlara sahip bir yerde arşivlenmesinin yanında uzun süreli olarak korunmasını da sağlamak gereklidir.

Literatürde “BBB” (Budapest, Bethesda, Berlin) olarak adlandırılan bu bildirgeler, açık erişim ilkelerini genel hatlarıyla ortaya koymuş ve sonraki uygulamalar için de referans olarak görülmüştür.¹³⁵

Açık erişimin sağlayacağı yararlar şunlardır:

- Ücretsiz erişim
- Daha çok kullanım, daha çok kişiye ulaşım
- Daha etkili araştırma sonuçları
- Daha çok atıf alma
- Güvenilir ve doğru üst veri (metadata) bilgisi
- Uzun süreli koruma
- Farklı arama motorlarından erişim
- Bilimsel iletişimi güçlendirme
- Dergi fiyatlarındaki yüksek artışın önlenmesi

¹³⁵ Polat, s.60

- Her dilde bilimsel bilginin kullanılır, paylaşılır hale gelmesi

3.3.2.Açık Erişim Yayıncılık Modelleri

Budapeşte, Bethesda ve Berlin belgelerindeki tanımlarda açık erişim, bilginin pratik kullanımıyla ilgili uygulamalar açısından ele alınmaktadır. Bu belgelerde, açık erişimin hangi işletme modelleriyle nasıl gerçekleştirileceği ve sürdürülebilir kılınacağına doğal olarak değinilmemektedir. Çünkü bu bağlamda tek bir reçete ile tüm bilim topluluklarının ihtiyaçlarına yanıt verilmesi düşünülemez. Bilim toplulukları kendi ihtiyaçlarına göre farklı işletme modelleri çerçevesinde hareket edeceklerdir.¹³⁶

Açık erişim iki biçimde gerçekleşir:

- Açık erişim araçlarını (açık kaynak yazılımları) kullanarak oluşturulan açık erişim dergileri
- Kişisel arşivleme (self-archiving)

Açık Erişim Dergileri:

Yüksek abonelik fiyatlarına tepki olarak 1990'ların başından itibaren genelde bireysel çabaların bir sonucu olarak uygulanmaya başlayan bu yöntemde, makaleler ilgilenen tüm kullanıcıların İnternet üzerinden ücretsiz olarak elde edebilecekleri bir dergide yayınlanır. Bunlar açık erişim dergilerini listeleyen *Directory of Open Access Journals (DOAJ)* tarafından “erişim için ücretin okuyucuya ya da kurumlarına yansıtılmadığı dergiler” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁷

Açık erişim dergileri için uygulamada 4 değişik işletme modeli bulunmaktadır. En basit modelde, üniversitedeki bir bölüm, bir açık erişim dergisinin yayınını başlatıp sürdürür. Bölüm, üniversitenin sunucusunu kullanarak salt elektronik açık erişim dergisini yayınlar, hakem sürecine dayalı olarak baskıya hazırlar ve ücretsiz olarak diğer meslektaşlarının kullanımına sunar. Bu modelin çeşitlendirilerek uygulamaya konulduğu da görülür. Çoğunlukla da açık erişim dergileri, farklı kurumlardan ya

¹³⁶ R.K. Johnson, “Open access: unlocking the value of scientific research”, 2004, www.arl.org/sparc/resources/OpenAccess_RKJ_preprint.pdf (25.06.2008)

¹³⁷ Polat, s.62

reklam olarak, ya ödenek sağlayarak, ya da sponsorluk mekanizması kullanarak mali kaynak bulmakta ve böylece işletme giderlerini karşılayabilmektedir. Açık erişim dergilerince uygulanan bir başka işletme modelinde ise “ticari” bir yaklaşım benimsenir. Bu modelde, yazar makalesini yayınlamak üzere makale başına ücret öderken, yayıncı da makalenin ücretsiz ve elektronik olarak erişilebilir kılınmasını sağlamaktadır. The Public Library of Science ve BioMed Central dergileri bu tür işletme modeline örnek olarak verilebilir. Suber, günümüzde açık erişim dergilerinin yalnızca % 47’sinin, yazardan makale başına ücret aldığını belirtir.¹³⁸

Bazı açık erişim dergi yayıncıları, kurumsal üyelik adlı bir mekanizma oluşturmuş; kurumsal üyelik ücretini veren kurumların yazarlarından ayrıca ücret almama yoluna gitmişlerdir. Bu uygulama açık erişim dergilerinin mali sorunlarına uzun vadeli yapısal bir çözüm getirmekten uzaktır. Fakat geçici bir mali destek olarak açık erişim yayıncılığının yaygınlaşıp gelişmesini cesaretlendirici bir çözümdür.¹³⁹

Kişisel Arşivleme:

Kişisel arşivleme kökleri eskiye dayanan bir fikirdir. Yazılarını daha yayınlanmadan önce meslektaşlarına gönderen bilimsel araştırmacılar, araştırmalarını duyurmak ve fikir almak gibi nedenlerle bu uygulamayı 20.yüzyılın ilk yarısından başlayarak basılı ortamda yaygın bir biçimde kullanmışlardır.

Açık erişim yayıncılık düşüncesinde, bir çalışmanın duyurulması için mutlaka bir dergide yayınlanmış olması gerekmez. Henüz yayınlanmamış makaleler ile diğer bilimsel çalışmalar kişisel web sayfaları ya da elektronik açık erişim arşivlerinden erişime açılabilir. Böylece bir yandan çalışmanın çok geniş çevrelerle anında paylaşımı gerçekleşirken, uzun vadeli koruma açısından depolanması da söz konusudur. Kişisel arşivleme olarak tanımlanan bu yöntem, “dijital belgelerin tercihen bir açık erişim elektronik arşivinde olmak üzere herkesin erişebileceği bir web sitesinde derlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Derleme, çalışmalara ilişkin “üst veri (metadata)” (tarih, yazar adı, eser adı, dergi adı, vb.) bilgilerinin girilmesi ve daha sonra da çalışmanın tam metninin eklenerek bir web ara yüzüyle erişime sunulmasını içerir. Bu işlemler yazarın

¹³⁸ Kayaoğlu, s.38

¹³⁹ Kayaoğlu, s.38

kendisi tarafından yapılabileceği gibi, bazı arşivler de bu hizmeti gerçekleştirmektedir.¹⁴⁰

Bugüne kadarki uygulamalarla kişisel arşivlemenin üç yöntemle gerçekleştirildiği görülmektedir: ¹⁴¹

1. Kişisel Web Sayfaları: Yazarın, bilimsel çalışmasının ön baskısını ya da son baskısını tam metin olarak kişisel web sayfasından açık erişime sunmasıdır. Bu uygulama, 1990'ların ortalarında web sayfası kullanımının yaygınlaşmasından sonra ortaya çıkmış ve pek çok kişisel elektronik baskı arşivinin oluşumuyla sonuçlanmıştır. Uygulamanın devamlılığı ve yayınların uzun süreli korunması bu arşivler için en büyük sorun olarak görülmektedir.

2. Konu Tabanlı Arşivler: Konu tabanlı arşivler, mevcut yayınların ön baskılarının internette karşılıklı değişiminin rutinleşmesi ve bazı araştırma alanlarında yayın hızının önemli bir faktör olarak görülmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, genellikle yazarın konferans ya da dergi için hazırladığı çalışmasının, daha erken ve etkin dağıtımını sağlayacak olan paralel yayıncılığı amaçlanmıştır. İlke olarak yazarlar çalışmalarını bu arşivlere kendileri koyduklarından, bu tür arşivler çok düşük maliyetlerle oluşturulabilir. Yayınlanmamış bilimsel yazıların ve hakemli dergi makalelerinin çoğunlukta olmasına karşın, yazar uygun gördüğü takdirde ders kitapları, tez, öğrenim nesneleri, görsel-ışitsel kaynaklar, kurumsal kayıtlar ve diğer sayısal dosyalar da bu arşivlerde yer alabilir.

3.Açık Erişimli Kurumsal Arşivler: Açık erişim hareketinde kurumsal arşivlerin çok önemli bir rolü vardır ve önemi hızla artmaktadır. Açık erişimli kurumsal arşivler; öğretim üyelerinin ve araştırmacıların bilimsel yayınlarını daha çok kişiye ulaştırmak amacıyla kişisel web sayfalarına, bölüm veya disiplin temelli elektronik ön baskı arşivlerine koyma çabaları, kütüphanelerin geleneksel yayıncıların uyguladıkları ekonomik modellerden duydukları rahatsızlık ve elektronik yayıncılıkla birlikte bilgisayar ağlarının yaygınlaşması ve böylece, bilgiye daha kolay erişilmesi sonucu oluşan yeni bir girişimdir.¹⁴²

¹⁴⁰ Polat, s.65

¹⁴¹ Polat, s.65

¹⁴² Bülent Karasözen, “Kurumsal Arşivler”, **Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri**, 2003,Ankara: AÜ, s.10

Raym Crow, kurumsal açık arşivlerin akademik kuruluşlar (özellikle üniversiteler) için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ve iki yönden önem taşıdığını savunur. Bunlar:

- Bilimsel iletişim sisteminin yeniden düzenlenmesi yolunda erişim sınırlarının genişletilmesi, bilim insanlarının inisiyatifi elinde bulundurması, dergi tekelinin kırılması ve rekabet ortamı yaratılması, akademik kuruluşlara ve kütüphanelerine ekonomik rahatlık sağlanması,

- Üniversitenin gerçek kalitesini ve araştırma faaliyetlerinin bilimsel, sosyal ve ekonomik yönlerini ortaya koyarak, kuruluşun fark edilebilirliğini, statüsünü ve halka karşı değerini artırmasıdır.¹⁴³

Akademik iletişim;

- Bilimsel araştırmanın veya fikrin önceliğinin sağlanarak kayda geçirilmesi,

- Araştırma kalitesinin ve değerinin kanıtlanması,

- Araştırmanın sonucundan bilim dünyasının haberdar edilmesi,

- Bilimsel bilginin ileride kullanılabilmesi için arşivlenmesi öğelerinden oluşur.¹⁴⁴

Bu saydığımız dört ana iletişim fonksiyonunun elektronik ortamda birbirinden ayrılabilceği, bu sayede daha etkin ve ekonomik bir model sağlayabileceği düşüncesi açık erişimli kurumsal arşivlerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Kurumsal arşivler; bilimsel bilginin daha hızlı bir şekilde daha çok kişiye ulaştırılmasını, yeni bilimsel buluşlarda önceliğin kanıtlanmasını, yayınlara daha çok atıf yapılmasını ve araştırmacılarla kurumların prestijlerinin artmasını sağlamaktadırlar. Bu nedenle de bilimsel iletişim sistemi içinde çok önemli bir role sahip olacaklardır.

¹⁴³ Raym Crow, “The Case for institutional repositories: A SPARC position paper”,2002, http://www.arl.org/sparc/IR/IR_Final_Release_102.pdf(27.02.2008)

¹⁴⁴ Karasözen, 2003

3.3.3.Açık Erişim Arama Araçları

Açık erişim dergilerinin toplu olarak sunulduğu ve bu dergilerdeki makalelerin tarandığı çeşitli rehberler ve arama mekanizmaları vardır. Bu dergilerin tam bir listesini veren ve aynı zamanda içeriklerinin çeşitli erişim uçları ile aranmasında en bilinen araç Lund Üniversitesi Kütüphaneleri tarafından yayınlanan Açık Erişim Dergileri Rehberi (Directory of Open Access Journal-DOAJ)'dir. Halen toplam 4149 derginin listelendiği rehberde, 1497 dergiden 276.516 makale taranabilmektedir.¹⁴⁵

Brezilya için Scientific Electronic Library Online (SciELO), Latin Amerika ve Karayipler için Britannica Online Encyclopedia Article (BIREME), Türkiye, Brezilya, Hindistan ve Şili gibi gelişmekte olan ülkelerden 30'u aşkın derginin yer aldığı Bioline International ve Hindistan'daki bilim kurumlarının açık erişim yayınları burada anılmalıdır. Bioline International, ticari dergilerin nasıl açık erişim dergilerine dönüştürüleceği konusunda danışmanlık da yapmaktadır. Açık Toplum Enstitüsü de bu dönüşümü açıklayan rehberler yayınlamıştır. Ayrıca Yahoo ve Google gibi genel arama motorlarından da açık erişimli makalelere ulaşmak mümkündür.¹⁴⁶

Konu tabanlı açık arşivlerin en eski ve en etkili olanı, arXiv olarak bilinen bir ön baskı arşividir. Bu arşivde bilgisayar bilimleri, fizik, matematik, doğrusal olmayan bilimler (non-linear science) ve nicel biyoloji (quantitative biology) alanlarında elektronik baskı (e-baskı) belge bulunmaktadır. Biyoloji, bilgisayar bilimleri, dilbilim, felsefe, psikoloji ve ilgili disiplinlerde e-baskı çalışmaların yer aldığı Cogprints; kütüphane, bilgi bilimi ve bilgi teknolojisi konularında e-baskı çalışmaların yer aldığı Dijital Library of Information Science and Technology (DLIST); yine aynı konularda e-baskı belgenin yer aldığı Research in Computing, Library and Information Science (RCLIS), Documents in Information Science tarafından yürütülen E-LIS, Scientific Literature Digital Library and Search Engine(Citeseerx) konusal arşivlere verilebilecek diğer örneklerdir.¹⁴⁷

Kurumsal açık erişim arşivlerinden en bilineni *Massachusetts Institute of Technology (MIT)* ve *Hewlett Packard* ortaklığı ile geliştirilen bir projenin ürünü olan DSpace'tir. MIT'de yılda yaklaşık 10.000 bilimsel yayın üretilmekte ve projenin yıllık

¹⁴⁵ <http://www.doaj.org/home> (14.05.2009)

¹⁴⁶ Kayaoğlu, s.38

¹⁴⁷ Coşkun Polat, "Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri" **Journal of Social Sciences**, Sayı: 37, (2006/6),s.66

personeli bilgisayar yazılımı ve donanımı giderleri 300.000\$ civarında tahmin edilmektedir. Ayrıca aynı proje kapsamında OAI-PMH standartlarına uygun olarak geliştirilen bir kurumsal arşiv yazılımı da (D-Space) ücretsiz olarak sunulmaktadır. Halen dünya genelinde bu yazılımı kullanarak açık erişim arşivini oluşturmuş 171 kurum bulunmaktadır.¹⁴⁸

DSpace yazılımı kullanılarak oluşturulan ve akademik personel tarafından üretilen sunumları, yayınları ve raporları içeren *Knowledge Bank* ise, *Ohio State University*'nin bir kurumsal arşividir. Daha çok uzaktan ve sürekli eğitime yönelik ve ayrıca OhioLink Konsorsiyumu ile birlikte kurumsal arşiv geliştirme projeleri bulunmaktadır.¹⁴⁹

2001 yılında Avustralya Ulusal Üniversitesi tarafından başlatılan *Eprints Repository*, ulusal düzeyde bir kurumsal açık erişim arşividir. Dergide yayınlanmak üzere kabul edilmiş makaleleri, kitapları, kitapta bölümleri, konferans sunumlarını, tezleri ve bölümlerce hazırlanmış teknik raporların bulunduğu bu arşivde, yazarlar çalışmalarını kendileri arşivlemektedirler.¹⁵⁰

California Digital Library'nin sponsorluğu ile geliştirilen eScholarship Repository'de aynı amaçla 1999 yılından bu yana açık erişim hizmeti sunan bir arşivdir. İngiltere'de sekiz üniversitenin desteği ile başlatılan ve ortaklaşa yürütülen bir kurumlar açık erişim arşivi olan SHERPA (Securing a Hybrid Environment of Research Preservation and Access) projesi, halen 23 yüksek öğrenim kuruluşu, British Library ve AHDS (Arts and Humanities Data Services)'nin desteği ile hizmetlerine devam etmektedir.¹⁵¹

Bilgi politikası, kaynak paylaşımı ve bilimsel yayıncılık konularında faaliyet gösteren akademik topluluğun ortak hareket etmesi amacıyla Kanada Araştırma Kütüphaneleri Derneği (CARL) tarafından başlatılan "*The CARL Institutional Repositories Project*", halen 65 üniversite için ortak bir kurumsal arşiv olarak hizmetlerini sürdürmektedir. Nottingham ve Lund Üniversiteleri tarafından geliştirilen Açık Erişim Arşivleri Rehberi (Directory of Open Access Repositories-Open DOAR)

¹⁴⁸ Polat, s.70

¹⁴⁹ Karasözen, 2003

¹⁵⁰ <http://eprints.anu.edu.au/information.html> (03.10.2007)

¹⁵¹ Polat, s.71

kurumsal arşivler arasında en bilinen rehber ve arama aracıdır. Rehber dünya genelinde değişik türden yüzlerce arşivi listelemekte ve içeriklerini taramaktadır.¹⁵²

Brody, Stamerjohanns, Vallières, Harnad, Gingras ve Oppenheim (2004), tarafından geliştirilen Kurumsal Arşivler Rehberi de (Registry of Open Access Repositories-ROAR), kurumsal arşiv arama araçlarının en bilinenlerindendir. Bu rehbera göre ise, halen dünyada değişik türde 1339 açık erişim arşivi vardır.¹⁵³ Bu rehber aynı zamanda kurumsal arşivlerin içerikleri için de bir arama aracıdır.

Michigan Üniversitesi Dijital Kütüphane Ürün Hizmetleri'nin bir projesi olan OAİster de, kurumsal açık erişim arşivlerinde tarama yapma olanağı sağlayan bir diğer araçtır. OAİster'den halen toplam 1115 kuruluşa ait 20.951.191 kayıt taranabilmektedir.¹⁵⁴

3.3.4.Açık Erişim ve Açık Erişimli Kurumsal Arşiv İlişkisi

Açık Arşivler; (Open Archives) OAI girişiminin temel amacı dünyada çok sayıdaki dağınık, birbirlerinden farklı sayısal ortamda saklı materyale, farklı erişim yazılım ve standartlarına sahip kullanıcı ve kurumlar arasında iletişim kurmak, bunun için gerekli teknik altyapıyı sağlamaktır. Kurumsal arşivler bu nedenle açık arşivler girişimi ile çok yakından ilgilidir. Kurumsal açık erişim arşivleri, kapsamında yer alan çalışmalar ve sağlanan destek açısından, açık erişim hareketinin gelişmesinde oldukça önemlidir. Kurumsal düzeyde oluşturulan arşivler, ulusal ve uluslararası ortak çalışmalar için temel oluşturmaktadır.

Kurumsal arşivlerdeki yayınlara diğer kişi ve kurumlar tarafından kolaylıkla erişilebilmesi için belirli teknik altyapının oluşturulmasında açık arşivlerin metadata ve karşılıklı işlerlik (interoperability) standartları büyük önem taşımaktadır. Her arşiv kendi koyduğu içerikle “interoperability” standartları çerçevesinde iletişim sağlayarak, tarama yapan kullanıcının ek bir yazılım kullanmasını ortadan kaldırmaktadır. Yüzbinlerce arşiv, çok sayıda arşivleme şekli ve çok çeşitli materyalin arşivlendiği ve bunlara herkesin erişmesinin amaçlandığı göz önüne alınırsa, karşılıklı iletişimi

¹⁵² Polat, s.71

¹⁵³ <http://archives.eprints.org/> (14.05.2009)

¹⁵⁴ <http://www.oaister.org/home> (14.05.2009)

mümkün olduğu kadar az standarda bağlayan altyapının ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Kurumsal arşivlerdeki en önemli ilkelerden biri, arşive konulan materyalin olağanüstü bir durum olmadıkça sonradan arşivden çıkartılamamasıdır. Ayrıca tüm materyalin açık erişime sunulması şart olmamakla beraber, hangi materyale açık erişimde ulaşılabilceği hakkında kurumlar kontrol mekanizması oluşturabilmektedirler.¹⁵⁵

Crow, açık erişimli kurumsal arşivlerin sahip olması gereken dört unsur belirtmiştir. Bunlar:¹⁵⁶

1)Kurumsal tanımlama: Kurumun çalışanları tarafından üretilen her türlü çalışmanın paylaşılabilir olması ve uzun vadeli korunabilmesidir. Kurumsal tanımlama, kurumun sahip olduğu çalışmalarla sınırlı kalınacağı anlamına gelmemektedir. Süreli yayın abonelikleri için oluşturulan ortaklıklara benzer uygulamalar, hem arşivin işletim maliyetini düşürür, hem de geliştirilen teknik olanaklar bağlamında ortak hareket etmeyi sağlar. Böylece sınırlı olanakları olan kurumların da güçlü bir açık erişim arşivine sahip olması sağlanır.

2)Bilimsel İçerik: Kurumsal açık erişim arşivlerinde yer alan çalışmaların ortak özellikleri “bilimsel” olmalarıdır. Bu bağlamda arşivin içeriğini hakemli dergi makalelerinin ön ve son baskıları yanında, kitaplar, tezler, konferans sunumları, raporlar, kılavuzlar, öğretim nesneleri ve diğer bilimsel içerikli tüm çalışmalar oluşturmaktadır. Arşiv bakımından üzerinde durulması gereken konu ise bu içeriğin korunmasına ve hizmete sunulmasına yönelik içerik yönetimi ve doküman kontrolü için uygun politika oluşturulması ve sistemin kurulmasıdır.

3)Sürekli büyüme ve kalıcılık: Kurumsal arşivler sürekli artan sayıları ve genişleyen içerikleri ile bilimsel iletişim sisteminde hızla önem kazanmaktadır. Bu, arşive giren bir parçanın zorunlu durumlar hariç, kalıcı olarak orada saklanacağı ve herkes tarafından erişilebileceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kurumsal arşivlerin koruma ve erişim politikaları geliştirmeleri gerekmektedir. Bu politikalarda, yazarlar ile evrensel erişim hedefi arasındaki denge iyi kurulmalıdır. Böyle bir ortamda arşive düşen en büyük sorumluluk, sürekli büyüyecek olan bir koleksiyon için işletim ve depolama gereksinimlerini karşılayabilecek teknolojik altyapıyı oluşturmaktır.

¹⁵⁵ Karasözen, 2003

¹⁵⁶ Polat, s.67

4) *Açık erişimli ve karşılıklı işleyebilirlik (interoperable)*: Arşivlerin içeriğine geniş kitleler tarafından erişilmesi için, genel arama motorları ve diğer arama araçları tarafından taranabilir olması gerekir. Bunun için de kurum uygun standartlarda üstveri (metadata) kayıtlarını oluşturmalı ve bu kayıtları arama mekanizmalarının erişimine açmalıdır.

Gerek sahip olunan materyalin çokluğu ve çeşitliliği, gerekse bu içeriğin uzun vadeli koruma garantisinde olması kurumsal arşivlerin her geçen gün önemini artırmaktadır. Bu nedenle açık erişimli kurumsal arşivlerin gerçek anlamda amacına ulaşmasında dikkat edilmesi gerekli noktalar vardır. Bunlar:

- Arşive konulacak çalışmalar için bazı yasal konuların aşılması gerekir.
- Depolama, erişim ve uzun vadeli koruma, uygun bilgi teknolojisi altyapısı ve sürekli güncelleme gerektirir.
- Yazar, kullanıcı ve arşivin beklentileri açısından kurumsal arşivlerin başarısı, içeriğin standartlar çerçevesinde dizinlenmesi ile ilişkilidir.

3.3.5. Türkiye’de Açık Erişim

Açık erişim kavramına, Türkiye özelinde bakıldığında, bibliyografik denetimin sorunluda olsa sağlandığı ama yerli literatüre erişimi mümkün kılan mekanizmalarda çok başlılığın yaşandığı gelişmekte olan bir ülkedir. Bu çok başlılık sınırlı olan kaynakların etkin ve verimli kullanımını engellemektedir. Ülke olarak Türkiye’nin internet bağlantısı görece erken bir dönemde 1993 yılında sağlanmış, bu gelişmeyi 1997 yılında akademik internet alt yapısının oluşturulması izlemiştir.¹⁵⁷

Ülkemizdeki üniversiteler ve çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan ve açık erişime sunulan bilimsel dergiler mevcuttur. Bu bağlamda DOAJ’da yapılan taramada 110 tane dergi olduğu görülmüştür.¹⁵⁸ Ayrıca, Uluslararası Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) tarafından hazırlanan Türkçe veri tabanlarında yer alan bazı dergilerdeki makalelere tam metin erişim sağlanabilmektedir.

¹⁵⁷ Kayaoğlu, s.49

¹⁵⁸ <http://www.doaj.org> (14.05.2009)

Kurumsal açık erişim arşivi için halen faaliyette olan tek örnek ise Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi'dir. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyelerince yürütülen proje kapsamında oluşturulan açık arşivde, Ankara Üniversitesi öğretim üye ve yardımcılarının uluslararası dizinlerde yer alan bilimsel dergilerde yayınlanmış veya yayınlanabilir kararı verilmiş çalışmaları, bildirileri, proje metinleri, konferans metinleri, raporları, ders notları, kitaplarda yer almış bölümleri ve tezlerin elektronik kopyaları, basılı olanların ise bibliyografik bilgileri yer almaktadır.¹⁵⁹

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nden bir grup öğretim elemanı tarafından 2002 yılında üniversite elektronik tez arşivi olarak planlanıp, daha sonra üniversite açık erişim arşivine dönüştürülen proje çalışması, halen devam etmektedir. Proje kapsamında arşive yayın girişi ve arama için, Linux tabanlı bir işletim sistemi üzerinde DSpace yazılımı kullanılarak Türkçe arayüz oluşturulmuştur. Arşivde makaleler, bildiriler, tezler ile birlikte diğer bilimsel çalışmalar yer almaktadır¹⁶⁰.

Tezlere tam metin açık erişim sağlanması biçiminde uygulamalar ise son yıllarda görülen bir yöntemdir. Örneğin ODTÜ E-Tez Arşivi Nisan 2003'ten bu yana böyle bir uygulama yürütmektedir. Ancak tezlerin tamamına değil, yazarlar tarafından verilen izin doğrultusunda (hiç, kampüs içi, hemen, belli bir süre sonra gibi) elektronik kopyalarına erişim sağlanmaktadır. Süleyman Demirel, Sabancı Üniversiteleri ve Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde yapılan tezlerin tam metinleri herkesin erişimine açık olmak üzere, Muğla ve Sakarya Üniversitelerindeki tezlere ise kampüs içinden erişilebilmektedir. Ayrıca YÖK'ün de ülkemizde yapılan tüm tezlere İnternet üzerinden tam metin erişimi sağlama için Ulusal Dijital Tez Arşivi'ni kurma yönünde çalışmaları olduğu bilinmektedir.¹⁶¹

Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS), 2006 Ocak ayında bünyesinde bir Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu oluşturarak bu konuda çeşitli bilgilendirme çalışmaları başlatmıştır. Açık erişimle ilgili bir broşür de

¹⁵⁹ <http://acikarsiv.ankara.edu.tr> (04.12.2008)

¹⁶⁰ Yaşar Tonta, M.Emin Küçük, "Hacettepe Üniversitesi Elektronik Tez Projesi"2006, <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/02G064.pdf> (14.05.2009)

¹⁶¹ Polat, s.73

yayınlayan grubun, web sitesinde açık erişime ilişkin tanıtım bilgileri ile ulusal ve uluslararası girişimlerden örnekler bulunmaktadır.¹⁶²

Yukarıda belirtilen çalışmaların bir sonucu olarak, Bilgi Teknolojileri IV & Akademik Bilişim 2006 (9–11 Şubat 2006, Denizli) toplantısından sonra TKD, ÜNAK, ANKOS ve ULAKBİM temsilcilerinin oluşturduğu bir Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Danışma Kurulu yapılandırılmıştır. Kurul'un amacı Türkiye'de açık erişimin yaygınlaşması için çalışmalarda bulunmaktır.¹⁶³

Dünyada ve ülkemizde açık erişim girişimlerine yönelik teorik ve uygulamalı bu çalışmalara, bilimsel bilgi üreten tüm kuruluşların, özellikle de üniversitelerin kayıtsız kalması düşünülemez. Atatürk Üniversitesi bünyesinde de, bir elektronik açık erişim arşivi oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Henüz çok başında olunmasına karşın, üniversite yönetiminin bu girişime sıcak bakması ve her türlü desteğin sağlanacağına ilişkin teminat verilmesi, çalışmanın başarıyla sonuçlanmasına yönelik itici bir güç olacaktır.¹⁶⁴

3.4. Arşivlerin Farklı Amaç ve Uygulamalarda Kullanılması

Bilgi toplumuna geçişle birlikte arşiv yapısında oluşan değişimler, kurumların arşivlerine değer yüklemeleri, internet sayesinde bilginin paylaşımının artması ve açık erişimin sağlanması, arşivlerin farklı taşıyıcılara aktarılmasına ve arşiv malzemesinin reklam, pazarlama gibi farklı uygulama alanlarında kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur.

3.4.1. Arşivlerin Farklı Taşıyıcılara Aktarılması (Dijital Arşivleme)

Arşivciliğin daha öncede belirttiğimiz gibi temel amacını oluşturan koruma ve erişim faaliyetlerinin başarıya ulaşması için, her türlü sistem ve teknolojik yenilik takip edilmeli, arşivin materyal yapısına en uygun olanı seçilmelidir. Günümüz hız çağında ve bilgi yığınları arasında bunun nasıl sağlanacağı en önemli sorundur. Kullanıcıların

¹⁶² <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/> (20.03.2009)

¹⁶³ <http://www.acikerisim.org.tr/> (24.04.2009)

¹⁶⁴ Polat, s.74

doğru bilgiye en kısa zamanda, istenilen formatta ve kolay bir şekilde erişebilmeleri için arşivler “dijital arşivleme” yöntemlerini kullanmaya başlamışlardır.

Arşiv malzemesinin elektronik ortama aktarılmasının sağladığı yararları şöyle sıralayabiliriz:

- Hızlı bir şekilde doğru ve kolay erişime, bilgi paylaşımına olanak verir,
- Dijitalleşen belge daha az yer kapladığı için depolama avantajı sağlar,
- Arşiv materyalinin koruma-restorasyonunu sağlar,
- Dijitalleştirme sayesinde tarihi değere sahip eski belgelerin kullanıcıya tekrar tekrar çıkarılması engellenerek, kullanımdan kaynaklanan yıpranma önlenmiş olur,
- Daha önce gün yüzüne çıkarılamamış ve insanların ulaşması imkansız gibi görünen arşiv materyallerinin dijitalleştirme sayesinde daha çok kullanıcıya ulaşmasını ve paylaşılabilmesini sağlar,
- Eski eserlerin teknoloji kuşağı olan yeni nesillere tanıtılmasına katkıda bulunur.

Arşiv materyalinin dijitalleştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken temel noktalar vardır. Bir arşiv koleksiyonunda yer alan hangi belgelerin dijitalleştirilmesi gerektiğine karar vermek önemlidir. Koleksiyondaki belgelerin türü ve dijitalleştirilmek üzere karar verilenlerin fiziksel durumları (boyut, yıpranmışlık vb.) belirlenmelidir.

Dijitalleştirilmesi gereken nesneler, nitelikleri bakımından iki ana kategoride değerlendirilebilir. Birincisi araştırma araçlarıdır. Araştırma araçlarının sayısallaştırılmasındaki amaç çoğu zaman kullanıcı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yöneliktir. İkinci kategori ise koleksiyonların sayısallaştırılmasıdır. Koleksiyonlarda dört ana türde malzeme göze çarpmaktadır.¹⁶⁵

- Elle veya daktiloyla yazılmış veya dizilmiş metinler

¹⁶⁵ B.Kemal Ataman ve Mesut Yalvaç, “Arşivlerde ve Kütüphanelerde Sayısallaştırma” 2004, <http://www.archimac.org/BKACV/Articles/Sayisal.spml> (14/04/2008)

- Fotoğraf, çizim veya resim gibi sabit görüntüler
- Sinema filmi veya video gibi hareketli görüntüler,
- Ses kayıtları

Dijitalleştirmeye olanak veren belgeleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- Basılı metinler
- Basılı ve negatif fotoğraflar
- Nadir eserler(yazma ve basma eserler)
- Haritalar
- Grafik ve çizimler
- Sanat eserleri / Repröduksiyonlar vb.
- Mikroformlar

Dijital arşivleme beraberinde dijital koruma kavramını da getirmiştir. Dijital arşivleme ya da koruma, dijital olarak oluşturulmuş ya da sonradan dijital ortama aktarılmış nesnenin uzun süreli depolanması ve erişimi sürecidir. Dijital korumanın amacı; dokümanın sabitliğini sağlayarak fiziksel özelliklerini, içeriğini ve bütünlüğünü korumak, fonksiyonlarını ve provenansını kaybetmeden uzun dönemli depolamaktır. Dijital koruma üç temel işlevi gerçekleştirir:¹⁶⁶

- Dijital bilginin depolandığı taşıyıcının doğru çevrede depolanması, depolama ve elde etme konusunda prosedürlerin uygulanması
- Dijital bilginin üzerinde bulunduğu taşıyıcının eskimeden yeni taşıyıcılara aktarılması
- Kopyalama süreci boyunca bilginin bütünlüğünün korunması.

¹⁶⁶ M.Emin Küçük ve Gülten Alır, “Dijital Koruma (Arşivleme) Stratejileri ve Bazı Uygulama Örnekleri” 2003, www.bilimsurasi.org.tr (20/05/2009)

Arşiv kaynaklarının dijital ortama aktarılması ve dijital olarak oluşturulmaya başlanmasıyla birlikte, dijitalleştirme işlemleri sırasında orijinal kaynağın korunması, dijitalleşen kaynakların korunması ve uzun süreli saklanması ile ilgili birçok sorun da beraberinde kendini göstermeye başlamıştır.

Sayısallaştırma işlemi sırasında materyalin türüne ve kullanılacağı alana göre hangi çözünürlükte taranacağı, hangi formatta sunulup saklanacağı gibi birçok teknik sorun ortaya çıkabilir. Yine aynı şekilde dijitalleştirme sırasında kullanılacak yöntemin orijinal belge ya da esere verebileceği zararlar konusunda çok dikkatli olunmalıdır. Dijitalleştirilen nüshaya kimlerin hangi koşullarda erişebileceği konusu da ayrı bir sorundur. Erişim politikalarının, dijitalleşen nüsha yaratılmadan önce belirlenmesi gerekmektedir. Dijitalleştirme sürecinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de saklama sorunudur. Yaratılan dijital nüshayı, tıpkı herhangi bir arşiv ya da kütüphanede olduğu gibi yüzyıllarca saklayabilmek, ortalama beş yıl içinde tümüyle değişebilen bilgisayar dünyasında zor görünmektedir.¹⁶⁷

Dijital medyanın “raf” ömrünün bilinmemesi sorununa alternatif çözümlerin başında, teknoloji göçü (migration) gelmektedir. Teknoloji göçü, dijital materyallerin bir yazılım/donanımdan bir sonraki bilgisayar nesline transferinin gerçekleştirilebilmesi için düzenlenmiş bir dizi işlemdir. Teknoloji göçünün amacı, dijital nesnenin bütünlüğünün korunması ve değişen teknoloji karşısında kaynakların gösterim, erişim ve kullanımının sağlanması olarak sıralanmaktadır. Bunu sağlamak kolay değildir. Teknoloji göçü yoğun emek gerektiren, zaman alan ve bilginin bozulması ya da kaybolması tehlikelerine yatkın işlemlerdir. Aynı zamanda sürekliliği olması gereken bu işlem, bilgi taşıyan teknoloji araçları eskimeden veya bilgiler okunamaz duruma gelmeden önce yeni taşıyıcıya aktarılarak gerçekleştirilmelidir. Bu halkadaki bir kırılma bilgiyi erişilemez duruma getirebilir. Teknoloji göçü birkaç yılda bir gerçekleştirilmelidir ve adanmışlık gerektirmektedir.¹⁶⁸

Mevcut teknoloji ile günümüzde kullanılan saklama üniteleri şunlardır:

- CD-ROM, DVD-ROM gibi optik saklama üniteleri,
- Sabit diskler gibi çevrimiçi depolama üniteleri,

¹⁶⁷ Ataman ve Yalvaç, “Arşivlerde ve Kütüphanelerde Sayısallaştırma”

¹⁶⁸ Küçük ve Alır, s.2

- Birden fazla sabit diskin bir arada çalışmasına imkan tanıyan RAID sistemleri

- Ağ depolama sistemleri,
- Dış kaynak depolama sistemleri.

Tüm bu sorunlar çözümlendiğinde maliyet faktörü ortaya çıkmaktadır. Malzemenin miktarı ve boyutu, orijinal malzemenin seçimi, niteleme, kataloglama, indeksleme, koruma-restorasyon, ara aşamalar ve ikamelerin üretimi, sayısallaştırma süreci, görüntü, ses ve datanın kalite kontrolü, çıktı ve dağıtım, sayısal nüshanın sürekli bakımı; dijitalleştirme sürecinde yüksek maliyetin nedenlerini oluşturan faktörlerdir.

Sonuç olarak dijitalleştirme, yararları ve sorunlarıyla değerlendirecek olursak gerçekten yoğun emek ve maliyet gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle dijitalleşme yolunu seçen arşiv kurumlarının, bu işi profesyonelce başarabilecek entelektüel düzeyde kurumlar olmaları gerekir.

3.4.2.Arşiv ve Arşiv Koleksiyonlarının Tanıtımı ve Pazarlanması

Literatürde en yaygın olarak kabul gören tanıma göre pazarlama; “kişisel ve örgütsel amaçlara ulaşmayı sağlayacak mübadeleleri gerçekleştirmek üzere, fikirlerin, malların ve hizmetlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, tutundurulması ve dağıtılmasına ilişkin planlama ve uygulama sürecidir.” Pazarlama faaliyeti denildiğinde sadece mal ve hizmetlerin pazarlanması akla gelmemelidir. Bilginin ve fikirlerin geliştirilip hedef kitlelere yayılmasını ve benimsetilmesini kolaylaştıran faaliyetler sistemi de düşünülmelidir. Bu faaliyetler sistemi sadece kar amacı güden işletmeler tarafından değil, amaçlarına ulaşmak için her türlü örgüt veya kuruluş tarafından da yürütülmektedir.¹⁶⁹

Yukarıdaki tanımda da ifade edildiği üzere sadece kar amacı güden işletmelerin faaliyet alanına girmeyen pazarlama faaliyetinin, amaca ulaşmak için kullanıldığı kurumlardan biri de arşivlerdir. Arşivcilik literatüründe halkla ilişkiler, pazarlama ve

¹⁶⁹ İsmet Mucuk, **Pazarlama İlkeleri : (Ve Örnek Olaylar)**, Yenilenmiş 15. bs., İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2006, s.3

yaygınlaştırma hizmeti aynı türdeki faaliyetleri ifade etmek için kullanılmış üç farklı kavramdır. Hangi tanım kullanılırsa kullanılsın, yerine getirilmesi gereken işler aynıdır. Farklı olan bunları yerine getirmek için yola çıkıştaki amaçlardır. Bu fark arşiv kurumunun bakış açısına ve arşiv için hangi faydaların daha önemli görüldüğüne bağlıdır.

Arşiv belgelerinin veya materyallerinin korunmasını ve kullanıcılarla buluşmasını sağlayan arşivin asıl kurulma amaçlarının başında belgelerin saklanması ve tarihi kaynakların el altında bulunması gelmektedir. Belgelerin yeniden kullanımı sağlanmadığı takdirde, bu amaç hedefine ulaşmış olmayacaktır.¹⁷⁰ Bu nedenle arşivler tarihin yansıması olan belgelerin kullanılmasını sağlamak için, halkın ilgisini çekmeleri ve içinde bulundukları toplumla iletişim kurmak zorunda olduklarını keşfetmiş, arşivin amaçlanan hedeflere tanıtıma ve pazarlamaya önem vererek ulaşabileceğini fark etmişlerdir.

Arşivler için potansiyel kullanıma sahip en az altı tanıtımsal gereç vardır. Bunlar:¹⁷¹

Broşürler: Broşürler arşivin tanıtımı için birinci gereçtir. Araştırmacılar, tarihçiler, medya temsilcileri veya okul grupları, potansiyel kullanıcı olan herkesi bilgilendirici olmalı ve arşiv programını eksiksiz anlatan ve temsil eden nitelik taşımalıdır.

Bültenler: Düzenli bir biçimde yayımlanmalıdırlar. Kullanım için düzenlenen ve kullanıma sunulan belgeler, araştırmaya dair örnekler ve geleceğe ilişkin düzenlemeler hakkında bilgi vermelidirler. Bültenler, arşiv konusunda uzmanların dışındaki insanlara da ulaşmak zorunda oldukları için, net, açık, teknik terimler kullanılmadan yazılmalıdır.

Tanıtımsal Amaçlı Görsel-İşitsel Üretimler: Haberi ve eğlenceyi görsel ve işitsel her türlü araçtan edinmeye alışkın günümüz insanına ulaşabilmenin yolu da bu kaynakları kullanmaktır. Görsel-işitsel yayınlar (slaytlar, sunumlar vb.) canlı ve tempolu yapısıyla insanlar üzerinde etkili olurlar. Bu nedenle de öğretmen-öğrenci,

¹⁷⁰ Bradsher ve Pacifico, s.218

¹⁷¹ Dearstyne, s.200-206

idareci, araştırmacı ve ilgilenen herkese arşivlerin toplumda ve iş dünyasındaki rolünü tanıtmanın yoludur.

Arşiv Personeli: Arşiv  alışanları pazarlama çabalarına kişisel katkılarıyla destek olabilirler. Arşivci, arşiv programının dış dünyadaki en önemli temsilcisidir ve kendi hevesi, uzmanlığı sayesinde arşive dikkat çekip ilgiyi arttırabilir.

Gezi ya da Turlar: Beşinci tip gereç arşivin ziyaretçilere sınırsızca açılması ve arşiv binasında turlar düzenlenmesidir. Bu tip faaliyetler, sıradan bir geziden farklı olmalı ve insanların merakını gidermeye yönelik olmalıdır. Turlarda fiziksel  evre yerine, arşiv belgesinin zenginliği, arşiv çalışmasının boyutları ve arşivin sunduğu hizmetin önemi belirtilmelidir.

Medya: Arşivlerin geniş kitlelere tanıtılmasında basın-yayın organları da etkilidir. Haber nitelikli ve konulu makaleler elbette broşür, bülten veya turlardan daha fazla insana ulaşabilecekler. Bu nedenle arşivciler, önemli ve arşive yeni sağlanan belgeler, sergi açılışları veya seminer gibi tüm etkinlikleri televizyon radyo, gazete gibi basın-yayın araçlarına bildirmeli ve duyurular göndermelidirler.

Tanıtımsal pazarlamada arşivcilerin karşılaşacakları ilk sorun, pek çok insanın arşiv çalışmaları konusunda sahip olduğu önyargıyı kırmak ve cesaretlendirici olmayan izlenimi değiştirebilmektir. Arşivlerin ve arşivcinin toplum gözündeki imajını yenilemek gerekmektedir.

Arşivlerin ve arşivcinin imaj değişiminin sağlanması, yaygınlaştırma ve tanıtım faaliyetlerinin başarıya ulaşması için arşivcilerin halkla ilişkiler konusunda bilgilenmeleri gerekmektedir. Arşivci elindeki malzemeleri nasıl değerlendireceğini bilmeli ve bu bilgileri pazarlamayı sağlayacak halkla ilişkiler bölümüne doğru aktarmalıdır. Halkla ilişkiler bölümü de gelen önerilere açık olmalı ve çalışmalarında arşive ayrı bir yer vermelidir. Bu da arşiv ile halkla ilişkiler bölümlerinin koordineli çalışmasını gerektirmektedir.¹⁷²

Pazarlama faaliyetleri de, arşiv programının sunduğu hizmet ve arşiv malzemesinin stoklarına dayanmalıdır. Arşiv  alışanlarının, pazarlama çalışmasının fazladan yapılması gereken bir iş değil, tam aksine dengeli bir arşiv programı içinde

¹⁷² Nejla Ataman, "Halkla İlişkiler ve Arşiv", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE 2000), s.108

diğer işlevleri destekleyen, zenginleştiren ve yaygınlaştıran ayrılmaz bir iş olduğunu anlamaları gerekmektedir.¹⁷³

Ülkemizde Yapı Kredi Tarihi Arşiv Müzesi projesi, arşiv koleksiyonu tanıtımı ve pazarlaması için iyi bir örnek teşkil eder. İngiliz ulusal arşivinin pul koleksiyonunu cd formatında sunması da arşivin tanıtımı için yapılmış güzel bir uygulamadır.

3.4.2.1.Tüketim Kültürü ve Arşiv Malzemelerinin (Görsel-İşitsel) Reklamlarda Kullanılması

Son yıllarda, özellikle edebiyat da dahil her şeyin tüketim kültürünün nesnesi haline gelmesi ve medyanın güdümüne girmesi dolayısıyla reklamlar her alanda kullanılır olmuştur. Popüler kültür ve popüler kültür ürünleri (çizgi romandan, dergilere, sinema filmlerine, TV dizilerine, müzik parçalarına ve billboardlara değin) üretim süreci-içerik ve tüketim pratiklerine ilişkin farklı kuramsal ve kavramsal tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Kapitalizmin hakim olduğu dünyamızda tüketmek doğal bir süreç haline dönüşmüştür. Bu noktada kültürün de tüketilebileceğini keşfeden kurumlar, eskiye dair her şeyin maddi gelire dönüşebilme potansiyeli sayesinde arşiv malzemelerini kullanmaya başlamışlardır.

Teknolojik gelişmelerin doğal neticesi, birçok alanda olduğu gibi arşivcilik alanında da kendini göstermiş, süre gelen teknik buluşlar sonucunda yeni belge türleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni belge türlerine görme-işitme materyalleri de denilmektedir.¹⁷⁴

Arşivler rastgele malzemelerin toplandığı yerler değildir. Koleksiyonda bulunan materyaller, belli bir dönemin değişik yönlerini temsil eder. Bir dönemin, yüzyılın, kültürel ve toplumsal hayatını yansıtabileceği gibi, özel bir mekanın ya da anın kaydını da taşıyabilirler. Görsel-işitsel arşivler başlıca iki nedenle önemlidirler: Bunlardan birincisi, tarihsel dönüşümü ve görsel-işitsel kültürü yansıtmasıdır. İkinci neden, görsel-işitsel medyanın yaşadığımız dünyayı en somut şekilde yansıtabilen aracı olması nedeniyle, yapıldığı zamana ait kültüre, sanata, toplumsal, siyasal ve ekonomik

¹⁷³ Dearstyne, s.194

¹⁷⁴ İsmet Binark, "Fotoğraf, Film, Plâk ve Bant Arşivleri", **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 4, (1981), s.206

yapıya, tarihsel, coğrafi ya da akla gelebilecek pek çok başka konuya dair yoğun bilgi taşıma kapasitesidir.¹⁷⁵ Bu yanıyla düşünıldüğünde tüketim kültürünün, arşiv malzemelerinin bekledikleri yerlerden gün ışığına çıkarılmasına ve değerlerinin anlaşılmasına katkıda bulunduğu bir gerçektir.

Görsel-işitsel malzemeler kitap dışı materyaller olarak da adlandırılırlar. Fiziksel görünüm bakımından kitap, gazete, doküman, süreli yayın gibi materyallerden farklı olan, kullanıcılara duyu organları aracılığıyla ulaşan, gerektiğinde bir araç yardımıyla kullanılabilen ve çok çeşitli bilgiler içerebilen kaynaklardır. Afiş, harita, çıkartma, tablo, fotoğraf, plak, kaset, film, mikrofilm, video-film, cd, ses bandı görsel ve işitsel materyal kapsamına girmektedirler.¹⁷⁶

Edmondson'a göre görsel-işitsel arşivler karakterlerine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir. Bazı arşivler aynı anda birden fazla gruba dahil edilebilir.¹⁷⁷

- Yayın arşivleri
- Program arşivleri
- Görsel-işitsel müzeler
- Ulusal görsel-işitsel arşivler
- Üniversite arşivleri
- Tematik ve uzmanlaşmış arşivler
- Stüdyo arşivleri
- Bölgesel ve yerel arşivler, kent arşivleri
- Büyük koleksiyonlar

Aynı felsefe ve benzer amaçlara rağmen (*koruma ve erişim*), görsel-işitsel arşivler insanlığın kültürel mirasını toplama ve korumada geleneksel arşivlerden

¹⁷⁵ M.Çağrı İnceoğlu, "Görsel-İşitsel Arşivcilik, Kültür Mirası ve Film Arşivleri", **Journal Of Yasar University**, Cilt:3, Sayı:11, (2008), s.1464

¹⁷⁶ Yaşar A.Tonta, "Kitap Dışı Materyaller: Terminolojik Yaklaşım", **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:3, (1983), s.121

¹⁷⁷ Ray Edmondson, "Audiovisual Archiving: Philosophy and Principles", Nisan 2004, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001364/136477e.pdf> (21.05.2009)

ayrılır.¹⁷⁸ Görsel-işitsel materyale sahip arşivler ticari potansiyeli düşünülmeden kültürel amaçlı olarak yapılırsa da diğer yandan bir kısmı ticari amaçlara yönelik olarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Koleksiyonun sağlanması ve bakımlarının maliyeti düşünüldüğünde arşivler için gelir elde etmek zorunluluğu doğmuştur. Bu nedendir ki görsel-işitsel arşiv malzemeleri pazarlama malzemesi olarak sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Görsel-işitsel arşivler, reklam, kişisel satış, promosyon, halkla ilişkiler kanalıyla veya doğrudan pazarlanabilirler.

Yapıları itibariyle görsel-işitsel arşiv malzemeleri reklamlarda kullanılabilir. Kurumun, geçmişte üretmiş olduğu, faaliyetleri doğrultusunda satın almış olduğu ya da arşivine bağışlanan görsel-işitsel arşiv malzemelerinden reklamlarda yararlanmak mümkündür. Örneğin hiçbir yerde bulunmayan fotoğraf, film, resim, gravür vs. gibi görsel-işitsel arşiv malzemesinden yararlanarak, geçmişten günümüze kurumun tarihini konu edinen reklam filmleri, kurumun tanıtımına ve hafızalarda yer edinmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca görsel-işitsel arşiv malzemeleri, kullanılacağı ortamın (yazılı veya görsel medya) türüne göre de reklamlarda kullanılabılırler.¹⁷⁹

Bir reklam kampanyası tasarımının genel süreci; reklam psikolojisi, arka plan araştırması, strateji, yaratıcı strateji, medya planlaması, hedef kitle analizleri, yaşam tarzları bağlamında belirlenmektedir. Görsel-işitsel arşiv malzemesinin kullanılabileceği başlıca reklam araçlarının zayıflıkları ve üstünlükleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁷⁸ Inceoğlu, s.1467

¹⁷⁹ Ali Kılıçarslan, “Pazarlama İlkelerine Göre Görsel-İşitsel Arşiv Malzemelerinin Pazarlanması, Yapı Kredi Tarihi Arşiv Müzesi Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, 2007), s.50

Tablo 3.1. Başlıca Reklam Araçlarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Reklam Aracı	Üstünlükleri	Zayıflıkları
Gazete	• Esnek olması, • Zaman tercihi vermesi • Konum seçimine fırsat tanınması • Geniş kitlelere ulaşması • Yüksek inandırıcılığa sahip olması • Bölgesel ücretlendirme uygulanabilmesi	• Reklam kalitesinin baskı kalitesine bağlı olması • Çabuk okunması ve unutulabilmesi • Gözden kaçırılma riski olması • Çöpe atılabilmesi
Dergi	• Heterojen hedef kitlelere uygun olması • Kaliteli baskıya fırsat vermesi • Uzun süreli ve kalıcı olması • Uzun sürede okunması ve göze daha çok çarpması • Güvenilirliği oranında imaj oluşturmaması	• Uzun süreli reklamın satın almayı zamana yayması • Çöpe atılabilmesi • Yüksek maliyetler nedeniyle istenilen konumlandırmaya fırsat vermemesi
Radio	• Kitlelere hitap edebilmesi • Yerel ya da özel hedef kitlesi sayesinde heterojen bölümlere ulaşabilmesi • Düşük maliyetli olması	• Sadece sözlü olması ve akılda kalıcı olmaması • Kısa süreli olması • Televizyona göre daha az dikkat çekmesi
Televizyon	• Ses, görüntü ve hareketi aynı anda sunabilmesi • Duyulara hitap etmesi • Yüksek dikkat oluşturabilmesi • Oldukça zengin ve farklı görüntülere fırsat vermesi	• Çok yüksek maliyetli olması • Düzensiz aralıklarla yayınlanması • Kısa sürede unutulabilmesi • Heterojen kitlelere hitap etme fırsatı vermemesi
Açık Hava	• Esnek olması • Tekrarlanabilmesi • Belirli bir süre hatırlatıcı etkiye sahip olması • Düşük maliyetli olması	• Sınırlı sayıda kişiye ulaşması • Sınırlı mesaj ve görüntüye fırsat vermesi
Doğrudan Posta	• Kişisel olması • Esnekliği • Aynı kanalda rekabetin olmaması	• Göreceli olarak yüksek maliyetli olması • Çöpe atılma olasılığının yüksek olması
Sarı Sayfalar	• Oldukça iyi konumlandırma fırsatı vermesi • Yüksek düzeyde inanılabilirliğe sahip olması • Yaygın kitleye ulaşması • Düşük maliyetli olması	• Yüksek derecede rekabete açık olması • Satışlara yansımının zaman alması • Görsel ve yaratıcı unsurları kısıtlaması
İnternet	• Oldukça seçici olması • Etkileşime fırsat vermesi • Kullanımının kolay olması ve gittikçe artması • Göreceli olarak düşük maliyetli olması	• Az gelişmiş ülkelerde henüz yeterince kullanılmaması • Artan mesajların okunmama ve çöp kutusuna atılma olasılığının yüksek olması • Rekabetin hızlı artması

Kaynak: Ömer Torlak, Remzi Altunışık ve Şuayip Özdemir, **Modern Pazarlama**, 3.Basım, İstanbul:Değişim Yayınları, 2004, s.241

Reklâmın amacına ulaşp ulaşmadığı, reklâm kampanyası sonrasında ürün satışlarında artış olup olmadığına bakılarak anlaşılabılır. Reklâmın amacına ulaşmasında kullanılan görsel-işitsel arşiv malzemelerinin de etkisi olabilir. Çünkü başka bir yerde kullanılmayan fotoğraf, film, resim, gravür vs hedef kitleyi etkileyebilir. Reklâmda, kullanılan malzemenin nereden alındığını belirten bir ibarenin olması çeşitli faydalar sağlayabilir. Bu reklâmlar sayesinde hedef kitle ya da hedef kitlenin dışındakiler kurum arşivinin varlığından haberdar olurlar ve kuruma ilgi gösterebilirler. Arşive dışarıdan talepler artabilir. Böylece kurumun arşivinin reklâmı da yapılmış olup reklâmlarda kullanılan malzemeler vasıtasıyla arşiv malzemeleri pazarlaması sağlanmış olur.¹⁸⁰

3.4.2.2.Dünyada ve Türkiye’de Görsel-İşitsel Arşivler

Görsel-işitsel arşivciliğin kesin bir başlangıcı olmamasına rağmen arşiv fikrinin ilk ortaya çıkışı sinematografin icadından sonrasına kadar uzanmaktadır. Polonyalı sinemacı Boleslaw Matuzewski daha 1898 yılında, filmlerin sahip olduğu olanakların farkına varmış ve dünya genelinde saklanacağı arşivler kurulması çağrısında bulunmuştur. 1899 gibi çok erken tarihlerde Viyana’da Österreichische Akademie der Wissenschaften, aynı yıllarda Londra’da filmleri tarihsel bir belge olarak saklayan British Museum ve Washington’daki Kongre Kütüphanesi gibi görsel-işitsel medyaya değer veren klasik arşivler bulunmaktadır. Geleneksel arşivlerin dışında özel bir görsel-işitsel arşiv kurumu halini almaları 1930’lu yıllarda olmuştur.¹⁸¹

Dünyada ilk film arşivi Danimarka’da açılmıştır. Arşiv, 9 Nisan 1923’te Kopenhag Kraliyet Kitaplığı’nda resmen faaliyete geçmiştir. İlklerden sayılabilecek film arşivleri 1933 yılında Stockholm’de ve 1934 yılında Berlin’de kurulmuş, ardından New York, Roma, Paris ve Brüksel’de kurulmaya devam etmişlerdir. ABD’de 1934 yılında film arşivi olan National Archives and Records Service (NARS), kurulmuştur. 1948 yılında Sovyet Devlet Film Arşivi Gosfilmofond kurulmuştur. Bu arşivler zamanla organize olmuşlar ve koleksiyonlardan karşılıklı faydalanmak amacıyla Uluslararası

¹⁸⁰ Kılıçarslan, s.51

¹⁸¹ Inceoğlu, s.1468

Film Arşivleri Federasyonu (FIAF)'ı kurmuşlardır. Federasyonun yönetim merkezi Belçika olmuştur.¹⁸²

İngiltere’de 1935 yılında İngiliz Sinema değerlerini korumak amacıyla kurulan ve en eski kurumsal yapı olan British Film Institute (BFI), 1956 yılından itibaren televizyon programlarını da almaya başlamış ve adı National Film and Television Archives (NFTA) olarak değiştirilmiştir. 1936’da yayın hayatına başlayan BBC (British Broadcasting Corporation), bu tarihten beri arşivini korumakta ve düzenlemektedir. BBC, 2003 yılından itibaren görsel-işitsel materyalin büyük bir bölümünü dijital ortama aktarmış ve internet üzerinden erişime açmıştır. İngiltere’de görsel-işitsel arşiv materyalini derleyen bir diğer kurum da 1955 yılında açılan British Library National Sound Archive/ British Library Milli Ses Arşivi (BLNSA)’dır.¹⁸³

İsveç’te 1948 yılında kayıtlı ve hareketli görüntülerin saklandığı İsveç Milli Arşivi (ALB) kurulmuştur. Bütün görsel-işitsel yayınlar, yayınlandıkları tarihten sonraki 6 ay içerisinde ALB’ye devredilmektedir.

Kanada’da 1976 yılında görüntülü yayınları toplamak ve korumak üzere National Archives of Canada-National Film, Television and Sound Archives/Kanada Kamu Arşivi-Film, Televizyon ve Ses Arşivleri Bölümü (NAC-NFSTA) kurulmuştur. Arşivde, 71.000 saat uzun ve kısa metrajlı film, 270.000 saat video kaydı bulunmaktadır.¹⁸⁴ Ayrıca 1936 yılında radyo ve televizyon yayınlarının güvence altına alınması için kurulan Canadian Broadcasting Corporation/Kanada Yayın Kuruluşu (CBC), 1959 yılına kadar tüm sesli yayınları, bu tarihten sonra ise görüntülü yayınları arşivlemeye başlamıştır.¹⁸⁵

Fransa’da sinema ve film arşivlerinin derlenmesine 1925 yılından sonra, video, film, müzik ve ses kayıtlarının derlenmesine ise 1943 yılından sonra başlanmıştır. Sesli ve hareketli görüntü kayıtlarının yönetiminden sorumlu üç ayrı kurum vardır. Bu kurumlar: Sinematografik eserlerin bulunduğu Centre National de la Cinematographie/ Fransa Milli Sinema Enstitüsü (CNC), radyo ve televizyon yayınlarının olduğu 1974 yılında kurulan Institut National de L’Audiovisuel/ Fransa Milli Görsel-İşitsel Enstitüsü

¹⁸² İnceoğlu, s.1472

¹⁸³ Münevver Ek, “Ses ve Hareketli Görüntü Kayıtlarının Yönetimi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, 2009), s.144

¹⁸⁴ Kılıçarslan, s.30-31

¹⁸⁵ Ek, s.146

(INA) ve Ticari ses ve video kayıtlarının olduğu Bibliotheque Nationale de France/Milli Kütüphane Milli Ses ve Görsel-İşitsel Arşivi Departmanı (BnF)'dır. Fransa derleme yasaları ve görsel-işitsel materyallerinin çeşitliliği ile en modern ülkelerden biridir.¹⁸⁶

İspanya'da görsel-işitsel kayıtların derlemelerinin, 1985 yılında derleme deposu olarak görev yapmaya başlayan Archivo Nacional de Teatro y Cine/İspanyol Sinema Enstitüsü (ANTC) ile 1983 yılında kurulan Radio Television Espanola/İspanya Radyo ve Televizyon Milli Arşivi (RTVE) arasında paylaştırıldığı görülmektedir.¹⁸⁷

ABD'de sesli ve görüntülü kayıtların yönetiminde iki temel kurum olan Library of Congress (LC) ve 1934 yılında kurulan National Archives and Records Administration (NARA) görülmektedir.

Avustralya'da da kayıtların yönetiminden sorumlu iki kurum bulunmaktadır. İlki 1960 yılında Milli Kütüphane bünyesinde kurulan Natinal Film and Sound Archive (NFSA)' dir. Diğer kurum ise, Natinal Archives of Australia/Avustralya Milli Arşivi (NAA)' dir.¹⁸⁸

Mısır'da görsel-işitsel materyalin sorumluluğunu yürüten kurumlar topladıkları materyal ve amaçları açısından üç gruba ayrılmaktadır. Ticari ses ve görüntü kayıtlarının saklandığı The National Library of Egypt (NLE)'de 22.000 adet ve 40.000 adet ses kasetleri bulunmaktadır. 1950 yılında kurulan Egyptian Film Archive (EFA)'de sinematografik eserler derlenmektedir. TV yayınları ise, Egyptian TV and Radio Union/ Mısır Televizyon Arşivleri (ETRU) şemsiyesi altında toplanmış farklı sektördeki arşivlerde saklanmaktadır.¹⁸⁹

Asya Ülkelerinde Durum: Hong-Kong, İran, Pakistan ve Hindistan gibi ülkelerde görsel-işitsel arşiv malzemesinin korunmasını televizyon kurumları sağlamaktadır. Televizyon kurumları yalnızca kendi malzemelerini korumaktadır. Filmler ise film arşivinde yer almaktadır. Malezya, Tayland gibi ülkelerde milli arşiv teşkilatı, görüntülü ve sesli kayıtları toplayarak, televizyon ve radyo kurumları ile işbirliği yapmaktadırlar. **Malezya'da** Milli Arşiv Departmanı 1946 yılında kurulmuş olup, koleksiyonunda 30.000 film mevcuttur. Malezya Devlet Arşivlerinde görüntülü

¹⁸⁶ Ek, s.139

¹⁸⁷ Kılıçarslan, s.30

¹⁸⁸ Ek, s.146-147

¹⁸⁹ Ek, s.151

yayın muhafaza programının gelişmesi bölgedeki diğer ülkelerle aynıdır. Bu ülkelerin dışında daha pek çok ülkede görsel-işitsel malzemeler tam anlamıyla korunamamaktadır.¹⁹⁰

Türkiye'nin en zengin görsel-işitsel materyal bulunduran arşivi **TRT**'dir. Kurum radyo yayıncılığında 44 yıl, televizyon yayıncılığında 40 yılını geride bırakmıştır. Ankara'da bulunan Genel Müdürlük bünyesindeki arşivde, yaklaşık 100.000 adet görsel-işitsel materyal bulunmaktadır. Kurumun İstanbul'da bulunan TRT2 bünyesinde ise 40.000'in üzerinde malzeme bulunmaktadır. Ülkemizde, Uluslararası Televizyon Arşivleri Federasyonu FIAT/IFTA (Federation Internationale des Archives de Television/International Federation of Television Archives) üyesi tek televizyon kuruluşu TRT'dir.¹⁹¹

Kültür ve Turizm Bakanlığı: Bakanlık bünyesinde görsel-işitsel materyalin muhafaza edildiği iki arşiv teşkilatı vardır. Bunlardan birincisi olan "Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü"ne bağlı Arşiv Şube Müdürlüğü'nde yaklaşık 10.000 adet görsel-işitsel malzeme bulunmaktadır. Diğeri ise 1946 yılında kurulan Milli Kütüphane'dir. Türkiye'nin en zengin taş plak koleksiyonuna sahiptir.¹⁹²

Milli Savunma Bakanlığı-Türk Silahlı Kuvvetleri Foto-Film Merkezi: 1915 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Almanya'da yaptığı incelemeler sonucunda Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) adıyla kurulmuştur. Çok sayıda fotoğraf, film ve kasetin bulunduğu merkez, Türkiye'nin en eski görsel-işitsel materyaline sahip arşividir. Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren çekilen fotoğraflar, 8mm, 16mm, 35mm filmler ile U-Matic, VHS, Betacam ve Dijital Betacam kasetler vardır.¹⁹³

Milli Eğitim Bakanlığı-Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü: Eğitim Teknolojileri Müdürlüğü, Milli Eğitim bakanlığı bünyesinde görsel-işitsel eğitim araçlarının üretilmesi ve çoğaltılmasını sağlamak amacıyla 1951 yılında Öğretici Filmler Merkezi (ÖFM) adıyla kurulmuştur. Daha sonra Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (Eğitek) adını almış ve bünyesinde kurulan Bilgiye Erişim Merkezi 10 Temmuz 2001'de faaliyete geçmiştir. Merkezde 13.000 kitap, 1.500 videokaset, 1.500

¹⁹⁰ Kılıçarslan, s.32

¹⁹¹ Ek, s.172

¹⁹² Kılıçarslan, s.33

¹⁹³ Kılıçarslan, s.34

kadar film, 150 saydam, 135 ses kaseti, 90 CD-DVD-VCD, 100 kadar afiş yer almakta ve okuyucuların hizmetine sunulmaktadır.¹⁹⁴

Mimar Sinan Üniversitesi-Sinema TV Enstitüsü Arşivi (Türk Film Arşivi):

Kurumun temeli Prof. Sami Şekeroğlu ve arkadaşlarının 1962 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi öğrencisi iken kurmuş olduğu Türkiye'nin ilk sinema kulübü olan Kulüp Sinema 7'ye dayanmaktadır. Kulüp Sinema 7, 1967'de Türk Film Arşivi, 1969'da İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Film Arşivi, 1975 yılında bir bilim-sanat-kültür kurumu olarak Sinema-TV Enstitüsü adını almıştır. 1982 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Mimar Sinan Üniversitesi adını aldığı anda yeni bir yapılanma oluşturulmamıştır. Her türlü koruma şartlarına sahip modern arşivde 6.000'in üzerinde Türk sinemasına ait orijinal ve dünya sinema klasiklerinin önemli örnekleri yer almaktadır. Filmlerin yanı sıra arşivde 40.000 fotoğraf, orijinal senaryolar, afişler, kupürler, sinema ile ilgili her türlü bilgi ve belge saklanmaktadır.¹⁹⁵

Türkiye'de Özel Kurumlardaki Durum: Türkiye'de yukarıda adı geçen kurumların dışında, sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf, banka, film şirketleri, özel tv kanalları vs. gibi çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren kuruluşlarda kendi ürettikleri ya da farklı şekillerde elde ettikleri görsel-işitsel malzeme bulunmaktadır. Bu kurumlar içerisinde İlk özel televizyon kanalı Star ve sonrasında kurulan Show TV, Cine5 gibi özel televizyon kanalları öne çıkmaktadır. Ayrıca Tarih Vakfı zengin görsel-işitsel arşiv materyaline sahip bir kurum olarak öne çıkmaktadır.¹⁹⁶

3.4.2.3.Kurumların Arşivlerini Pazarlamaları-TRT Arşivlerinin Pazarlanması Örneği

Değişen ve küreselleşen dünyanın hızına ayak uydurmak zorunda olan kurumlar arşivlerini yalnızca kurumun bilgi ihtiyacını karşılamak için kullanmamaktadırlar. Kültür ve kimliklerini vurgulamak ve halkla ilişkileri sağlamak adına da günümüzde işletme için arşivleri önem taşımakta ve değer kazanmaktadır.

¹⁹⁴ Kılıçarslan, s.33

¹⁹⁵ Ek, s.164-165

¹⁹⁶ Kılıçarslan, s.34

İşletme için gereken bilginin arşivden kısa süre içinde ilgili kişiye ulaştırılması, arşivin düzenli ve kullanışlı olduğunun göstergesi sayılabilir. Arşivdeki görsel-işitsel herhangi bir malzemenin de gün ışığına çıkarılıp, isteyenlerin hizmetine sunulabilmesi kuruma birçok fayda sağlayacaktır. Bu faydalar maddi (nakit girdi, reklâm vb.) ve manevi (kurum imajının pekiştirilmesi vb.) faydalardır. Arşivdeki malzemelerin, çeşitli yollarla hedef kitleye duyurularak pazarlanması ve koleksiyoncularla iletişimin sağlanması, kurum arşivinin işlerliğini artıracaktır. Arşivdeki malzemeye talep artması, bu malzemelerin pazarlanarak kuruma kazanç sağlanması anlamına gelmektedir.¹⁹⁷

Kurumlar arşiv malzemelerinden yararlanarak aşağıdaki çalışmaları yapabilirler:¹⁹⁸

1)*Yayınlar Hazırlamak:* Arşiv malzemelerinden yararlanarak kurum prestijini arttırmaya yönelik yayınlar hazırlanabilir. Örneğin tarihçe kitapları hazırlanabilir. Son yıllarda bu popüler bir eğilim haline gelmiştir. Bunun nedeni giderek artan rekabet ortamında kurumların farklılığını ve köklü bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koyma çabalarıdır. Hazırlanabilecek yayın türü arşivde bulunan malzeme türü ve özelliklerine göre değişebilir.

2)*Sergiler Düzenlemek:* Geniş kitlelere doğrudan ulaşma imkanı sağlayan sergiler, entelektüel kesim tarafından büyük ilgi ve beğeni ile karşılanan arşiv sergileri, kurum kimliğini ve misyonunu tanıtmaya imkanı sunan ve kurumun var olan imajını olumlu yönde geliştirmesine katkıda bulunan faaliyetlerdir. Serginin konusu arşivde bulunan materyallerin niteliğine göre değişebilir. Kurumun reklamlarda veya tanıtımlarında kullandığı afiş, poster, broşür gibi malzemeler aracılığı ile kurumun değişimini anlatan, geçmişteki faaliyetlerine yönelik sergiler düzenlenebilir.

3)*Araştırma Merkezi Kurmak/Arşivleri Araştırmacıların Hizmetine Sunmak:* İşletme ile hedef kitle arasında iletişim kurma çabası için yapılan faaliyetler kapsamına girmektedir. Kurumun kendi arşivinde mevcut olan ve başka yerde bulunmayan koleksiyonunu araştırmacıların hizmetine sunması bir anlamda sosyal sorumluluğun parçası olarak değerlendirilebilir. Tarihçi, öğrenci, akademisyen, medya temsilcileri ve bilim adamları dahi çok çeşitli kitleye ulaşılmasını sağlar. Ayrıca araştırma merkezi

¹⁹⁷ Kılıçarslan, s.35

¹⁹⁸ Nejla Ataman, s.124-130

kurulması sadece kurum dışı değil, kurum içi bilgi ihtiyacının giderilmesine de katkıda bulunacaktır.

4)*Eğitim Dünyasına Katkıda Bulunmak*: Arşivde bulunan zengin içeriğe sahip materyallerin, okul eğitiminde de kullanılmasını sağlamak, kurumun adının ve varlığının genç nesiller tarafından öğrenilmesi ve benimsenmesi için önemli bir fırsattır.

5)*Çalışanlara Yönelik Eğitim Çalışmaları*: Kurumun en önemli hedef kitlelerinden bir tanesi de kendi çalışanlarıdır. Çalışanların kurumu nasıl algıladıkları, kurum kültürünü benimseyip benimsemedikleri ve kuruma yaklaşımlarının algılanması açısından önemli bir çalışmadır. Çalışanlara, kurumun tarihi hakkında bilgi vermek, kurum kimliğinin ve çalışanların bağlılığının güçlendirilmesine yardımcı olunur. Çalışanların kuruma güven duymaları ve benimsemeleri verimi arttıran bir faktördür.¹⁹⁹

6)*Promosyon Malzemeleri İçin Fikir Edinme*: Son yıllarda nostaljiye duyulan ilginin artması pek çok kurumu, eski tasarımların yeniden ürünlerde ve promosyon malzemelerinde kullanılmasına yöneltmiştir. Kurum arşivleri genellikle eski reklâmlar, etiketler ve ürün örneklerinden oluşan koleksiyona sahip olabilirler. Arşivlenmiş bu materyaller yeni ürün ve promosyon çalışmalarında kullanılabilir. Kurumun yıllardan beri süre gelen varlığını ortaya koyan bu tip çalışmalar ürün/marka imajının kuvvetlenmesine katkıda bulunacaktır. Sınırlı sayıda hazırlanabilecek nostalji temalı ürünler alanlara özel olduklarını hissettirerek, kuruma karşı sempati ve güven duyulmasını sağlayacaktır.

7)*Film Gösterimleri Yapmak, TV Programları Hazırlamak*: Film gösterimleri yapabilmek için kurumun arşivinde geçmişte yapımcılığını üstlendiği ya da faaliyetleri kapsamında satın alınmış filmler bulunması gerekir. Başka hiçbir yerde kopyası bulunmayan önemli filmlerin yeniden izleyenlerle buluşturulması şirketin sanata karşı duyarlılığını ön plana çıkarır. Kurumlar arşivlerinde bulunan sesli ve görüntülü kayıtlardan yararlanarak televizyonlara pazarlayabilir veya kısa televizyon programları hazırlayabilirler. Yine bu gibi faaliyetler kurumun geniş kitlelere ulaşmasına ve şirket saygınlığının artmasına katkıda bulunacaktır.²⁰⁰

¹⁹⁹ Nejla Ataman, s.133

²⁰⁰ Nejla Ataman, s.134-135

Yukarıda sıraladığımız faaliyetlerin tümü kurumların arşivlerini pazarlamasına yönelik faaliyetlerdir. Bu gibi halkla ilişkiler ve pazarlama faaliyetleri neticesinde kurumun sağlayacağı yararları özetleyecek olursak;

- Kurum içine ve kurum dışına köklü bir kuruluş olduğunu gösterir,
- Kurumun çağdaş dünya standartlarını yakalamasını sağlar,
- Kuruma güven duygusunu aşılar ve pekiştirir,
- Kurum içi ve kurum dışında, kurum kimliği oluşturma, PIAR ve marka çalışmalarında bilgi ve belge desteği verir,
- Malzemelerin korunma ve restorasyon çalışmalarına maddi ve manevi destek sağlar,
- Kurumsallığın ön plana çıkmasını sağlar,
- Kurum faaliyetleri için altyapı çalışmalarına katkıda bulunur,
- Karar alma sürecinde istenilen bilgiye, en kısa sürede ulaşılmasını sağlar,
- Kurum arşiv koleksiyonun kayıtlarının tutulması, güncellenmesi ve dijital ortama aktarılması işlemlerine yardımcı olur,
- Arşivsel çalışmaların (depolama, koruma ve kullanıma hazır hale getirme) dinamikleşmesini ve sürekliliğini sağlar.

TRT Arşivlerinin Pazarlanması:

Ülkemizde görsel-işitsel arşiv anlamında en önemli kurumlardan birisi olan TRT arşivinde 2001 yılı rakamlarına göre 200.000 saat görsel, 200.000 saat işitsel arşiv malzemesi bulunmaktadır. Türkiye’de özel kuruluşlar da dahil arşivinde bu büyüklükte materyale sahip başka bir kurum yoktur. Birkaç yıl öncesinde yönetiminde yapılan değişiklik kurumun arşive bakış açısına da yansımış, ellerinde olan hazinenin farkına varılmıştır. Dünyada iki binli yıllardan itibaren arşivler konusunda yaşanan inanılmaz teknolojik değişimler ve hareketlilikler görsel-işitsel arşiv hazinesi olan TRT’yi de harekete geçirmiş, proje çalışmalarına başlanmıştır. TRT, arşivinde bulunan görsel-

işitsel materyali daha etkin kullanmak ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek için sayısal ortama aktarılma projesini (Arşiv 2000) geliştirmiştir.²⁰¹ Uzun vadeli olarak geliştirilen proje sayesinde eldeki tüm veriler sayısallaştırılarak dijital ortama aktarılmaya başlanmıştır. 2005 yılında da TRT Marketleri aracılığı ile dijitalleştirilen bazı arşiv materyalleri satışa sunulmuştur.

Ellerinde bulunan materyalin boyutları düşünüldüğünde, tasnif ve düzenleme işlemlerinin zorluğu, nitelikli personel yetersizliği nedeniyle, TRT'nin kurum olarak tek başına yürüttüğü projeler yetersiz kalmıştır. Arşivlerinin değerlendirilmesi noktasında büyük açılımlar yapan TRT yöneticileri, bu tür projelerin kendilerine hep vaat edilip yapılmadığından şikâyet etmişlerdir. Bu noktada yine bir ilke imza atan ve arşivlerini gün yüzüne çıkarmaya devam eden TRT, başka bir kurumla anlaşarak arşivlerini pazarlamaya başlamıştır.

Son yıllarda kültürel projeler ile ön plana çıkan Ulus Müzik, TRT'nin açtığı ihalede arşiv kayıtlarına en iyi teklifi veren şirket olmuştur. Bu sayede TRT, şimdiye kadar sadece bölge müdürlüklerinde satışa sunduğu albümleri, dizi, program ve belgesel DVD'leri artık Ulus Müzik etiketiyle ve dağıtım ağıyla bütün dünyaya sunabilecektir. Ayrıca TRT daha önce Kalan Müzik'le de benzer bir anlaşma imzalamıştır. Kalan Müzik'le arşivlerden yeni projeler üretmek üzere anlaşılırken, Ulus Müzik ise TRT'nin yaptığı dizi, program ve albümlerin tek yetkili satıcısı durumuna gelmiştir. Makara, kaset ya da CD olarak TRT'den alınan eserler, yeni teknolojiyle bezenmekte, kapak tasarımları yapılmakta ve kitapçıklar hazırlanmaktadır. Satışa sunulan DVD'ler sıradan değil, insanların arşivlerinde saklayabilecekleri ve çocuklarına bırakabilecekleri kalite ve görünümde olacaktır. Türkçenin yanında İngilizce anlatımlar da CD ve DVD'lere eklenecektir. Ayrıca şimdiye dek sadece TRT Marketlerde satışa sunulmuş olan Türk Müziğinin en büyük nota arşivi de müzik market ve kitapevlerinde satışa sunulacaktır. Firma anlaşma imzalanır imzalanmaz hazırlıklara başlamış, ilk projeleri kısa bir süre sonra piyasaya çıkarmayı ve 6 ay içinde tüm TRT arşivini halka sunmayı planlamaktadır. Projeleri arasında Zeki Müren, Serap Mutlu Akbulut gibi sanatçıların albümlerinin yanı sıra Kurtuluş, Cumhuriyet, Asya'nın Kandilleri, Sobanın Öyküsü gibi dizi ve belgesellerin de basımına başlanmıştır. Üç yıllık anlaşma süresince 400'e yakın TRT arşivi gün yüzüne çıkarılmış olacaktır. Ulus Müzik projeler için TRT'ye yaklaşık 4

²⁰¹ Ali Nihat Yazıcı, "TRT Arşivi (TRT Arşiv 2000 Projesi)" **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, 3(2001), s.103-104

milyon TL ödeyecektir. Bu da TRT Kurumu için çok önemli bir gelir kaynağı demektir.^{202*}

Firma, 6 ay içerisinde hem önceden çıkmış arşiv ürünlerini yeni bir çizgiye oturturken, bir yandan da müzik piyasası dışında Türkiye’de bir ilke imza atarak “belgesel sektörü” yaratmayı hedeflemektedir. Zamanında TRT’de kültürümüzü anlatan birbirinden ilginç ve güzel pek çok belgesel çekildiğini, maalesef pazarlamasının yapılmadığını belirten Ulus Müzik, bu anlaşmanın Türk kültürünün tanıtımında da önemli görevler üstleneceğine inanmaktadır. Çünkü Ulus Müzik, eserleri yurtdışına pazarlama noktasında da büyük çaba sarf edeceğinin altını çizmektedir. Türkiye’de 780 noktaya TRT’nin dev arşivini ulaştırarak büyük bir hizmet sunmayı ve halka mal olmuş Türkiye’nin hafızası olan bu eserleri halkla buluşturmayı planlamaktadır.²⁰³

DVD yapılacak dizi ve belgesellerden örnekler; Kurtuluş, Cumhuriyet, Anadolu Işığ, Zeugma, Türkiye'nin Kuşları, Atatürk'ü Anlamak, Mevlânâ ve Sema, Hacı Bektaş-ı Veli, Semah, Yunus Emre, Antakya; Ezan-Çan-Hazzan, Denizli Horozu, Van Kedisi, Soba Belgeseli, Atmaca Belgeseli, Osmanlı Devleti'nin Doğuşu, Son Tanıklar, Sınırlar Arasında vs.

Albüm yapılacak kayıtlardan örnekler; Zeki Müren, Atatürk'ün Sevdiği Şarkılar, Alaeddin Yavaşca, Turan Engin, Nezahat Bayram, Kani Karaca, Safiye Ayla, Ferit Sidal, Ziya Taşkent, Nida Tüfekçi, Muzaffer Sarısözen, Ümit Tokcan, Selmi Andak besteleri, caz konserleri, Güldeste, TRT Caz Orkestrası, TRT Çocuk Şarkıları.

3.4.2.4.Kalan Müzik Arşiv Serisi Örneği²⁰⁴

Kişisel görüşme ve yerinde inceleme sırasında sorulan sorular EK 2’de yer almaktadır. Kuruluş amacı az bilinen kültürleri ve müzik türlerini bir arşiv halinde toplamak olan Kalan Müziğin temelleri 1992 yılında atılmıştır. Bu farklı amacı gerçekleştirme fikri firma sahibi Hasan Saltık’ın Köln ziyareti sırasında, Yunanlıların Rembetika kayıtlarını, Portekizlilerin Fado kayıtlarını ve en önemlisi Amerikan müzik

²⁰² Dilek Güray, “TRT arşivi Ulus Müzik etiketiyle satılacak”, Zaman Gazetesi, 06 Aralık 2008, s.2

* Bakınız EK 1.

²⁰³ “TRT – Ulus Müzik İşbirliği:Türkiye’nin Hafızası Halka Açılıyor” <http://www.ulusmuzik.com> (22/03/2009)

²⁰⁴ Hasan Saltık, -Kalan Müziğin Kurucusu-“Kalan Müzik Arşiv Serisi” konulu görüşme, İstanbul: 04.06.2009

şirketi etiketiyle piyasaya çıkmış Tamburi Cemil Bey'e ait kayıtları görmesiyle ortaya çıkmıştır.

1992 yılında CD dönemi yeni başlarken, neden kendi kültürümüze sahip çıkmadığımızı sorgulayan Hasan Saltık, ülkemizin önde gelen büyük ses ustalarını ve onların kayıtlarını araştırmaya başlar. Ulaşılabilen taş plakların temizlenerek yeniden basımının sağlanabilmesi için New York'ta taş plakların nasıl temizlendiği ve aktarıldığı öğrenilerek, bu işlemi gerçekleştirmek için özel üretilen pikaplar satın alınır. Bu sayede yavaş yavaş stüdyoların dijitalleşme konusunda bilinçlenmesi sağlanır. Hatta o yıllarda Türkiye'de bunu ilk gerçekleştiren kurum Kalan Müzik olduğu için Milli Kütüphane ellerindeki ses kayıtlarının aktarımını yapabilmek konusunda kendilerinden yardım ister.

İlk projeleri Seyyan Hanım'ın Tangoları büyük ses getirir. Bu projeden sonra kuruma, ellerindeki taş plakları paylaşmak istediklerini belirten yüzlerce aileden telefon gelir. O dönemde ellerindeki materyali paylaşan taş plak sahiplerine yayıma hazırlayan vb. ünvanlar verilmiş ve kurum tarafından kullandırma karşılığı her bir çalışma başına 1.000 ila 2.000 dolar arası ücret ödenmiştir. Bu gelişmelerle birlikte araştırmalarını genişleten kurum, bir üniversite gibi çalışarak Klasik Türk Müziği, Türk Halk Müziği, Türkiye'de yaşayan azınlıkların müziği ve Anadolu'da adı duyulmamış halk ozanlarının eserlerini araştırır ve arşiv serilerini oluşturmaya başlar. Muzaffer Sarısözen ve ekibinin TRT Ankara deposunda çürümeye bırakılmış derleme arşivlerine ulaşılır ve aktarımlarının yapılması sağlanır. Tarihsel önemi açısından akademik ilgi gören ve uluslararası etnomüzikoloji çalışmaları arasında hayli önemli olan unutulmaya yüz tutmuş pek çok kayıt Kalan Müzik sayesinde derlenerek yeniden basılır. Türkiye'de ilk kez ses arşivleri oluşturma yolunda önemli adımlar atılır. Kurum bu araştırmaları gerçekleştirirken konusunda uzman çok sayıda müzikolog, akademisyen, taş plak ve eski kayıt uzmanı arşivciden yardım alır.

Kalan Müzik'in kurum olarak kendi imkanları ile oluşturduğu koleksiyonunu pazarlaması, ülkemizde pek bilinmeyen arşiv koleksiyonlarının pazarlanması konusunda örnek teşkil etmektedir. Yaptıkları iş ile kendi pazarlarını oluşturmuş ve ülkenin değerlerine sahip çıkmışlardır.

Kalan Müzik ayrıca TRT ile ortaklaşa yürüteceği bir projeye de imza atmıştır. TRT, arşivlerini değerlendirmek için kurumun kapısını çalmış, elerinde bulunan arşiv materyali ile ilgili ne gibi projeler yaratıp geliştirilebileceğine dair Hasan Saltık ile görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak TRT arşivinde bulunan ses kayıtlarından CD'ler hazırlanması, eldeki görüntülerle ilgili DVD'ler yapılması konusunda karara varılmıştır. Ses kayıtlarının, görüntüler ve kapsamlı bilgiler içeren kitapçıkları ile özel kutulu şekilde basılacağı belirtilmektedir. Yani kurumun TRT ile ortak üreteceği projelerde, kendi arşiv serilerinde olduğu gibi birçok fotoğraf ve yazılı bilgi de sunulacaktır. Kalan Müzik çalışanları ve TRT'nin kurduğu ortak bir ekip çalışmaya başlamıştır. Arşivleri taramakta ve kataloglama yapmakta olan ekibin, TRT arşivinin oldukça dağınık ve arşivin içinde kime ait olduğu bilinmeyen ses ve görüntü kayıtlarının olması nedeniyle kataloglama ve listeleme işi epey zorlaşmaktadır. Arşivde çok iyi durumda olan kayıtlar bulunduğunu belirten Hasan Saltık, bu projenin diğer devlet kurumlarına da örnek olmasını ve onların da arşivlerini bir şekilde açmaları gerektiğini, arşivlerin halkın malı olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu projeler ile hem TRT'ye gelir sağlanacağını hem de eskinin büyük üstatlarını, değerli sanatçılarını hatırlatarak toplumsal hafızamızın ve kültürümüzün korunacağını altını çizmektedir.*

Günümüzde Osmanlı İmparatorluğundan kalan 14.000-15.000 adet, cumhuriyet dönemine ait ise 7.500-8.000 adet taş plak olduğu tahmin edilmektedir. Kurumun ileriye yönelik projeleri arasında Kültür Bakanlığı ile birlikte oluşturmayı planladıkları "Türkiye Ses Kayıt Tarihi" projesi bulunmaktadır. Türkiye'de bugüne kadar yapılmış tüm ses kayıtlarını toplamayı hedeflemektedirler.

3.5.Telif Hakları-Yayıncı Politikaları

Telif hakkı, bilim ve sanat alanındaki faaliyetleri kurallar çerçevesinde düzenlemeye yarayan bir haktır. Bir yandan eser sahibinin menfaatlerini korumayı hedeflerken, diğer yandan başkalarının bu eserleri ve bilgileri kullanmalarını teşvik eder. Telif hakkı, özgün ve yaratıcı eser sahiplerine belirli bir süre için yasayla tanınan manevi ve ekonomik haklardır. Belirli bir süre için olmasının sebebi telif hakkı kanununun, iletişim, basım dağıtım teknolojilerinde ve bunlara bağlı olarak uluslararası

hukukta meydana gelen gelişmeler göz önüne alınarak zaman zaman güncelleştirilmesidir.²⁰⁵

Dijital arşivleme ile gündeme gelen teknik sorunlar dışında öncelikle çözüm bekleyen sorunlardan biri de telif hakkı sorunudur. Farklı taşıyıcılara aktarma başlığı altında incelediğimiz dijitalleştirme işlemi geleneksel ortamda kayıtlı materyalin elektronik ortamda bir nüshasını yaratma, yani aslında bir çoğaltma işlemidir. Söz konusu eser ya da belge arşiv malzemesinin asıl sahibinin (telif hakkına sahip kişi ya da kurumun), bu konuda verilmiş özel bir izni bulunmuyorsa, çoğaltma işlemi telif hakkı ihlali anlamına gelecektir. Ancak yürürlükteki telif hakları mevzuatı, bu tür çoğaltmalarda telif hakkı sahibinin ticari menfaatlerini esas kabul etmektedir. Dijitalleştirilen materyalin, geleneksel ortamdaki bir nüshası zaten arşiv veya kütüphanede mevcut olduğu için, koruma amaçlı olarak orijinal yerine dijitalleşmiş nüshanın kullanıma sunulması olağandır ve suç teşkil etmemektedir. Ancak, dijital nüshanın aynı anda birden fazla kişinin kullanımına sunulması yani aynı anda araştırmaya sunulan birden fazla nüshaya eşit sayıda orijinal nüsha bulunmadığı takdirde bu durum suç sayılmaktadır. Birden fazla kullanıcıya açma işi internet üzerinden yapılıyorsa bu da suçtur.²⁰⁶

Elektronik ortamdaki telif hakkıyla korunan eserlerin, eser sahiplerinin mali haklarına zarar vermeden yani ticari amaç taşımadan şahsen kullanımı, diğer adıyla adil kullanım çerçevesinde kopyalandığı durumlar şu şekilde sınırlandırılabilir:²⁰⁷

- Kişisel kullanım veya araştırma amacıyla elektronik bir yayının bir bölümünün bir adetle sınırlı kopyasını kağıt üzerinde basma adil kullanımdır.
- Kişisel kullanım veya araştırma amacıyla elektronik bir yayının taşınabilir veya sabit bir araca (disket veya cd) kopyalanması adil kullanımdır.
- Elektronik bir yayının bir bölümünün veya tamamının ekrandan görülmesi ve sabit diske bilinçsiz olarak kazayla kopyalanması adil kullanımdır. Bazı yazılımlar elektronik belgeleri kullanıcının sabit diskine otomatik olarak kopyalayabilmektedir.

²⁰⁵ Mustafa Sağsan, “Sanal Alemde Hak Arayışları: İnternette Telif Hakkı Sorununun Boyutlarına Kısa Bir Bakış”2002, www.baskent.edu.tr/~msagsan/downloads/copyrights.pdf (20/05/2009)

* Bakınız EK 3.

²⁰⁶ Ataman ve Yalvaç, “Arşivlerde ve Kütüphanelerde Sayısallaştırma”

²⁰⁷ Murat Yılmaz, s.130

Yazılımın etkin çalışmasının gereği olan bu durum kopyanın bilgisayarda sürekli saklanması amacına yönelik değildir.

Web sitelerinde telif hakkıyla korunan fikri ürünlerin kolaylıkla kopyalanması nedeniyle, telif hakkı internet açısından da en önemli sorundur. Telif hakkıyla korunan materyali içeren bir web sitesinin ziyaret edilmesi bile teorik olarak telif hakkı ihlaline sebep olabilir. Bunun nedeni söz konusu sitenin bir kopyasının bilgisayarın RAM'inde gerçekleşmesi yani kopyasının oluşması, eser sahibinin hem çoğaltma hem de yayma hakkının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.²⁰⁸

Telif hakları konusu basılı medya ile ortaya çıkmıştır. Basılı yayınlar döneminde korsan kopyaları yapmak, bir eseri çoğaltmak en azından teknik açıdan çok zordu ve bu işi yapanlar kolayca tespit edilebiliyordu. Yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve hızla yayılan teknoloji araçları (fotokopi, ses ve görüntü kaydeden cihazlar), potansiyel korsan çoğaltma şansını arttırmış, normal insanlar hoşlarına giden kitapları kolaylıkla çoğaltmaya, istedikleri albümleri kaydetmeye başlamışlardır. Hele ki bu işlemin bir-iki tuşa dokunarak yapılabildiği günümüz dijital medya çağında kopyalama işini engellemek neredeyse imkansızlaşmıştır. Elektronik posta (e-mail) yoluyla telif hakkına konu olan eser binlerce kişiye postalanabilmekte veya web aracılığıyla milyonlarca kişinin erişimine açık hale getirilebilmektedir.²⁰⁹

Dijital yayıncılığın hızla büyüdüğü bir ortamda arşiv materyalinin nasıl korunacağını cevabını bulmak gerçekten zordur. Bu yeni yayıncılık şekli, web ortamında yer alan yayınlardaki çeşitlilik, web'in çok sayıda dosya ve karışık yazılımları içermesi, herkesin kendi yayıncısı olma gibi bir imkanı da sunması nedeniyle telif hakkı meselesini giderek karışık hale dönüştürmüştür.

İnternette telif hakkına ilişkin bir diğer tartışma, aslına uygunluk konusundadır. Gerek yazarlar, gerekse yayıncılar elektronik yayınların aslına uygun olup olmadığını tartışmaktadırlar. Dijitalleşmiş kopyanın her zaman orjinaline en yakın halde dönüştürüldüğü söylene de elektronik yayınların özgün yayın olup olmadığı, entelektüel tutarlılığının bulunup bulunmadığı tartışmaları sürmektedir.²¹⁰ Yayın teriminin neleri kapsadığı açık değildir. Bir makalenin web sitesinde yayımlanması ile

²⁰⁸ Murat Yılmaz, s.131

²⁰⁹ Ramazan Acun, "İnternet ve Telif Hakları" **Bilgi Dünyası** Sayı:1, (2000/1),s.13

²¹⁰ Sağsan, s.3

diğer basılı materyallerde yayımlanmasının aynı anlama gelip gelmeyeceği konusu yayıncılar arasında farklı yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. Bazı bilimsel dergi yayıncıları bir yazarın makalesini kendi web sitesinde kullanıma sunmasını “yayın” olarak görmektedirler. Bu nedenle yayıncılar bu gibi durumlarda makalenin önceden yayınlandığını ve özgün olmadığını ileri sürerek basılı dergilerde yayınlamamaktadırlar. Önceden webde yayınlansın veya yayınlanmasın, telif hakları hem basılı materyaller hem de web sayfaları için ayrı ayrı geçerlidir.²¹¹

Dijital yayıncılık, yayıncı ve araştırma merkezleri için olduğu kadar kütüphaneler için de gerçek bir paradigma kaymasına neden olmuştur. Kütüphanelerin dijital bilgilerin telif hakkının korunması sorumluluğunu başarması için, yasal düzenlemelerin belirsiz olmaması gerekir. Dijital materyallerin telif hakları açısından korunmasına yönelik eleştirilere rağmen, gelecek kuşaklara bilimsel ve kültürel anlamda sağlayacağı yararlar nedeniyle arşivlenmesi tarihi bir değer taşır.²¹²

Ülkemizde telif hakları Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa (FSEK)* göre düzenlenmiştir. Telif haklarını yasayla düzenleyen toplam 149 ülke, telif hakları hususunda uluslararası düzeyde ise Bern Konvansiyonunu tanımaktadır. Türkiye’de ve dünyada telif haklarını çözümlmek adına sürekli yeni çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde son olarak 2001 yılında değiştirilmiş ve bugünkü halini almış olan FSEK’in, dijital eserler ve yayıncılık anlamında hala eksiklikleri vardır. İnternette telif hakları ihlallerinde cezai uygulamalar bulunması, telif hakkının korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerin açık ve net olması, dijital yayıncılık araçları ve veri tabanları ile ilgili maddeler bulunması gerekmektedir.

²¹¹ Yaşar Tonta, “Elektronik Kaynaklarda Yasal Sorunlar”, **PULMAN-XT Türkiye Ulusal Toplantısı**, Ankara: Milli Kütüphane, 16-19 Kasım 2002, s.4

²¹² Ahmet Aldemir ve E.Sultan Oğuz, “Sayısal (Dijital) Kültürün Korunması:Web Arşivleme” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 20, (2006/3), s.295

* Bakınız EK 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

MEVCUT VE OLASI TEKNOLOJİK GELİŞMELERE BAĞLI OLARAK ARŞİVİN GELECEĞİ

4.1.Geleceğin Bilgi Merkezleri

İnsanlık sanayi toplumu ve bilgi toplumunu takiben akıl toplumuna ulaşmıştır. Hızlı teknolojik gelişimin bizi gerçekte iyi bir yaşama mı yoksa felakete mi sürüklediğinin cevaplarını sorgulayabilmek için günümüzdeki durumu kısaca değerlendirmek doğru olacaktır.

Tarih boyunca kültürler, insanların üretim, iktidar ve deneyim ilişkileriyle belirlenmiş, değişen koşullar altında zamanı paylaşımlarını ve topluma kendi hedeflerini, değerlerini empoze etmek için birbirleriyle mücadele etmelerini gerektirmiştir. Dolayısıyla uzam-zamansal konfigürasyonlar, her kültürün anlamı ve evrileceği yön açısından kritik önem taşır. Castells'e göre enformasyonel paradigmada uzamlar akışı, zamansız zamanın mekanları aşması ve zamanı ortadan kaldırması ile yeni bir kültür doğurmuştur: *Gerçek Sanallık Kültürü*. Bu ifade de anlatılmak istenen, gerçeğin yani insanların maddi varoluşunun sembolik metafor olmadığı, aynı zamanda fiili deneyimin oluşturulduğu sahte bir dünyada, tam anlamıyla sanal bir imge gibi algılandığı bir sisteme dönüşmekte olduğudur. Sanallığın insanların hayal gücünü ve temsil sistemlerini ele geçirmesi, akışlar uzamında zamansız zamanda sürdürdükleri sanal hayattır. Bu sanallık kültürü enformasyon çağının yeni toplumsal yapısını oluşturur ve *ağ toplumu* olarak adlandırılabilir.²¹³

Bu ağ toplumu olarak adlandırılan toplumda internet ortamında herkes birer sanal kişilik almaya başlamıştır. Bu sanal kişilikler ile çok kullanıcıli oyunlar ve klüpler ortaya çıkmış, kişiler bu klüplerdeki üyelikleri ile sanal ilişkiler kurmuş ve sanal dertler üreterek gerçek hayattan uzaklaşmaya başlamışlardır. Çok yakın bir gelecekte insanlar fiziki varlıklarını önemsememeye başlayabilirler. Hatta tüm gün bilgisayar başında oturarak müptelalık düzeyinde oyun sitelerinde vakit geçiren asosyal bir kitlenin oluşması ile bu durumun başlamış olduğunu söylemek yanlış olmaz.

²¹³ Manuel Castells, “Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür” Binyılın Sonu, 1.Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.504

2007'nin Aralık ayında The Guardian'ın, 2008 için muştuladığı belli başlı trendlerde ağ kitleleri hakkında bulunduğu iki kehanete yer verecek olursak;²¹⁴

1. Facebook ve diğer sosyal ağların akıbeti: “Gelecek yıl, online sosyal ağların, gençleri elde tutmaya yetmeyeceği görülecek. Avrupa Uluslararası Reklamcılık Kuruluşu’nun son verilerine göre, 55 yaş üstü Avrupalıların yüzde 18’i bir sosyal ağ sitesini ayda en az bir kez ziyaret ediyor. Çarpıcı olan, bu ziyaret sayısı, ‘dijital nesil’ olarak anılan 16-34 yaş grubunun giriş sıklığından çok da uzakta değil: Yüzde 28. Geçen yıl hep birlikte, bu ‘gümüş sörfçüler’in yüzde 12’lik yükselişine tanık olduk, MyChumsClub ve Saga Zone gibi ağ forumları, daha yaşlı kullanıcıları da ağırlamaya başladı. Online sosyal ağlar başka açılardan da olgunlaşıyor. Ofiste çalışanların giderek daha fazla zamanlarını Facebook gibi sosyal ağ sitelerinde geçirmelerinden doğan sıkıntıyla birçok İngiliz firması artık bunların kullanımını engelleme yoluna gidiyor.”

2. İş aramadan önce dijital temizlik şartı: “İnternetin kolonici güçleri haline gelen Facebook ve Second Life gibi sosyal ağ sitelerinin yarattığı matrisin bir sonucu şu ki, artık kişisel özelimiz hiçbir zaman olmadığı kadar göz önünde. ‘Dijital bireysellik’ çağında, pek çoğumuz internet üzerinde kimlikler yaratmak ve de o kimlikleri özgünleştirmek için çırpınırken, tüm bu bilginin, anonim bir bilgisayar sunucu bankasında depolanıp sonunda canı sıkılan bir depo görevlisinin elinde oyuncak olması hayli ironik. Genç insanlar kendi aralarında, hayatı internetin pırıltılı dünyasında yaşamak konusunda büyük bir uzlaşma sağlamış olsa da, Marian Salzman’a göre, onların dijital teşhirciliğe olan bu tutkusu tez zamanda, özellikle de kendilerine bir iş bakmaya başladıkları anda sönecek. İş bulma kurumları ve şirketlerin insan kaynakları departmanları, çalışan adaylarını araştırırken interneti giderek daha çok kullanmaya başladı. Britanya merkezli iş bulma ajansı Poolio’ya göre, şirketlerin üçte ikisi için gözlerini çalışanlarının üzerinde tutmanın bir yolu da, onları sosyal ağ sitelerinden izlemek. Durum gösteriyor ki, siber âlemden dolaşan bu suç unsuru bilgiler demeti yavaş yavaş ortamdan silinmek zorunda kalacak. MySpace sayfaları temizlenip arındırılacak ve toplu ‘Facebook intiharları’ zamanla norm haline gelecek. O sayfalar o haliyle durdukça iş bulamayacaklar çünkü. Bundan sonra gençler artık birbirleriyle, eskiden neler yaptıklarını hatırlamak değil, unutmak üstünden bağ kurmaya çalışacak ve son derece uyumlu bir şekilde, hep birlikte profillerini etkisiz hale getirecekler. ‘Facebook intiharı’ denilen de bu zaten... Hatta tüm bunların ötesinde Amerikalı Reputation Defender (Saygınlık Savunucusu) gibi, müşterileriyle ilgili ortalıkta dolaşan her türlü uygunsuz, çelişkili, acııcı ve iftira nitelikli bilgiyi silme iddiasıyla ortaya çıkan şirketler birer birer büyüyecek.”

Tabii bu sanal toplum tüm insanlığın binde birini bile kapsamamaktadır. Yani, küresel anlamda düşünülürse insanlık adına çok önemli bir sosyal mesele olarak görmek pek de anlamlı gelmemektedir. Bu da bilgi ötesi toplumlarda işin başka bir boyutudur.

Bilgi toplumunun demokratik yapıya sahip olacağı öngörüsünün en azından 2000’li yılların başında ve malesef günümüze gelindiğinde doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Dünyada 57 ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarla ilgili, 56 ülkenin insan hakları ve politik haklar ile ilgili ve 2 ülkenin de çocuk hakları ile ilgili

²¹⁴ Nur Çintay, “2008 Kehanetleri Tuttu mu?”, Radikal Gazetesi, 29.12.2008, s.2

uluslararası sözleşmeleri kabul etmediği belirtilmektedir.²¹⁵ Dünyada pek çok ülke barınma, yiyecek ve sağlık gibi temel sorunlarını çözememişken, sadece bilgisayarların günlük yaşama girmiş ve kullanılıyor olmasını gelişmişlik olarak nitelendirmek pek de mantıklı değildir. 2002 yılı şubat ayı verilerine göre dünyadaki internet kullanıcı sayısının bölgesel dağılımı şu şekildedir:

Tablo 4.1.İnternet Kullanıcı Sayısı (Online Bağlantı Sayısı)

Bölgeler	Sayı (Milyon)	Oran
Afrika	4,15	0,7
Asya/Pasifik	157,49	28,9
Avrupa	171,35	31,4
Orta Doğu	4,65	0,9
Kanada&ABD	181,23	33,3
Latin Amerika	25,33	4,6
Toplam	544.20	99,8

Kaynak: Bülent Yılmaz, “Bilgi Toplum İlişkisi ve Türkiye”, s.111

Tablodaki verilerde de görüldüğü gibi internet kullanımında bölgeler arasında büyük dengesizlikler vardır. Bu sayılar bilgi toplumunda dünyada ciddi eşitsizliklerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu adaletsizliğin nedenlerini sorgulayacak olursak küreselleşmenin dünya üzerinde yarattığı olumsuz etkileri görebiliriz.²¹⁶

- Küreselleşen dünyada güçlü devletlerle bütünleşmek zorunda kalan az gelişmiş devletler ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan bu devletlerin açık etkisine maruz kalmışlardır. Bu nedenle büyük devletlere bağımlılık durumu oluşmuş, güçlü ülkeler emperyalist amaçları için küreselleşme kılıfını kullanmışlardır.

- Küreselleşme toplumları zıt kutuplara yönlendirmiştir. Birinci yönde toplumlar daha da yakınlaşıp bütünleşirken, diğer tarafta toplumlar ulusalcılık, etnik ulusalcılık ve parçalanma sürecine sokulmuştur. Bu durum ülkeleri, küreselleşme sürecinin dışında kalmamak ve ulusal bütünlüğü korumak gibi bir ikilemde bırakmıştır.

²¹⁵ Bülent Yılmaz ““Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım”, s.154

²¹⁶ Balay, s.65

- Dünyadaki ülkelerin üretim gücü ve tüketim olanakları farklıdır. Bu anlamda sanayileşmesini tamamlamış ülkeler avantajlı durumda iken, fakirlik ve sefalet içindeki ülkeler giderek fakirleşmiştir.

- Dünyada teknolojinin imkanlarını da kullanarak bilgi ve beceri düzeylerini yükselten, eğitim sürecine katılan insan sayısı artarken; eğitimden yararlanamayan insan sayısında bir azalma değil, artma olduğu ileri sürülmektedir.

Elbette küreselleşmenin yukarıda sıralanan olumsuz etkilerinin yanında olumlu etkileri de vardır. Özellikle yoğun bilgi birikimine girilen bir süreci başlatmış olması küreselleşmenin en önemli olumlu etkisidir. Bu bilgi yoğunluğu, bilgi çeşitliliğini ve zenginliğini hayatın her alanına yaymış, zaman ve mekan sınırlarını ortadan kaldırarak her türlü bilginin paylaşımına olanak sağlamıştır.²¹⁷ Ayrıca istatistiksel veriler her zaman doğru fikir vermeyebilirler. Bilgi paylaşımı sayesinde, kişi başına düşen milli geliri, okuma-yazma oranı alt seviyelerde olan az gelişmiş bir ülkenin de bilimsel araştırmalarda söz sahibi olabilmesi mümkündür. Hindistan özellikle son yıllarda bilimsel alanda öne çıkan bir ülke olarak bu duruma örnektir.

Her yaştan ve gruptan bilgi toplumu insanına hizmet eden kurumların başında gelen arşivler, kütüphaneler ve bilgi merkezleri, teknolojik gelişmeler sürdükçe bugün olduğu gibi gelecekte de popülaritelerinden bir şey kaybetmeyeceklerdir. İnsanoğlunun merak etme ve öğrenme özelliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak varlıklarını sürdüren bilgi merkezleri, evrimini hiç tamamlamayacakmış gibi hızla değişmeye devam etmektedir. Bu değişim hızı, kimi zaman insanoğlunun hayal gücünün sınırlarını zorlamış, çoğu zaman şaşırtmış ve kendi yaratıcılığı ile yarışa sokmuştur.²¹⁸

Geleceğin bilgi merkezlerinin şekillenmesinde en önemli rolü elbette ki teknoloji ve ürünleri oynayacaktır. Teknolojinin hızı kesilemez bir şekilde insanların gündelik ve iş hayatlarına girmesi ve bağımlılık yaratmasını, aynı hızla gelişen bilgiye ve akla dayalı toplumlarda pozitif kazanç haline dönüştürmek önemlidir. Arşivlerin ve kütüphanelerin toplumların hafızası olmaları dolayısıyla, teknolojinin yarattığı imkanların toplumsal hafızayı korumada ve geliştirmede kullanılmasının düşünülməsi gerekmektedir. Elbette ki bir diğer noktada, enformasyon teknolojilerinde dünyada yaşanan eğilimlerin iyi

²¹⁷ Balay, s.65

²¹⁸ E.Sultan Oğuz, “21.Yüzyılda Bilgi Merkezleri: Geleceğe Dönüş”
http://yunus.hacettepe.edu.tr/~esino/21yy_bm2006.pdf (15.04.2009)

gözlenmesi ve geleceğin bilgi merkezlerinin bu doğrultuda kurgulanması, yapılması gerekli teknolojik değişikliklerin sürekliliğinin ve geliştirilebilirliğinin sağlanmasıdır.

Gelecekte neler olabileceğine göz atacak olursak;

- Yarının dünyasında arşivler elbette varlıklarını koruyacaklardır, bununla beraber değişikliğe de uğrayacaklardır. Gelecekte gezegenimizde var olan bilgi birikiminin tamamının dijital hale geleceğini söylemek hayalcilik değildir. Telif hakları nedeniyle satın alamadığımız dijital bilgilere bilgi merkezlerinden erişilebilecektir. İnsanlar bilgi merkezlerine gittiklerinde yanlarında bulunan dijital bilgiyi yorumlayacak cep bilgisayarı v.b. türden bir cihazdan ya da bilgi merkezinde var olan cihazlardan yardım alarak istedikleri bilgiye ulaşabileceklerdir. Bilgi kullanıcıları bu bilgilerden istedikleri noktadan, istedikleri an ve istedikleri gibi yararlanabileceklerdir.²¹⁹

- Gelecekte eğitimin, akademik düzeyin en tepesinden başlayarak nesnelliğini kaybedeceği de ayrı bir tahmindir. Tezler, munazaralar, sunumlar tümüyle sanal ortamda yapılabilir. Laboratuvar ve uygulama gerektiren branşlar (tıp, güzel sanatlar ve mühendisliklerin bazıları) dışında genel amaçlı birçok branşın eğitiminin örgün olarak yapılmaktan çıkacağı ve öğrencilerin sorgulama ve araştırmanın klasik yollarından tamamen uzaklaşacağı düşüncesi çok da uzak değildir. Örgün eğitim yükünün hafiflemesi ile eğitim sisteminin ekonomik sorunlarından bazıları çözüme kavuşabilir.²²⁰

- Geleceğin arşivciliğinin gelişmesinde elbette kurum ve kuruluşlarda etkin rol oynayacaklardır. Günümüzde yavaş yavaş belge yönetiminin alt yapısını ve kendi bilgi merkezlerini oluşturan kurumlar, gelecekte kendi aralarında teknolojik işbirliği sağlayacaklar ve bilgi ağının kurulmasına katkıda bulunacaklardır.

- Bilgi yoğun bir toplumsal sistemin ileri aşamalarında enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmetlerinde daha etkin olarak kullanılacağı ve dökümanter belgeliğin tamamen kalkacağını söyleyebiliriz. E-Devlet, TC Kimlik No, ve E-imza gibi kavramlar bu yolun açılması için gerekli zeminleri hazırlamaktadır. Tüm yurttaşların güvenilir bilgilere erişebilmeleri ve bu bilgileri kullanabilmelerinin

²¹⁹ Bayram Alaca, “Yarına Yönelik Bir Kurgu: Geleceğin Bilgi Merkezleri” www.ucandaire.org (14.08.2008)

²²⁰ Murat Sevgi, “Bilgi Toplumu Öldü, Yaşasın Akıl Toplumu” [\(03.12.2008\)](http://blog.milliyet.com.tr/(03.12.2008))

sağlanması uzun bir süreç gerektirse de gerçekleşmesi olanaksız değil gibi görünmektedir.

- Geleceğin bilgi merkezleri internetteki bilgilerin düzenlenmesi ile ilgili birer merkez haline gelebilirler. Bu merkezler telif hakları zaman aşımına uğramış eserlerin, internette herkesin hizmetine sunulması, web arşivlemenin sağlanması ve gelecek nesillere her türlü bilginin aktarılması için yapılacak çalışmaların ve çözüm önerilerinin üretildiği merkezler olabilirler. Kısaca geleceğin bilgi merkezleri, bilgiyi insana, insanı da bilgiye kavuşturmak için projelerin ve çözümlerin üretildiği ortamlar olacaktır.²²¹

Bugünün kriterlerinden yararlanarak gelecekle ilgili tahmin yürütmek bir kehanet işi değildir. Fütürizm (gelecek bilim) inovasyon ve stratejiden oluşur. Avustralyalı 'gelecek bilimciler' Richard Watson ve Ross Dawson, 2050 yılına kadar yok olması muhtemel 'şey'leri gösteren bir çizelge hazırlamışlar ve gelecekle ilgili öngörülerini bu çizelgede sıralamışlar. Watson ve Dawson'a göre 2010'a yaklaşırken, 'tamirci' kelimesi tarihe karışıyor. Her şeyin bir yenisi, daha iyisi o kadar çabuk çıkıyor ve ona sahip olmak öyle hızlı bir şekilde ihtiyaca dönüşüyor ki, bozulanı hemen yenisiyle değiştirdiğimiz için bu meslek tarihe karışacak gibi görünüyor. Çizelgeye göre, mektup yazmak, normal bir iklim, tahta oyuncaklar, müzik dükkanları, sokak sütçüleri, makul fiyatlı bir evde yaşamak yakın geçmişte yitirdiklerimiz arasında. Çizelgede 2009, kül tablasının yok olacağı yıl olarak işaretlenmiş. Kül tablası henüz tarihe karışmasa da en azından restoranlarda ve kafelerde masanın üzerinde pek rastlamadığımız gerçek. Çizelgeye göre 2050 yılına kadar yok olacaklar sıralanmaya şu şekilde devam ediyor.²²²

2012 Dial-up internet erişimi

2013 Faks makinesi, 'teşekkür ederim' kelimesi ve nezaket

2014 GPS'ler sayesinde kaybolmak, dolayısıyla yol sormak

2015 Telefon rehberleri

²²¹ Alaca, "Yarına Yönelik Bir Kurgu: Geleceğin Bilgi Merkezleri"

²²² "2050 Yılına Kadar Bunlar Yok Olacak", Hürriyet Gazetesi, 31.05.2008, s.3

- 2016 Emeklilik, bilgisayar faresi
- 2020 Telif hakları
- 2022 Bloglar, imla kuralları, Maldivler
- 2023 Çalışılmayan hafta sonları
- 2024 Masaüstü bilgisayar, AM radyo
- 2026 Öğle yemeği, FM radyo, samimiyet, kırıksıklıklar
- 2030 Anahtar, çocukluk dönemi, realite televizyonu
- 2033 Bozuk para
- 2034 Ucuz seyahat, Bangladeş
- 2035 Orta sınıf, petrol, spam, Aborijinler, Microsoft
- 2036 Petrolle çalışan araçlar, bağımlılık
- 2037 Buzullar, doğal yollarla çocuk sahibi olma
- 2038 Sükûnet
- 2039 "Özür dilerim", Avrupa Birliği
- 2040 Cüzdan, halka açık bedava yerler, karbon emisyonu, kağıt para
- 2042 Kravat
- 2044 Gelecek bilimciler
- 2049 Google, körlük
- 2050'den sonra: Estetik ameliyat, fiziksel acı, çirkinlik, ölüm

Fütüristlerin yok olacaklar listesinde bilgi merkezlerinin olmadığını görmek, gelecekte bilgi merkezlerinin daha da popüler olacağı öngörümüzü destekler niteliktedir. Ataman'ın fütüristik yaklaşımına göre yeni yetişen kuşaklar küresel *infosfer* olarak tanımlanan, her türlü bilgisel varlığın bir araya gelerek etkileşimleri, süreçleri,

özellikleri ve birbirleriyle ilişkilerinden oluşan bir bilgi ortamında yetişmektedirler. Bu bilgi ortamında (infosfer) birbirine bağlı bilgisel organizma olarak yaşayan ve uykuda geçirdiğinden daha çok zamanı çevrimiçi olarak geçiren bu kuşağın adı da *infor*g olarak tanımlanmaktadır. İnforqlar, içinde bulundukları sürat çağında her türlü bilgiye anında ulaşmak istedikleri için ayrıntılarla uğraşmak istememektedirler. Bu nedenle arama motorunun ya da bilgisel ajanın olmadığı kağıt üzerindeki bilgi, kitap, dosya v.s. yeni kuşaklar için zaman kaybı olarak görünmektedir.²²³ Yeni kuşakların günümüzde olduğu gibi gelecekte de bilgiye en kısa yoldan zahmetsizce oturdukları yerden ulaşmak isteyecekleri açıktır. Belki gelecekte tüm bilgilere dijital ortamdan ulaşılacak ama fiziksel olarak kütüphane ve arşiv hizmetlerinden yararlanmak isteyen, kağıt kokusunu duymayı ve ihtiyacı olan bilgiye kitaplara dokunarak ulaşmayı isteyen kuşaklar da mutlaka olacaktır. Bu öngörünün sebebi, örneğin interneti konu alan sanal ortamda kolaylıkla gerçekleştirilebilecek bir sempozyumun, fiziksel ortamda düzenlenmesi, katılımcıların sosyal bir ortamda fikir ve görüşlerini yüz yüze paylaşmak istemeleridir.

Ataman'ın tanımladığı yeni nesil, teknolojiyi tükettiği kadar bilgiyi de hızla tüketmeye programlanmıştır. Daha çok, yeni ve güncel bilgiyle ilgilendikleri için bilgi inanılmaz bir hızla eskimektedir. 2003 verilerine göre örneğin kişilerle ilgili bir bilginin bozulma hızı ayda %3 gibi önemli bir seviyededir.²²⁴

Bu noktada tüketim meselesini ele almak yerinde olacaktır. Günümüzde tüketim insanların kim olduklarını, kim olmak istedikleri ile ilgili duyarlılıklarını etkilemekte ve kimlik duygusunun gelişimini belirleyen unsurlarla iç içe geçmektedir. Bu nedenle tüketim ekonomik olduğu kadar, toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olgu haline de dönüşmektedir. Hangi olgu olarak algılanırsa algılsın özünde her şeyi bitirmek, sonlandırmak duygusunu barındırmaktadır. Oysa bilgi tüketilecek bir nesne değildir. Bilginin kullanılabilirliğinin devamlı olup olmadığının cevabını sorgulamak gerekmektedir. Geçmişten günümüze farklı dönemlerde çok çeşitli bilgi türleri ve istemleri olduğu görülsede, bilgi ihtiyacı hep sürmüştür. Eskiden sıkça başvurulanan bir bilgi kaynağının kullanılabilirliğin bugün kalmadığını ve bugün sıkça talep edilen bir bilgiye gelecekte ihtiyaç duyulmayacağı açıktır. Bu durum bilginin tüketilebileceği anlamına gelmemelidir. Aksine bilgi tükenmeyecek sonsuzlukta ve devamlılıktadır. Sadece somut

²²³ B.Kemal Ataman, "Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım" **Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, Ankara: H.Ü, 24-26 Ekim 2007, s.74

²²⁴ Ataman, "Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım", s.74

anlamda kullanabilirliği ve geçerliliği zamanla değişikliğe uğrayabilmektedir.²²⁵ Bilgi var oldukça dijital ya da gerçek bilgi merkezleri her zaman var olacak ve ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü bilgi kullanıldıkça değerlidir ve değerlendirilecektir.

Gerçek dünyada üretenlerin egemenliğinden kurtulamayan insanlığın, sanal dünyada da üretenlerin egemenliğinde olacağı bir gerçektir. Sanayi toplumu ile başlayan sömürgecilik, gelecekte de devam edecektir. Bu sömürgecilik, paraya dönüşen her malın daha çok üretilmesine, dolayısıyla da toplum tarafından daha çok tüketilmesi anlayışına dayalıdır. Toplumlari, sınırlarını sürekli genişleterek tüketici hale getirmek için özellikle reklamları kullanarak çok çeşitli pazarlama stratejileri ile tüketici toplum yaratabilmek hedeflenir. Bu hedefler için enformasyon teknolojileri iyi bir pazardır. Enformasyon teknolojisi bir kez içine girildiğinde, toplumlara ve bireylere artık bu teknoloji bağlamında üretilen her yeni ürünü alma zorunluluğu empoze edilerek pazarın sürekliliği güvence altına alınmış olacaktır. Enformasyon teknolojileri dünyada soğuk savaş döneminin sona ermesiyle gerileyen silah sanayinin yerini alabilecek kadar zengin bir ticaret alanıdır ve gelecekte de öyle olmaya devam edeceği açıktır.²²⁶

Bu nedenle üretim-tüketim sarmalında tüketen bölgesinden üreten bölgesine geçmek gerekmektedir. Bunu başarmak için Türkiye gibi ülkelerin önünde iki yol vardır:²²⁷

- Yüksek teknolojiler üreten altyapıları kendimize kurmak.
- Yüksek teknolojileri üreten kişileri yetiştirmek.

Bu iki yoldan birincisi pahalı, ikincisi ise çok uzun vadelidir. DPT verilerine göre Türkiye’de 2005 yılı itibariyle interneti kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı %13,9 geniş bant abone sayısının toplam nüfusa oranı ise %2’dir. Bilgi teknolojileri konusunda hiç eğitim almayan bireylerin oranı %92’dir. Toplumda bilgi teknolojileri konusunda eğitim alan kesimin çoğunlukla eğitim kurumlarında giderek yaygınlaşan temel bilgisayar eğitiminden yararlanan ve genellikle iş bulmak amacıyla bilgi teknolojilerine ihtiyaç duyan genç kesim olduğu belirlenmiştir. Genç nüfusun (%54,9’u 30 yaşın altında, % 28.1’i 15 yaşın altında) çoğunluğu oluşturduğu ülkemiz için bu

²²⁵ Ekrem Uzunosmanoğlu, “Bilgi İsteminin Giderilmesinde Bilgi Tüketilir mi, Kullanılır mı?”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:14, (2000/4), s.482

²²⁶ Bülent Yılmaz ““Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım”, s.155

²²⁷ Sevgi, “Bilgi Toplumu Öldü, Yaşasın Akıl Toplumu”

durum büyük bir potansiyeldir. Genç neslin öne çıktığı demografik dağılımın sonucu olarak, 2020’de nüfus grupları içerisinde 25-39 yaş grubunun baskın olacağı görülmektedir. Bu grup geleceğin bilgi ekonomisine en fazla katma değeri yaratacaktır.²²⁸ İyi bir stratejik öngörü ile yönetilirse Türkiye’nin üreten konumuna geçmesi hiç de zor değildir.

Dünya bankası 2007 verilerine göre; "yazılım ve bilgi teknolojileri" sektörü tek başına dünya ekonomisinden %15 kadar pay almaktadır. Koyulan hedeflerin "her eve bir bilgisayar ve internet bağlantısı" gibi tüketime yönelik popülist kampanyalar yerine üreten mekanizmalar ve beyinler yetiştirilmeye yönelik olması gerekmektedir. Üretken kılmaktan kasıt AR-GE'ye ve inovasyona önem verilmesidir. AR-GE'yi teşvik almak için değil, yeni ürünler ortaya koymak için, inovasyonu ise ortaya koyulan ürünün güncel, lider ve ayrıcalıklı tutulması için stratejik bir araç olarak görmek gereklidir.²²⁹

Doğru ellerde, doğru öngörü ve çalışma ile insanlığı güzel bir gelecek bekleyebilir. Teknoloji çağının ekonomik ve hukuksal altyapı sorunlarına acil çözümler üretilmelidir. Teknoloji ve uygulamalarındaki gelişmeler göz önünde bulundurularak hukuksal düzenlemeler sürekli güncelleştirilmeli ve küresel yasalarla bütünleştirilmelidir. Enformasyonun meta niteliğinden kurtulması için toplumsal düzeyde tüketilmesini sağlamak gerekmektedir. Teknolojinin bilinçli tüketilmesi, eğitim sistemine yatırım yapılması, toplumun her kesimine eğitim imkanı sunulması ve kültürel düzeyinin yükseltilmesi ile sağlanabilir. Geleceğin bilgi merkezleri bilginin üretildiği, doğru kullanıldığı, toplumsal faydaya dönüştürüldüğü yerler olmalıdır. Sanal kimliklerimizden sıyrılıp kişisellikten uzaklaşarak toplumsallığa evrimselleşmemiz ve doğaya uyum içinde yaşamayı öğrenmemiz gerekmektedir. Gelecek öyle ya da böyle içine gireceğimiz bir süreçtir. Geleceği nasıl karşılayacağımızı ve ona nasıl hakim olacağımızı belirlemek insanoğlunun tercihi kalmıştır.

4.2. Geleceğin Bilgi Yöneticileri ve Bilgi Profesyonelleri

Geleceğin bilgi merkezlerinde görev alacak bilgi yöneticilerinin, bilgi teknolojilerinde meydana gelen değişikliklerle birlikte görev tanımları da değişmiştir ve

²²⁸ Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Stratejisi, s.7

²²⁹ Sevgi, "Bilgi Toplumu Öldü, Yaşasın Akıl Toplumu"

değişmeye devam edecektir. Özellikle son 10 yılda mesleki anlamda büyük dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Belki gelecekte arşiv ve kütüphanelerin fiziksel mekan olarak kullanan insanlar yok olacak ve fiziksel olarak başvurmayaacağımız bir yerde insana ihtiyaç duyulmayacağını düşünüyoruz. Oysa günümüzde ve gelecekte bu insanların bilgiyi kullanmayacağı veya ulaşmak istemeyecekleri anlamına gelmemelidir. Sadece artık bilgiyi yöneten insanların profilleri ve yaptıkları işin şekli farklılaşmaya başlamıştır.

Öncelikle geleceğin bilgi yöneticilerini arşivcilik ve kütüphanecilik mesleği açısından değerlendirmek doğru olacaktır. Bilgi teknolojilerindeki hızlı ve engellenemez değişimin sonucu ortaya çıkan farklı becerileri kazanmak bilgi yöneticisinin temel görevi olmuştur. Arşivci ve kütüphanecilerin geleneksel rollerinden sıyrılarak bilgi yöneticisi uzmanı haline dönüşmeleri süreç içinde gerçekleşecektir.

İçeriğin sunumu, enformasyon bilimlerinde eskiden beri var olan en temel roldür. Enformasyon çalışanlarının içeriğe ilişkin metadata (üstveri) yaratma işi eskiden elle yapılan ve sınırlı miktarlarda bilgiye uygulanan bir iştir. Oysa bugün olduğu gibi gelecekte de bilgi ve belge miktarı elle işlenemeyecek devasa boyutlarda olacaktır. Bilgiye erişimin otomatik sistemler ve bilgi ajanları yoluyla sağlandığı yeni sistemde arşivci artık belgeye ulaşım konusunda yardımcı olan insan değil, bilgiye ulaşım yolunu yaratan ve tasarlayan insanlar olacaklardır. Bu teknik donanımın ve becerinin hemen sağlanabilmesi elbette mümkün değildir. Bu iki görev arasında geçiş döneminde arşivcinin bilgiye ulaşmada yardımcı olma rolünü, çevrimiçi referans hizmeti yöntemleri (sıkça sorulan sorular, yardım sayfaları, çevrimiçi yardım vb.) geliştirerek dönüştürmek doğru olacaktır.²³⁰ Bilgi sağlayıcıları (bilgi ajanları ve otomatik sistemler) ile insan mantığı mutlaka ters düşecek, aranılan bilgiye ulaşmak için her zaman bu otomatik sistemlerden faydalanılmayacaktır. Ulaşılmak istenilen bilgiye dijital ortamda ulaşamama ihtimali, materyale doğrudan ulaşmak isteyen kullanıcılar ve orjinalinin fiziksel ortamda saklanma zorunluluğu hep var olacaktır. Bu gibi nedenlerle, arşivcilerin bilgiye ulaşmada yardımcı rolü de varlığını her zaman koruyacaktır.

Arşiv ve kütüphaneler tarafından geliştirilen standartlar ve ortak protokollere rağmen geleceğin bilgi kullanıcılarının bilgiyi kullanmada ve talep etmede çok farklı

²³⁰ Ataman, “Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım”, s.75

istemleri olabilecektir. Bu nedenle bilgi yöneticisi, kullanıcı alışkanlıklarının etüd edilmesine yönelik araştırmalar yapmak zorundadır. Bu araştırma hem bugün için hem de geleceğin enformasyon çalışanı için bir kaynak değerindedir. Bilgi yöneticisinin bilgi kaynaklarını sınıflandırırken kullanıcı arayüzleri oluşturacak ve bu arayüzlerin geliştirilebilmesini sağlayacak teknik bilgisi olmalıdır.

Geleceğin bilgi yöneticileri, bilgiyi korumak için epey uğraşmak zorunda kalacaklardır. Geleneksel ortamda materyalin fiziksel anlamda korunması işine karşılık, elektronik ortamdaki koruma için fonksiyonlar, süreçler ve kullanımların kontrol altında tutulması gerekmektedir. Arşiv materyalinin orijinalliğinin tespitinde, elektronik ortamdaki bilginin kanıtı ve değişikliğe uğramadığının garantisini sağlamak da bilgi yöneticisinin yeni görevleri arasındadır. Evrakın ya da yayının emanet zinciri içinde, farklı kurumlar, sistemler ve formatlar arasında standardını oluşturmak enformasyon teknolojisi uzmanları için bile kolay bir iş değilken bilgi yöneticisinin bu yetkinliğe erişmesi epey zaman alacaktır. Gelecekte bilgi çalışanlarına kazandırılması gereken mesleki beceriler arasında, geleneksel arşivcilik ve kütüphanecilik becerilerinin yanı sıra hatta onlarda daha da fazla teknik becerilerin yer alması zorunlu hale gelmiştir. Geleceğin bilgi yöneticilerinin bilgi güvenliği ve teknoloji ağırlıklı ciddi bir eğitim almaları mutlaka gerekecektir.²³¹

Geleceğin bilgi yöneticilerinin, arşivcilik mesleğini tozlu kitaplar arasında, ışıksız ortamlarda çalışan yaşlı insanlar imajından kurtaracağı bir gerçektir. Hatta şimdiden geleceğin meslekleri arasında gösterilmeye başlanmıştır. Geleceğin bilgi yöneticileri, bilgiyi doğru ve güvenli kullanmamızı sağlayacak, toplumsal hafızayı koruyacak, bilgi paylaşımını ve entelektüel bilgi seviyesini yükseltecek, geleceğe kültürümüzü taşıyacak yegane akıl ve bilinç temsilcileridir.

Gelecekte bilgi yöneticileri her alanda çalışabilecek profesyonelliğe sahip olmalıdır. Bu bağlamda çalışmada yer verilen kurumsal arşiv, kurumsal değişim, kurumsal bilgi yönetimi kavramları açısından bilgi profesyonellerini ele almak yerinde olacaktır.

Bilgi profesyoneli, çalıştığı kuruluşun amaçlarına ulaşılmasında bilgiyi stratejik olarak kullanma becerisine sahip kişidir. Kurumun bilgi kaynaklarını geliştirmek,

²³¹ Ataman, “Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım”, s.76

kurum içine yaymak ve doğru yönetmek için çalışır. Bilgi profesyonelleri, bilgi yöneticilerini, kütüphanecileri, bilgi ağı geliştiricilerini, bilgi danışmanlarını içerebilir, ancak onlarla sınırlı değildir.²³²

Kendi bilgi ve belge alt yapılarını oluşturmaya başlayan, gelecekte de bilgi teknolojilerini kullanmaya ve evrensel bilgi ağının kurulmasına katkıda bulunacak olan kurumlar, bilgi yöneticiliği mesleğinin gelişmesinde de etkin rol oynamaya başlamışlardır. Bilgiye dayalı kuruluşlarda hassas bilgi ihtiyaçlarına acil çözümler bularak rekabet gücünü artırmada en önemli unsur bilgi profesyonelleridir. Kuruluşun bütünü için, en iyi bilgi kaynaklarının toplanması, seçilmesi, yerleştirilmesi ve erişiminin sağlanmasında eşsiz bir rol oynar.

Bilgi profesyoneli, düşünebilme, anlayabilme, bilgiyi üretebilme, analizini yapabilme, değerlendirme, yayma ve işlemeyi gerçekleştirebilecek, hızlı düşünme, muhakeme yapabilme, güçlü hafıza, zihinsel aritmetik, entelektüel işlere yatkınlık yeteneklerine sahip olmalıdır. Bilgi yönetimi konusunda eğitim görmelidir. Ağları ve enformasyon kaynaklarını verimli kullanarak kurumsal bilgiyi geliştirme bilmelidir. Bilgi profesyoneli tüm bunları yaparken teknolojiyi çözümsel araç olarak kullanmanın yanı sıra, ekonomi, işletme, iletişim, psikoloji ve sosyoloji konularında da bilgi sahibi olmalıdır.²³³

İnternetin şaşırtıcı ölçüde büyümesi, aşırı bilgi yüklemesi, elektronik iletişimin ve kayıt ortamlarının artması giderek büyüyen sorunlardır. Bilgiyi kaliteli bir şekilde süzgeçten geçirmeleri ve kullanışlı hale getirmeleri için bilgi yöneticileri ve bilgi profesyonellerine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Amaçlarını yerine getirebilmeleri için geleceğin bilgi profesyonellerinin gereksinim duyduğu yeterlilik ikiye ayrılır. Mesleki yeterlilikler ve kişisel yeterlilikler. Mesleki anlamda yeterlilik, uygulayıcının bilgi kaynakları ile ilgili bilgisi, erişim, teknoloji, yönetim ile ilgili bilgisi ve bu bilgilerini en yüksek kalitede bilgi hizmetlerinin sağlanmasında kullanabilme yeteneği ile ilgilidir. Belirli becerilerle artabilen mesleki yeterlilikler dört ana grupta toplanır.²³⁴

- Bilgi kuruluşlarının yönetimi

²³²Eileen Abels ve Diğerleri, “21.Yüzyılda Bilgi Profesyonellerinin Yeterlilikleri”,Çev:Figen Şahin, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt: 19, (2005/1),s.114

²³³Çapar, Bilgi Yönetimi: Nasıl Bir İnsan Gücü?, s.425

²³⁴Abels ve Diğerleri, s.115

- Bilgi kaynaklarının yönetimi
- Bilgi servislerinin yönetimi
- Bilgi araç ve teknolojilerinin uygulanması

Kişisel yeterlilikler ise; geniş bir bakış açısına sahip olma, etkili iletişim kurma, yaratıcı ve yenilikçi olma, değişikliğe açık ve esnek olma, araştırma ve planlama yapabilme, takım çalışmasını iyi yönlendirebilme gibi mesleki becerilerin etkin kullanılabilmesi için gerekli yeterliliklerdir. Bu nedenle mesleki ve kişisel yeterlilikler birbirlerine bağlıdır ve geleceğin bilgi profesyoneli bu yeterliliklere sahip olmalıdır.

Bilgi yönetim uzmanlarının mesleki anlamda yeterliliklerinin kazanabilecekleri yegane yerler olan akademik kurumlar da bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği küreselleşme ve buna bağlı olarak yeni ekonomi ve e-iş eğilimleri, uygulamaları ve çözümlemelerinden etkilenmiştir. Sözü geçen alanlarda başarılı olmak için bilgi, bilişim ve bilgi teknolojisi alanlarında insan gücü yetiştirmenin gereği Türkiye’de de yavaş yavaş anlaşılmaya başlanmıştır. Bu anlayışın yüksek öğretimdeki belirtisi şöyle olmuştur:²³⁵

- Çok az sayıdaki üniversite dışında hemen bütün üniversitelerde bilgisayar mühendisliği bölümleri vardır. Bunların tamamı teknoloji temellidir.
- Beş üniversitede (Ankara, İstanbul, Hacettepe, Marmara, Atatürk) bilgi ve belge yönetimi, arşivcilik ve kütüphanecilik programları yürütülmektedir. Bu bölümler, ‘kütüphanecilik’ kökenlidirler ve ‘enformasyon bilimi’ konusunda eğitim vermektedirler.
- Çoğu üniversitenin işletme programlarında yönetim bilişim sistemleri dersleri yer almaktadır. Kimilerinde ise, Başkent ve Bilkent Üniversitelerinde olduğu gibi yönetim bilişim sistemleri bölümleri vardır.
- Kimi üniversitelerde doğrudan rektörlüğe bağlı enformatik birimleri yer almaktadır. Bağlı oldukları üniversitede bilgisayar okuryazarlığı dersleri verme,

²³⁵ Çapar, Bilgi Yönetimi: Nasıl Bir İnsan Gücü?, s.426

bilgisayar sistemi kurma ve sürdürme, bilgisayar teknolojilerine ilişkin sertifika kursları açma ve proje yapma ve yürütme gibi işler yapmaktadırlar.

- Işık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi’nde 2002 öğretim yılında açılan “Information Technologies Department” programı bilgi teknolojileri yanında ekonomi, işletme, finans, yönetim bilişim sistemleri konularına yer verdiğiinden “bilgi yönetimine” yaklaşmaktadır.

- Boğaziçi Üniversitesi 2003 yılı itibariyle “Kurumlar İçin Bilgi Yönetimi” sertifika programı açmıştır. Bu programda bilgi yönetiminin temel prensipleri ve kurumlardaki uygulaması üzerinde durulmaktadır.

- Başkent Üniversitesi ise “bilgi yönetimi” konusuna doğrudan doğruya yönelen bir başka üniversitedir. 1997 yılında öğretim hayatına başlayan İletişim Fakültesi içerisinde 2002-2003 öğretim yılında ‘Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’ kurulmuştur. Bölümün amacı, günümüzün bilgi toplumuna ve küreselleşmeye ilişkin eğilimlerine ayak uydurabilecek; yeni ekonomi, ve e-iş dünyasında görev alabilecek formasyonda; iletişim ve bilgi teknolojilerini kullanmayı bilen; kurumsal bilginin üretilmesi, derlenmesi, analizi, organizasyonu, erişilmesi, aktarılması ve paylaşımına ilişkin görevleri üstlenebilecek; kurumlar özellikle de iş ve sanayi işletmeleri içerisinde bilgi döngüsünü sağlayarak bilgi biliminin uygulamasını yapabilecek nitelikli insan gücünü, yani ‘bilgi yöneticilerini’ yetiştirmektir.

Geleceğin bilgi merkezleri başlığı altında da incelediğimiz gibi Türkiye’de bilgi ve teknolojiyi doğru kullanacak insan gücüne ihtiyacı vardır. Bu farkındalığa varan yukarıda sıraladığımız öğretim programları gelecek için ümit vaat etmektedirler. Bilgi profesyonellerinin sahip olması gerekli yetkinliklerin alanının genişlemesi nedeniyle mesleğin kapsamı da farklılaşmaya başlamıştır. Başkent Üniversitesi “Bilgi Yönetimi” programı, iletişim fakültesinde kurulan ilk bölüm olması, uyguladığı programın kütüphanecilik programı olmaması, bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin derslere ve bilgi yönetiminin tamamlayıcısı olan iletişim, sosyoloji, psikoloji, istatistik, işletme, ekonomi, matematik vb. derslere programlarında yer vermesi yönleri ile diğer “Bilgi ve Belge Yönetimi” programlarından farklılık göstermektedir.

Bu noktada Türkiye’de bilgi yönetiminin gereken ilgiyi gerçekten görüp görmeyeceğini zaman gösterecektir. Türkiye, küreselleşme sürecinde ayakta kalmak ve

dünya ile entegre olmak için bilgi yönetimine gerekli ilgiyi göstermeye ve altyapıları oluşturmaya mecburdur. Yavaş yavaş görülmekte olan bu ilginin işaretlerini şöyle sıralayabiliriz.²³⁶

- Avrupa Topluluğu'nun e-Avrupa⁺ dokümanında yer alan konulardan bir tanesi de bilgiye dayalı ekonomi için gerekli insan gücü temini amacı ile eğitim verilmesidir. Türkiye, Avrupa Topluluğuna girmek veya o düzeye gelmek için 'bilgi yöneticilerini' yetiştirmek zorundadır.

- Son yıllarda bilgi yönetimi konusunda veya bu konu ile yakından ilişkili çok sayıda kitap, makale ve tebliğ yayınlanmış, bu alanda önemli yayınların çoğu Türkçe'ye çevrilmiştir.

- Boğaziçi Üniversitesi'nde bir 'Bilgi Yönetimi' sertifika kursu açılmıştır.
- Başkent Üniversitesi'nde bir 'Bilgi Yönetimi' bölümü kurulmuştur.
- Pek çok işletme kendi bilgi merkezini kurmuştur.

Türkiye'de bilgi yönetimi konusunda sanal veya gerçek hangi ortamda olursa olsun insan gücü yetiştirilmesi gerekliliğinin farkına varıldığına ve bu insan gücünün istihdam edilebileceği alanlar olduğuna ilişkin işaretler görülmeye başlanmıştır. Bu anlamda yapılan farklı uygulamalar ve gelişmeler geleceğe ilişkin olumlu işaretlerdir.

Geleceğin enformasyon çalışanlarının yetiştirilmesi için izlenilmesi gereken yöntemin şimdiki gibi enformasyon bilimleri alanında yoğunlaşan okulların müfredatına teknik konuları eklemek şeklinde mi yoksa enformasyon teknolojileri üzerinde yoğunlaşan mühendislik okullarının müfredatına mesleki bilgilerin eklenilerek enformasyon mühendisliği bölümleri yaratmak şeklinde mi olacağının cevabını doğru sorgulamak gerekmektedir. Bilgi mühendisliği bölümleri yaratma fikri çok uzak ve ütöpik gelse de, enformasyon teknolojileri ile ilgili verilecek eğitimin işin uzmanları tarafından yapılması gelecekte tamamen dijitalleşeceği düşünülen bir ortamda bilgi

²³⁶ Çapar, Bilgi Yönetimi: Nasıl Bir İnsan Gücü?, s.427

teknolojilerini sağlıklı ve doğru kullanabilecek insan gücü yetiştirmek açısından değerlendirilmelidir.²³⁷

4.3.Teknoloji ve Hayal Gücü

Teknoloji insanların hayallerini gerçekleştirmede kullanılan en önemli araçtır. Hayaller teknoloji ile gerçek olabilmekte, hayal güçlerimiz teknolojinin getireceği nimetlerle şekillenmektedir. Bilgisayarın icat edildiği günden beri hızla gelişmesi, tek kişinin kullanabileceği cihaz haline gelmesi, sonrada kablosuz iletişim, sesli veri girişi, dokunmatik ekranların bilgisayar dünyasındaki yerini alması teknoloji sayesinde gerçekleşen hayaller arasındadır. Görüntülü cep telefonlarının 10 yıl öncesine kadar resmi bile çizilemezken, bugün Japonya’da konuşma engelli insanların iletişimine yardımcı olmakta ve rahatlıkla piyasada bulunmaktadır.²³⁸ 2006 yılında İsveçli şirket Tobii Technology, bilgisayarın içine kullanıcının göz hareketlerini takip eden bir program yerleştirmiş, bu sayede bakışınızı uzun süre bir dosyanın üzerinde tuttuğunuzda, klavyede tanımlanmış sağ veya sol tık tuşlarına basarak dosyayla istediğinizi yapabilmeyi sağlamıştır. 2016’da bu tip bir sistemin tüm bilgisayarların standart özelliği olacağı öngörülmektedir.

Günümüzde yapay zekadan da bahsedilmektedir. İnsan beyni, beyin hücrelerinin taşıdığı bilgiler arasında anında ilişki kurma yöntemiyle işlemektedir. İnsanoğlunun bu zihin süreci yapay olarak tamamen taklit edilemeyecek olsa da teknolojinin sınırlarını zorlayarak insan beyni gibi ilişki kurma yoluyla anında düşünen ve algılayan bir sistem belki de yaratılabilecektir.

Teknoloji günümüz hayat standartlarını değiştirmekte, yaşam biçimlerimizi belirlemektedir. Hatta günümüzde teknoloji öyle bir noktaya gelmiştir ki hayal gücümüzden daha hızlı ilerlemeye ve yol almaya başlamış, daha düşünemediklerimiz gerçekleşmeye, hayalini kuramadıklarımız hizmetimize sunulur olmuştur. Gelecekte gerçek ortamlar ve sanal bilgi dünyaları kaynaşacaktır. Albert Einstein “Hayal gücü bilgidен daha değerlidir” derken belki de hayal etmenin insanlığın geleceğine ışık tutacağını vurgulamak istemiştir.

²³⁷ Ataman, “Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım”, s.79

²³⁸ Oğuz, “21.Yüzyılda Bilgi Merkezleri: Geleceğe Dönüş”

2050 yılına kadar yok olacaklar çizelgesini hazırlayan Watson ve Dawson, gelecekte neler olabileceğinin öngörüsünde de bulunmuş, çoğu teknoloji ağırlıklı öngörülere göre gelecekte hayatımıza girebilecekler listesi şöyle sıralanmıştır:²³⁹

2010 Yalan makineleri, giyilebilir bilgisayarlar, uyku makineleri

2015 Ay üzerinde kurulacak yerleşim yerleri, tek kullanımlık cep telefonları, akıllı kozmetik ürünleri, yalnızca uyumak için tasarlanmış oteller

2020 Robotlar tarafından yapılan ameliyatlar, yapay gözler

2025 Hidrojen yakıt istasyonları, hafıza silme, duyuşal internet

2030 Robot çocuk bakıcıları, sanal tatiller, uzaya kurulacak bir merdiven, yapay hafıza güçlendiriciler, sanal bakteri

2035 Kendi kendini tamir eden yollar, gene göre ayarlanmış diyet, üç boyutlu yazıcılar, sanal gerçeklik pencereleri

2040 Uzayda kurulacak fabrikalar, evrensel para birimi, video oynatabilen duvar kağıtları

2045 Görünmezlik pelerini, Marstaki ilk insan

2050 Beyin nakli, küresel nüfus hüviyeti, hafıza yükleme, ışınlamak

Teknoloji ve hayal gücünün birleştiği noktada ortaya çıkan ‘kurgubilim’, teknolojik ve bilimsel delillerin hayal gücü ile birleştirilerek yazıldığı hikaye ve roman gibi edebiyat eserlerini veya sinemayı ifade etmektedir. Kurgubilim bir ölçüde de muhtemel geleceğin tahmini ve teknolojinin abartılarak hayal gücü sınırlarının zorlanmasıdır. Edebiyat tarihinin ilk kurgubilim yazarlarından olan Jules Vern, 19. yüzyılda ilk romanlarını yayınladığı zaman herkes ona gülmüş, çıldırdığını düşünmüş, yazdıklarını hayal olarak görmüşlerdir. Oysa Ay’a gitmek, denizaltı, gökte uçabilen çelik uçaklar ve roketler yirminci yüzyılda birer birer gerçek oldukça, boş hayaller olmadığı görülmüştür. Bu tür hikayeler yeni teknik ve bilimsel buluşlara ilginin artmasına ve sadece bilimkurgu içerikli dergilerin çıkmasına sebep olmuştur. Film

²³⁹ “Neler olabilecek”, [http://blog.milliyet.com.tr/\(07.03.2009\)](http://blog.milliyet.com.tr/(07.03.2009))

sektörü kurgubilimden fazlasıyla etkilenmiş ve fantastik sinema türünün yaratılmasına neden olmuştur. Sinemalar artık fantastik filmler ve senaryolar üzerinden yürümeye, fantastik romanlar edebiyat dünyasına yön vermeye başlamıştır.²⁴⁰

Kurgubilim her şeyden önce hayal gücüne dayanmaktadır. Hayalle gerçeğin karşı karşıya olduğu düşünülse de bu hayaller hiçbir zaman teknolojik ve fiziki gerçeklere ters düşmemektedir. Fantastik filmlerde yakın bir gelecekte pek çok işi insanların elinden alacak olan robotların dünyası, insan zekasına meydan okuyacak olan bilgisayarların tehdidi, muhtemel bir nükleer savaş sonrası dünyanın dehşet verici hayat şartları tasvir edilerek aslında insanlıktan hiç de uzak olmayan tehlikeleri göstererek bizi uyarmaktadırlar. Birçok edebiyat eserinde ve filmlerde gelecekte bilgiye ulaşmak için kullanacağımız çok gelişmiş dokunmatik büyük sistemlerin de kurgularını görmekteyiz. Genellikle dijital ortamda saniyeden bile hızlı bir şekilde bilgiye ulaştırabilen, her türlü bilginin var olduğu ve günlük hayat da dahil tüm yaşamı kolaylaştıran bilgi sağlayıcıları şeklinde görülen bu sistemler, geleceğin bilgi merkezleri için de fikir vermektedir.

4.4.Teknolojik Gelişmenin Güvenliği

Ülkelerarası dengelerin belirlenmesi açısından teknoloji güvenliği gelecekte daha da fazla önem taşıyacaktır. Çağımız bilgi teknolojilerinin en önemli unsuru olan internetin güvenliğinin ve iletişim kontrolünün sağlanması, gelecekte bilgi aktarımının sağlıklı yapılabilmesi açısından zorunluluktur. Küresel iletişim teknolojisi ulusal ve yerel kültürler üzerinde de tehdit oluşturmaktadır. Sınır tanımaz zenginlik ve çeşitlilikteki farklı kültür ve yaşam biçimlerinin, insanlar üzerinde oluşturabileceği yanlış etkiler tüketim toplumunu tetikleyebilmektedir. Erişilebilirliğin faydalarının yanında bilgisayarlarımız ve kişiliklerimiz üzerinde oluşturacağı tehlikelere karşı hazırlıklı olmamız gerekmektedir.

İnternetin yayılması demek, bilgi ve akıllı sistemlerin uluslararası dengelerde insan gücünün yerini alması demektir. Bu nedenle, bilgi güvenliğine ilişkin ulusal bir politika oluşturmanın temel koşullarından birisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde gelişmelerin iyi gözlenmesi gereğidir.

²⁴⁰ Rehber Ansiklopedisi, “Kurgubilim”,2006, <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/kurgubilim/> (15.10.2008)

Kriptoloji, internetin yaygınlaşması ve bir ticaret medyası halini almasıyla bilgi güvenliğinin uygulamalarında etkili olarak kullanılmaya başlamıştır. İnternet elbette bilginin yaratılması ve paylaşılması için bir özgürlük ortamı anlamına da gelmektedir. Gerçekten de internet sınırsız bilginin yayılmasının medyası olmuştur. Bu bağlamda, kriptografik ürünler de hızlı ve kolay bir şekilde yayılabilmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinden sınırlandırılmış ürünlere internet sayesinde teknik olarak kolayca erişilmektedir. Bunun önüne geçilmesi teknik açıdan geçersizdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde, ulusal devlet politikaları “teknolojik yansızlık” ilkesini benimsemişlerdir. Bu nedenle ulusal politika ilkeleri ve kurumsal yapılanma önerilerinin ileride sorun yaratabilecek uygulamalardan kaçınılarak düzenlenmesi gerekmektedir.²⁴¹

Hızına yetişilemeyen teknolojik gelişmeler, teknolojiyi üreten ülkelere büyük güç kazandırmıştır. Gelecekte tamamen dijitalleşmiş bir dünya düşünüldüğünde, teknolojiye sahip olan ve onu en iyi şekilde kullanan ülkeler elbette hakim güç olacaklardır. Türkiye’de bu konuda güçlü bir politika geliştirilmesi gerekmektedir.

Ulusal bir bilgi güvenliği politikasının olmayışı ülkenin ulusal güvenliğini hassas hale getirmektedir. Ülkemizde kriptografik ürünlerin ithalatı ve ihracatı ile ilgili kontrol esasları net olarak belirlenmemiştir. Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları arasında ulusal güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda bilgi güvenliğini koordine edecek ve yönlendirecek bir yapı bulunmamaktadır.²⁴²

Bu durum “siber güvenlik” ve “kritik bilgi ve altyapılarının korunması” konularını gündeme taşımış ve ülkemizi bazı tedbirler almaya zorlamıştır. Bütünsel bir ulusal güvenlik yaklaşımı çerçevesinde alınması gerekli tedbirler şöyle sıralanır.²⁴³

- Kritik bilgi ve altyapılara yönelik siber saldırıları engellemek,
- Siber saldırılara karşı ulusal zafiyetleri ve açıklıkları azaltmak,
- Siber saldırıların zararlarını asgariye indirmek,
- İyileştirme/kurtarma süresini mümkün olabildiğince kısaltmak.

²⁴¹ “Ulusal Bilgi Güvenliği Raporu ve Teknolojik Gelişmeler”,2006, <http://doctus.org/archive/t893.html>(20.04.2008)

²⁴² “Ulusal Bilgi Güvenliği Raporu ve Teknolojik Gelişmeler”,2006

²⁴³ Binali Yıldırım, “Siber Güvenlik Konulu Üst Düzey Oturum”, **İTÜ Konsey Toplantıları**, Cenevre, 12-21 Kasım 2008, s.2

Teknolojik suçlularının ulusal mevzuattaki boşluklardan yararlandıkları ve faaliyetlerini yasal düzenlemelerin olmadığı ülkelere kaydardıkları bir gerçektir. Bu yüzden, siber suçlulara karşı engelleme, caydırma ve soruşturma yapabilmeyi sağlayacak kanunların ve ikincil düzenlemelerin hazırlanması, mevcut şartlara göre güncellenmesi gerekmektedir.²⁴⁴

Teknolojik gelişmelerin hukuksal ve paylaşılabirlik sınırları ile ilgili düzenlemelere, bilgi ve belge yönetimi anlamında da ihtiyacı vardır. Kurum ve kuruluşlar arasında teknolojik işbirliği sağlanmalı ve işlerliği olan bir bilgi ağı kurulmalıdır. Geleceğin bilgi merkezlerinde, bilgi ve belgelerin depolama standartları ile güvenlik, gizlilik ve paylaşılabirlik sınırları belirlenmeli, bilgi teknolojilerine ve bilgi güvenliğine ilişkin hukuki düzenlemeler yapılmalı, bilgi birikimi, saklanması ve korunmasıyla ilgili yasalar yenilenmelidir.

²⁴⁴ Yıldırım, s.4

SONUÇ

Tez çalışmasının bütünü, insanlığın geçirdiği evreler içerisinde “Arşiv” kurumunun var oluşu ve yaşamsal sürecini kapsamaktadır. Toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik olguların tümünün birleştiği ortak payda bilgidir. Bilginin düzenlendiği, tasarlandığı ve erişime sunulduğu yer olan arşivler, tarihsel süreç içinde başvuru olan önemli kurumlar olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında arşivlerin sadece eski belgeleri saklayan, tozlu raflarla dolu bir bina değil, toplumsal hizmete ve değişime ne kadar açık yerler oldukları görülmektedir. Çalışma bir anlamda arşivlerin önemini vurgulayarak, felsefesini yansıtmayı hedeflemiştir.

Bilginin hızlı ve değişken niteliğiyle oluşan aktif yapısı arşivler için de geçerlidir. 21. yüzyılın pek çok konuda olduğu gibi bilgi hizmetlerinde sahne olduğu değişiklikleri faydaya çevirebilmek için bilgi yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır. Bilgi kullanımının sadece tarihçiler veya araştırmacılar için değil bireyler ve kurumlar bazında da önemi fark edilmiştir. Özellikle bilgi yönetiminin işletmelere kattığı değeri ve ekonomik faydaları keşfeden kurumlar, bilgi hizmetlerinin olanaklarını ve sağlanmasının yollarını araştırmaya başlamışlardır. Günümüzde bilgi yönetiminin her alanda etkin olacağı ortadadır. Burada önemli olan kişilere, kurumlara ve birçok disipline göre değişiklikler gösteren bilgi yönetiminin çerçevesinin iyi çizilmesinin ve uzmanlaşılmasının gerekliliğidir. Bunun için de bilgi toplumu süreci yaşamın her alanına nüfuz etmeli, bilgi okuryazarlığı sağlanmalı ve bu bilgileri doğru değerlendirip işleyebilecek uzman personel ihtiyacı giderilmelidir.

Teknolojik yeniliklerin etkin bir sonucu olarak ortaya çıkan internetin arşiv dünyasına getirdiği yeni açılımlar ve arşivlerin her türlü değişime uyum sağlama potansiyeli ve esnekliği önemle belirtilmiştir. Uzun bir dönem kaynakla kullanıcı arasında kapalı bir sistemde hizmet verilirken, bir anda dünyaya açılma ve her türlü bilgiyi paylaşma imkanı sunan açık arşivler ortaya çıkmıştır. Bu yaşananlardan sonra arşiv ve kütüphane hizmetlerine elbette dur denilemeyecektir. Bilgi hizmetleri, yönü birbirinden bağımsız pek çok disiplinin konusu haline dönüşmüştür ve bu dönüşüm artarak devam edecektir. Çeşitlenerek sürekli artan bilgi yığınlarının kontrolünü sağlamak için teknoloji ve ürünlerinden faydalanılacağı kesin olmakla birlikte, bu bilgilerin doğru ayıklanması, istenilen bilgiye en hızlı şekilde ulaşılması ve toplumsal değer taşıyan bilgi ve belgelerin yönetimi de giderek zorlaşacaktır. Ayrıca erişilebilirlik

sınırları iyi belirlenmelidir. İnternet ve telif hakları çok güncel bir sorun olmakla birlikte yeterli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Burada önemli olan ülkelerin derleme yasalarının dijital yayınları da kapsayacak biçimde düzenlenmesi ve karışıklığa açıklık getirilmesidir.

İhtiyaç duyulan bilgi her zaman kağıt üzerinde olmayabilir. Özellikle günümüzde görsel-işitsel medya ve teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde arşiv dünyası farklı materyallerin farkına varmıştır. Bilginin maddi faydaya dönüşebilme becerisinin arşiv değeri taşıyan farklı materyalde de olduğunu gören arşivler ve kurumlar bu potansiyelden yararlanmaya başlamışlardır. Görsel-işitsel arşiv materyallerini reklamlarda kullanarak kurumsal kültür ve hafıza yaratılmasına katkı sağlamış, hem de bu materyalleri pazarlayarak maddi kazanç elde etmişlerdir. Sonuçta arşivlerin ulusal kültürün tanıtılmasına tarih boyunca olduğu gibi bugün de katkıda bulunduğu ve itibarının arttığı bir gerçektir.

Gelecekte varlığını farklı disiplinlerin konusu olmaya devam ederek ve gelişerek sürdüreceği olan bilgi merkezlerinin tümüyle teknolojinin etkisinde şekilleneceği açıktır. Burada önemli olan özellikle Türkiye gibi ülkeler açısından teknolojiyi doğru ve etkin kullanmak, tüketen değil üreten konumuna geçmektir. Fütüristlerin 2000’li yıllar için öngörülerinin tamamının değilse de, benzeri birçok gelişmenin gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu nedenle gelecekle ilgili öngörülerin hayal olmadığı ortadadır. Girilen yeni süreçte arşivlerin bilgi hizmetlerine ve bilgi kullanıcılarının taleplerine cevap verebilmek için sistemlerini yenilemeleri gerekmektedir. Sürekli dijitalleşen ve hareketliliğine yetişilemeyen akıl çağında hizmet sağlayıcılarının da duvarların dışına çıkacakları bir gerçektir. Bu hizmeti sağlayanların sadece bilgiye ulaşmayı değil, bilginin transferi, organizasyonu, analizi ve yasa oluşturma konularında da yetkin, bilgiyi çok yönlü ele alabilen kişiler olması gerekmektedir.

Sonuç olarak;

- Bilgi her çağ ve toplumda, insanın varlığının niteliği ile oluşmuş ve önemli olmuştur.
- Bilginin değerlendirildiği ve korunduğu yerler olan bilgi merkezleri herhangi bir sınırlama olmaksızın yaşamın her alanında kullanılır hale gelmiştir ve gelişmesini sürdürerek dönüşüm yaşamaya devam edecektir.

- Bilgi toplumu süreci iyi anlaşılmalı, bilgi ötesi toplumlara ulaşabilmenin yolunun teknolojiyi üretmekten geçtiğinin farkına varılmalıdır.
- Arşivler artık kişilerin ve talep edenlerin fiziksel olarak bilgiye eriştiği mekanlar olmaktan çıkmıştır.
- Geleceğin bilgi merkezleri, elektronik ortamda depolanan materyalin korunmasına, doğru saklanmasına ve bilgi kullanıcılarına serbest ve ucuz erişim sağlanmasına yönelik merkezler olmalıdır.
- Arşivler artık kurumlar için kurumsal bilginin saklandığı ve faydaya dönüştürüldüğü yerler olarak birincil öneme sahip olmuşlardır.
- Çok farklı materyale sahip arşivler ve kurumlar, ellerindeki malzemeyi gelecek nesillere aktarabilmek, toplumun kültürel değerlerine sahip çıkmak ve bundan maddi, manevi fayda sağlamak için reklam ve pazarlama stratejileri geliştirmektedirler.
- Çağımız için, enformasyon kaynaklarının doğru değerlendirilmesi ve veriler ışığında doğru biçimde sunulması zorunludur.
- Kullanıcıların sorgu ve sorunlarına teknik ve yönetsel anlamda doğru cevaplar verebilecek bilgi profesyonellerinin yetiştirilmesi gerekmektedir.
- Teknolojinin geldiği ve gelebileceği nokta artık hayal gücü sınırlarını zorlamaktadır. Bu durum teknolojik gelişmenin güvenliği sorununu ortaya koymaktadır. Bilgi güvenliği için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve tedbirlerin acilen alınması şarttır.

EKLER

Ulus Müzik'in sahibi İskender Ulus'u özellikle TRT'nin belgesel arşivi heyecanlandırıyor. Türk kültürünün tanıtımında belgesellerin ayrı bir yeri olacak.

DVD yapılacak dizi ve belgeseller

Kurtuluş, Cumhuriyet, Anadolu Işığ, Zeugma, Türkiye'nin Kuşları, Atatürk'ü Anlamak, Mevlânâ ve Sema, Hacı Bektas-ı Veli, Semah, Yunus Emre, Antakya; Ezan-Çan-Hazzan, Denizli Horozu, Van Kedisi, Soba Belgeseli, Atmaca Belgeseli, Osmanlı Devleti'nin Doğuşu, Son Tanıklar, Sınırlar Arasında vs.

TRT arşivi Ulus Müzik etiketiyle satılacak

HABER DİLEK GÜRAY

Arşivlerini gün yüzüne çıkarmaya devam eden TRT, Kalan Müzik'ten sonra şimdi de **Ulus Müzik** ile anlaştı. Son yıllarda kültürel projeler ile ön plana çıkan **Ulus Müzik**'in sahibi İskender Ulus, TRT'nin ihaleye açtığı arşiv kayıtlarına en iyi teklifi veren kişi oldu. TRT şimdiye kadar sadece bölge müdürlüklerinde satışta sunduğu albümleri, dizi, program ve belgesel DVD'leri artık **Ulus Müzik** etiketiyle ve dağıtım ağıyla bütün dünyaya sunacak. Ayrıca TRT'nin nota arşivleri ilk kez bir kitapçık haline getirilecek.

İlk bakışta akla TRT'nin daha önce Kalan Müzik'le imzaladığı benzer bir anlaşma geliyor. Ancak, Kalan Müzik TRT'nin arşivlerinden yeni projeler çıkaracak. **Ulus Müzik** ise TRT'nin yaptığı dizi, program ve albümlerin tek yetkili satıcısı durumunda. Makara, kaset ya da CD olarak TRT'den gelen eserler, yeni teknolojiyle bezeniyor, kapak tasarımları yapılıyor, kitapçıklar hazırlanıyor. Öyle sıradan bir DVD değil, insanların arşivlerinde saklayabilecekleri ve çocuklarına bırakabilecekleri kalite ve görüntüde olacak. Türkçenin yanında İngilizce anlatımlar da CD ve DVD'lere eklenecek.

Anlaşma imzalanır imzalanmaz hazırlıklara başlandı ve ilk projeler kısa bir süre sonra piyasaya çıkıyor. Bu albümler arasında sanat güneşi Zeki Müren, Serap Mutlu Akbulut gibi sanatçıların albümlerinin yanı sıra Kurtuluş, Cumhuriyet, Asya'nın Kandilleri, Soba'nın Öyküsü gibi dizi ve belgesellerin de basımına başlandı. Üç yıllık anlaşma süresince 400'e yakın TRT arşivi gün yüzüne çıkarılmış olacak. **Ulus Müzik** projeler için TRT'ye yaklaşık 4 milyon YTL ödeyecek.

İskender Ulus'u en çok TRT'nin belgesel arşivi heyecanlandırıyor. Yurtdışındaki fuarları kaçırmayan Ulus, birçok televizyon kanalının programlarını, özellikle de belgesellerini satışa sunduğunu söylüyor. Aslında zamanında TRT'de de kültürümüzü anlatan birbirinden ilginç ve güzel pek çok belgesel çekilmiş. Ama maalesef pazarlaması olmamış. Kim bilir belki de bu vesile ile bir kuzinenin (ya da sobanın) insan ile ilişkisinin, Anadolu'da çok yaygın olan atmaca kültürünün, Van kedisinin ve beşiğin ilginç hikâyelerinin farkına varacağız.

Bu anlaşma Türk kültürünün tanıtımında da önemli görevler üstlenecek. Çünkü İskender Ulus, eserleri yurtdışına pazarlama noktasında da büyük çaba sarf edeceğinin altını çiziyor. 780 satış noktasının yanı sıra büyük benzin istasyonları, NT ve D&R mağazalarında sırf belgesellerin satılacağı stantlar kurulacak. Ulus, bu işe kendini öyle bir kaptırmış ki, www.trtarsivleri.com internet sitesinin ismini satın almış ve gerekli prosedürleri tamamlamışca online satışlara başlayacak. Aynı zamanda Unkapanı'nda sadece TRT arşivlerinin satıldığı bir dükkân açıldı. Arşivlerinin değerlendirilmesi noktasında büyük açılımlar yapan TRT yöneticileri, bu tür projelerin kendilerine hep vaat edilip yapılmadığından şikâyet ediyordu. Bakalım bu icraatlar onları ne kadar mesut edecek?

Albüm yapılacak kayıtlar

Zeki Müren, Atatürk'ün Sevdığı Şarkılar, Alaeddin Yavaşca, Turan Engin, Nezahat Bayram, Kani Karaca, Safiye Ayla, Ferit Sidal, Ziya Taşkent, Nida Tüfekçi, Muzaffer Sarısözen, Ümit Tokcan, Selmi Andak besteleri, caz konserleri, Güldeste, TRT Caz Orkestrası, TRT Çocuk Şarkıları...

EK 2 Kişisel Görüşme ve Yerinde İnceleme Sırasında Sorulan Sorular

- KALAN Müziğin kuruluş fikri nasıl doğdu bahseder misiniz?
- KALAN Müzik olarak amacınız nedir?
- KALAN Müzik Arşiv Serisi düşüncesi nasıl oluştu?
- Arşiv Serisini oluştururken elinizde arşivsel değerde materyal var mıydı, kendi koleksiyonunuzu mu pazarladınız?
- Arşiv koleksiyonundan yararlanarak yaptığınız başka faaliyetleriniz var mı?
- Arşiv materyalini farklı formata dönüştürürken arşivcilerden yardım aldınız mı?
- Arşiv koleksiyonunuzda sadece ses kayıtları mı var?
- Eski eserleri hangi formatta buldunuz ve hangi taşıyıcılara aktardınız?
- Arşiv koleksiyonu için hedef kitlenizi kimler oluşturuyor?
- Arşiv Serisinin hedef kitleniz hariç kullanıldığı farklı alanlar var mıdır?
- Türkiye’de ses kayıtlarının bulunduğu müzik arşivi fikri ilk sizin mi?
- TRT ile yürüttüğünüz projenin kapsamından bahseder misiniz?
- Eserlerin sahiplerine telif hakkı nasıl ödeniyor?
- KALAN Müzik olarak ses kayıtları dışında görsel arşiv materyali de topluyor musunuz?

"Muhtemelen bu arşivde kaybolacağız"

Bir Zeki Müren DVD'si düşünülüyor.

Safiye Ayla

TRT-Kalan Müzik işbirliğiyle, kurumun bütün arşivi özel projelerle satışa çıkacak. Kalan Müzik'in sahibi Hasan Saltık "O kadar çok malzeme var ki muhtemelen bu arşivin içinde kaybolacağız. Buradan binlerce proje çıkar" diyor

TRT arşivi toprak altındaki hazine sandıklarını hatırlatır insana. Zaman zaman lafı geçer "TRT'de ne kayıtlar var" diye ama nedense kabullenilmiştir, o arşivlerin o karanlık odalarda çürümeye mahkum olduğu.

Geçen hafta bu ön kabulleri alt üst eden bir haber aldık. TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin ile Kalan Müzik'in sahibi Hasan Saltık bir anlaşma imzalamışlardı. Artık TRT arşivleri; kurulduğu günden beri kıyıda köşede kalmış, unutulmuş, hatta varlığı hiç bilinmemiş sayısız kaydı bulup çıkaran ve kapsamlı bilgiler içeren kitapçıklarla satışa sunan Kalan Müzik'e emanetti.

Kalan Müzik'in sahibi Hasan Saltık, İbrahim Şahin onu arayıp TRT'nin hantal yapısını kırmak, zaten halkın malı olan bu arşivleri halkla paylaşmak istediğini söylediğinde inanmamış bürokrasinin aşılacağına.

Ama olmuş işte. Ve derhal oturup bir dizi proje üretmişler. Zeki Müren, Eurovision, Müzeyyen Senar, Aşık Veysel belgeselleri; caz kayıtları; "Yedi Kocalı Hümmet", "Keşanlı Ali Destanı" gibi müzikaller; diziler, hatta radyo tiyatroları ve 'arkası yarı'nlar ile yıllar önce yayımlamak istediğinde bürokrasinin hayır dediği marşlar ilk etapta çıkartmayı düşündükleri. Tabii orada bir derya var, Kalan Müzik ekibi de mütemadiyen çalışıp proje üretiyor. Yeni önerilere de açıklar...

TRT-Kalan işbirliğinin detaylarını Hasan

Hasan Saltık

■ Şu an hangi aşamada çalışmalısınız?

Bir komisyon oluşturduk. Murat Meriç, Naim Dilmener, Orhan Kahyaoglu gibi Kalan Müzik'in danışmanları ve TRT'nin danışmanlarıyla ortak projeler düşündük. Etnomüzikologlarla görüşmeler yapıldı. Anadolu halk ozanlarının toplu, kutulu, dört CD'li, bir DVD'li özel albümleri çıkacak. Klasik Türk müziğinin TRT'de geçmişte yapılmış çok iyi kayıtları var. Görüntüleriyle birlikte, özel kutulu şekilde basılacak. Zeki Müren DVD'si, Müzeyyen Senar, Ajda Pekkan belgeselleri düşünülüyor şu anda. Seren Aksu'nun bile ilk görüntüleri TRT'de. Belki ona bir teklifte bulunacağız.

■ TRT'de para kazanacak yani.

Elbette. Yılda ortalama 30 prodüksiyon yapmayı düşünüyoruz. TRT aynı zamanda MÜYAP'a da üye olacak şimdi ve bunların dijital satışa da geçecek. Hem TRT'ye bir gelir sağlanmış olacak hem de eskinin büyük üstatlarını, değerli sanatçıların hatırlatmış olacağız. Mesela biz Belkis Özenler'i ikardığımızda "A

ce Belkis Özenler'ler var, Mesela Zehra Eren diye bir radyo sanatçısı ama olağanüstü bir tango yorumcusu.

■ Müzikaller, radyo tiyatroları... Kalan Müzik işi- ce müziğin dışına taşacak gibi görünüyor.

Türkiye artık müzik sektörünü bir şekilde yenilemek zorunda. İlginç bir şey daha var, Atatürk'ün TRT'de olan görüntülerini renklendirmeye başladık. Eğer yetiştirebilirsek Türk marşlarını, Atatürk'ün görüntüleri ile birlikte sunmak istiyoruz. Bunlar çok özel görüntüler, restore edilecek. Yani şu anda anlaşma henüz çok yeni, o kadar çok proje geliştirilebilir ki, kaybolacağız muhtemelen bu arşivin içinde. Kataloğa kabaca baktım, onlarca değil binlerce proje çıkar buradan.

■ İlk proje belli mi?

İlk proje için Cumhuriyet dönemi Türk marşları yapmaya karar verdik. Çünkü Türkiye'de büyük eksiklik, bir öğrenci müzik markete gittiğinde İstiklal Marşı'nı dinleyebileceği bir kayıt bulamıyor. Bazı bakanlık- lar daha önce varmış ama protokollü diye dışlanmış. Ho-

EK 4 FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU

Kanun Numarası: 5846

Kanun Kabul Tarihi: 05/12/1951

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 13/12/1951

Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 7981

BİRİNCİ BÖLÜM: FİKİR VE SANAT ESERLERİ

A -AMAÇ:

Madde 1 - (Değişik madde: 03/03/2001 - 4630/1. md.)

Bu Kanunun amacı, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmektir.

KAPSAM

Madde 1/A - (Ek madde: 03/03/2001 - 4630/2. md.)

Bu Kanun, fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını, bu haklara ilişkin tasarruf esas ve usullerini, yargı yollarını ve yaptırımları ile Kültür Bakanlığının görev, yetki ve sorumluluğunu kapsamaktadır.

TANIMLAR

Madde 1/B - (Ek madde: 03/03/2001 - 4630/2. md.)

Bu Kanunda geçen tanımlardan;

a) Eser: Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini,

b) Eser sahibi: Eseri meydana getiren kişiyi,

c) İşlenme eser: Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ve işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsullerini,

d) Derleme eser: Özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler ve antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı sonucu olan eseri,

e) Tespit: Seslerin veya ses temsillerinin veya ses ve görüntülerin anlaşılabilir, çoğaltılabilir veya iletilebilir şekilde bir araca kaydedilmesi işlemini,

f) Fonogram: Sinema eseri gibi görsel-işitsel eserler içindeki ses tespitleri hariç olmak üzere, bir icrada yer alan seslerin veya diğer seslerin veya ses temsillerinin tespit edildiği ses taşıyıcısı fiziki ortamı,

g) Bilgisayar programı: Bir bilgisayar sisteminin özel bir işlem veya görev yapmasını sağlayacak bir şekilde düzene konulmuş bilgisayar emir dizgesini ve bu emir dizgesinin oluşum ve gelişimini sağlayacak hazırlık çalışmalarını,

h) Arayüz: Bilgisayarın donanım ve yazılım unsurları arasında karşılıklı etkilenme ve bağlantıyı oluşturan program bölümlerini,

ı) Araişerlik: Bilgisayar program bölümlerinin fonksiyonel olarak birlikte çalışması ve karşılıklı etkilenmesi ve alışverişi yapılan bilginin karşılıklı kullanım yeteneğini,

j) Bağlantılı haklar: Eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla komşu hak sahipleri ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren film yapımcılarının sahip oldukları hakları,

k) Komşu haklar: Eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla ve eser sahibinin izniyle bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların, bir icra ürünü olan veya sair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ile radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları hakları,

l) (Ek bend:30/03/2004-5101/9.mad) Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığı,

İfade eder.

B - FİKİR VE SANAT ESERLERİNİN ÇEŞİTLERİ:

I - İLİM VE EDEBİYAT ESERLERİ:

Madde 2 - İlim ve edebiyat eserleri şunlardır:

1 . (Değişik bent: 07/06/1995 - 4110/1 md.) Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları,

2. (Değişik bent: 01/11/1983 - 2936/1 md.) Her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, Pantomimlar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri

3. (Değişik bent: 07/06/1995 - 4110/1 md.) Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, herçeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri.

(Ek fıkra: 07/06/1995 - 4110/1 md.) Arayüzüne temel oluşturan düşünce ve ilkeleri de içine almak üzere, bir bilgisayar programının herhangi bir ögesine temel oluşturan düşünce ve ilkeler eser sayılmazlar.

II - MUSİKİ ESERLERİ:

Madde 3 - Musiki eserleri, her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir.

III - GÜZEL SANAT ESERLERİ:

Madde 4 - (Değişik madde: 07/06/1995 - 4110/2 md.)

Güzel sanat eserleri, estetik değere sahip olan;

1. Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi,

2. Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

3. Mimarlık eserleri,

4. El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,

5. Fotoğrafik eserler ve slaytlar,

6. Grafik eserler,

7. Karikatür eserleri,

8. Her türlü tiplerdir.

Krokiler, resimler, maketler, tasarımlar ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılması, düşünce ve sanat eserleri olmak sıfatlarını etkilemez.

IV - SİNEMA ESERLERİ:

Madde 5 - (Değişik madde: 03/03/2001 - 4630/3. md.)

Sinema eserleri, her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir.

C -İŞLENMELER VE DERLEMELER:

Madde 6 - Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmıyan ve aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir:

1. Tercümeler;
2. Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilerden bir başkasına çevrilmesi;
3. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması;
4. Musiki aranjman ve tertipleri;
5. Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması;
6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması;
7. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi;
8. Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelde transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.);
9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.
10. (Ek bent: 07/06/1995 - 4110/3 md.) Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması;

11. (Ek bent: 07/06/1995 - 4110/3 md.) Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan (Ek ibare: 03/03/2001 - 4630/4. md.) ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları (Ancak, burada sağlanan koruma, veri tabanı içinde bulunan verilere materyalin korunması için genişletilemez).

(Ek ibare: 03/03/2001 - 4630/4. md.) İstifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek şartıyla oluşturulan ve İşliyenin hususiyetini taşıyan işlenmeler, bu kanuna göre eser sayılır.

Ç -ALENİLEŞMİŞ VE YAYIMLANMIŞ ESERLER:

Madde 7 - Hak sahibinin rızasıyla umuma arzedilen bir eser alenileşmiş sayılır.

Bir eserin aslından çoğaltma ile elde nüshaları hak sahibinin rızasıyla satışa çıkarılma veya dağıtılma yahut diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulma suretiyle umuma arzedilirse o eser yayımlanmış sayılır.

5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinin 2 nci fıkrası hükmü mahfuzdur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aktan, C.Can ve Y.İstiklal Vural(Ed.), **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Ar, Fikret. **Dosyalama-Arşiv Resmi Yazışma Rapor Yazma Teknikleri**, Ankara: TODAİE, 1994

Aron, Raymond. **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Ankara:Bilgi Yayınları, 2000

Barutçugil, İsmet. **Bilgi Yönetimi**, İstanbul:Kariyer Yayıncılık, 2002

Binark, İsmet. **Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1980

Bozkurt, Veysel. **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Ankara: Sistem Yayıncılık, 2000

Bradsher, James ve Michele F.Pasifico. “History of Archives Administration” (Ed.) James G.Bradsher, **Managing Archives and Archival Institutions** içinde (18-34) London,Mansell Publishing Limited,1988

Cadell, Patrick “Arşivciliğin Felsefi Boyutları,” Hamza Kandur (çev.), **Arşivcilik Konferansları- I** içinde (37-49), İstanbul: Librairie de Pera, 1995

Castells, Manuel. “**Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür**” **Binyılın Sonu**, 1.Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007

Castells, Manuel. “**Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum ve Kültür**” Ağ **Toplumunun Yükselişi**, 2.Baskı İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008

Callinicos, Alex. **Postmodernizme Hayır**, Ş. Pala(çev.), Ankara: Ayraç Yay., 2001

Çapar, Bengü. “Bilgi Yönetimi”,C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (175-195),Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Çapar, Bengü. “Bilgi Yönetimi: Nasıl Bir İnsan Gücü?” Tahir-Figen Büyükkakın (yay. hazl.) **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı** içinde (s.421-432), İstanbul: Beta, 2003

Çoban, Hasan. **Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş**, İstanbul:İnkılap Kitapevi, 1997

Dearstyne, Bruce W. **Arşivsel Girişim**, M. Akbulut ve A. O.İçimsoy (çev.), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2001

Delmas, B. **Arşivler**, Ş.Nihal Somer (çev.), Ankara:Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No :12, 1991

Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Stratejisi, 2010 Yılına Doğru Türkiye’nin Potansiyeli, DPT Müsteşarlığı:Ankara, 2006

Dura, Cihan. **Bilgi Toplumu**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No:1244, 1990

Drucker, Peter. **Değişim Çağının Yönetimi**, Z.Dicleli (çev.), İstanbul:Henkel Yayınları, 1995

Drucker, Peter. **Yeni Gerçekler**, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992

Dölger, İlhan **21. Yüzyılda Hedef Alınan Toplum**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, 1987

Erkan, Hüsni. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, 3.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997

Hardt, Michael ve Antonio Negri. **İmparatorluk**, Abdullah Yılmaz (çev.), 2. Baskı, İstanbul, 2001

Kazgan, Gülten. ‘Üçüncü Dalga Uygarlığı ve Türkiye’, Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga** içinde, İstanbul:Altın Kitaplar Yay., 1981

Kutlu, Erol. **Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri**, Yay. No: 167
Eskisehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2000

Mucuk,İsmet. **Pazarlama İlkeleri : (Ve Örnek Olaylar)**, Yenilenmiş 15. bs., İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2006

Odabaş, Hüseyin. “Bilgi Yönetimi Sistemi”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (101-120),Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Ong, Walter J. **Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüñ Teknolojileşmesi**, Sema Postacıoğlu Banon (çev.), İstanbul:Metis Yayınları, 1995

Öğüt, Adem. **Bilgi Çağında Yönetim**, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001

Özgener, Şevki. “Global Ölçekte Değer Yaratın Bilgi Yönetimi Stratejileri”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (267-295),Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Özkul, İsa **Türk Arşivleri Bugünü ve Geleceği**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000

Tiwana, Amrit. **The Knowledge Management Toolkit...**, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2000

Toffler, Alvin-Heidi. **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1994

Torlak, Ömer, Remzi Altunışık ve Şuayip Özdemir, **Modern Pazarlama**, 3.Basım, İstanbul:Değişim Yayınları, 2004

Uçkun, Seher-Gazi ve Hasan Latif. “Bilgi Toplumu ve Bilgi Yönetimi” C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (83-100), Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Wood, Ellen Meiksins. **Kapitalizmin kökeni: Geniş bir bakış açısı**, A.Cevdet Aşkın (çev.), Ankara: Epos Yayınları, 2003

Zaim, Halil. “Bilgi Yönetimi Süreçleri”, C.Can Aktan, Y.İstiklal Vural (Ed.) **Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri** içinde (207-227),Konya:Çizgi Kitapevi, 2005

Sürekli Yayınlar

Abels, Eileen ve Diğerleri. “21.Yüzyılda Bilgi Profesyonellerinin Yeterlilikleri”,Çev:Figen Şahin, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:19, Sayı:1, 2005, ss.114-127

Acun, Ramazan. “İnternet ve Telif Hakları” **Bilgi Dünyası**, Sayı:1, 2000, ss.5-25

Aldemir, Ahmet ve E.Sultan Oğuz. “Sayısal (Dijital) Kültürün Korunması:Web Arşivleme” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:20, Sayı:3, 2006, ss.283-312

Aren, Tülin. “İşletme Arşivleri ve Türkiye’deki Konumuna Genel Bakış”, **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, 2000, ss.35-46

Ataman, B.Kemal. “Arşivcilikte Elektronik İletişim ve Yayıncılık Aracı olarak BBS’ler ve İnternet” **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, 1999, ss.9-26

Balay, Refik. “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bil.Fak.Dergisi**, cilt:37,sayı:2, 2004, ss.61-82

Binark, İsmet. “Fotoğraf, Film, Plâk ve Bant Arşivleri”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Sayı 4, 1981, ss.206-215

Çintay, Nur. “2008 Kehanetleri Tuttu mu?”, Radikal Gazetesi, 29.12.2008, s.2

Fenerci, Tülay. “Bilgi Politikaları Açısından Kapitalist Ekonomik Sistemde Bilgi Toplumu Olgusu” **Bilgi Dünyası**, Cilt: 5, Sayı:1, 2004, ss.74-92

İnceoğlu, M.Çağrı. “Görsel-İşitsel Arşivcilik, Kültür Mirası ve Film Arşivleri”, **Journal Of Yasar University**, Cilt:3, Sayı:11, Temmuz 2008, ss.1463-1485

Kaya, Harun. “Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi: Görgül Bir Araştırma”, **Maliye Dergisi**, Sayı:155, Temmuz-Aralık 2008, ss.119-143

Kayaoğlu, H.Dilek. “Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1, 2006, ss.29-60

Külcü, Özgür. “Batı’da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler I: Aydınlanmanın Başlangıcından Fransız Devrimine”,**Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:16, Sayı:4, 2002, ss.421-440

Külcü, Özgür. “Batı’da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler II: Fransız Devrimi ve Arşivciliğe Etkisi”,**Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:17, Sayı: 1, 2003, ss.7-21

Külcü, Özgür. “Kurumsal Bilginin Oluşumu ve Toplumsal Bilgiye Dönüşümünde Epistemoloji Bilgi Hizmetleri İlişkisi I” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:14, Sayı:4, 2000, ss.386-411

Ölçer, Ferit. “Günümüzde Sosyal Sorumluluğun Değişen Boyutları ve İşletmeler Üzerine Etkileri”, TSE Yayınları **Standart Dergisi**, Sayı: 473,(Mayıs 2001)

Özdemirci, Fahrettin ve Cengiz Aydın. “Kurumsal Bilgi Kaynakları ve Bilgi Yönetimi” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 2008, ss.59-81

Polat, Coşkun. “Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri” **Journal of Social Sciences**, Sayı: 37, 2006, ss.53-80

Rukancı, Fatih. “Avrupa’da Arşivcilik Çalışmaları”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:14, Sayı: 4, 2000, ss.412-420

Tonta, Yaşar A. “Kitap Dışı Materyaller: Terminolojik Yaklaşım”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Sayı:3, (1983)

Uzunosmanoğlu, Ekrem. “Bilgi İsteminin Giderilmesinde Bilgi Tüketilir mi, Kullanılır mı?”, **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:14, Sayı:4, 2000, ss.480-482

Yazıcı, Ali Nihat. “TRT Arşivi (TRT Arşiv 2000 Projesi)” **Arşiv Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, 2001, ss.103-109

Yılmaz, Bülent. “Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Hacettepe Üniversitesi Ed. Fak. Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 1

Yılmaz, Bülent. “Bilgi Toplum İlişkisi ve Türkiye”, **Hacettepe Üniversitesi Ed.Fak. Dergisi**, Cilt:191, Sayı:2, 2002

Yılmaz, Murat. “Teknik Açıdan İnternet ve Telif Hakkı” **Türk Kütüphaneciliği Dergisi**, Cilt:19, Sayı:1, 2005, 128-138

“2050 Yılına Kadar Bunlar Yok Olacak”, Hürriyet Gazetesi, 31.05.2008

Diğer Yayınlar

Avcı, N., C.Taşçı, D.Derman, N.Erdoğan ve Ü.Köymen. “**MEB Araştırma Raporu**”, Enformasyon Toplumu ve Eğitim Sistemlerine Etkileri, Ankara: MEB Yayınları, 1992

Alavi, Maryam ve Dorothy E.Leidner. **Knowledge management and knowledge management systems: Conceptual foundations and research issues**, MIS Quarterly (2001), 25(1)

Ataman, B.Kemal. “Enformasyon Bilimlerine Fütüristik Bir Yaklaşım” **Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 24-26 Ekim 2007

Işıközlü, Fazıl. **Uluslararası Arşiv Yuvarlak Masa Konferansları Hakkında Rapor**, Ankara:Başbakanlık,1962

Karasözen, Bülent. “Kurumsal Arşivler”, **Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri**”, 2003,Ankara: Ankara Üniversitesi

Keskin, İshak. “Gelişmelerin Şekillendirdiği Bir Bilim olarak Arşivcilik ve Arşivcilik Eğitimi”, **Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 24-26 Ekim 2007

Özdemirci, Fahrettin. "Arşivciliğe Felsefî Yaklaşım", **I. Milli Arşiv Şurası**, 20-21 Nisan 1998, Ankara:T.C. Başbakanlık DAGM

Tonta, Yaşar. “Elektronik Kaynaklarda Yasal Sorunlar”, **PULMAN-XT Türkiye Ulusal Toplantısı**, Ankara: Milli Kütüphane, 16-19 Kasım 2002

Yıldırım, Binali. “Siber Güvenlik Konulu Üst Düzey Oturum”, **İTÜ Konsey Toplantıları**, Cenevre, 12-21 Kasım 2008

Yılmaz, Bülent. “İlkçağ Anadolu Uygarlıklarında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı Bağlamında Kütüphane/Arşiv Kurumu”, **Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 24-26 Ekim 2007

Yayınlanmamış Tezler

Alparslan, Sümeyra. “Sanayi ve Bilgi Toplumu Yönetim Metaforlarının Karşılaştırılması”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, 2007)**

Ataman, Nejla. “Halkla İlişkiler ve Arşiv”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE 2000)**, s.108

Ek, Münevver. “Ses ve Hareketli Görüntü Kayıtlarının Yönetimi” **(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, 2009)**

Kılıçarslan, Ali. “Pazarlama İlkelerine Göre Görsel-İşitsel Arşiv Malzemelerinin Pazarlanması, Yapı Kredi Tarihi Arşiv Müzesi Örneği”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, 2007)**

Öğmen, Mesud. “Arşivcilik Sistemi ve Organizasyonu”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1992)**

Sözlük ve Ansiklopedi

Meydan Larousse, “Arşiv”, Cilt 2, İstanbul:Sabah, 1992

Türk Ansiklopedisi, “Arşiv” Cilt 3

Web Siteleri

Alaca, Bayram. “Yarına Yönelik Bir Kurgu: Geleceğin Bilgi Merkezleri”
www.ucandaire.org (14.08.2008)

Ataman, B.Kemal. “Arşivcilikte İnternet Kullanımı”, 1997, <http://www.archimac.org> (20.02.2008)

Ataman, B.Kemal ve Mesut Yalvaç, “Arşivlerde ve Kütüphanelerde Sayısallaştırma” 2004,
<http://www.archimac.org/BKACV/Articles/Sayisal.spml> (14/04/2008)

Barutçugil, İsmet. “Bilgi Yönetimi”, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 2000, No:12 <http://www.makalem.com> (04.07.2008)

Crow, Raym. “The Case for institutional repositories: A SPARC position paper”, 2002,
http://www.arl.org/sparc/IR/IR_Final_Release_102.pdf
(27.02.2008)

Edmondson, Ray. “Audiovisual Archiving: Philosophy and Principles”, Nisan 2004,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001364/136477e.pdf>
(21.05.2009)

<http://www.doaj.org/home> (14.05.2009)

<http://eprints.anu.edu.au/information.html> (03.10.2007)

<http://archives.eprints.org/> (14.05.2009)

<http://www.oaister.org/home> (14.05.2009)

<http://acikarsiv.ankara.edu.tr> (04.12.2008)

<http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/>(20.03.2009)

<http://www.acikerisim.org.tr/> (24.04.2009)

İnternet Arşivi, <http://tr.wikipedia.org> (25.03.2009)

Johnson, R.K. “Open access: unlocking the value of scientific research”, 2004,www.arl.org/sparc/resources/OpenAccess_RKJ_preprint.pdf (25.06.2008)

“Kurgubilim”,2006, <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/kurgubilim/> (15.10.2008)

Kurt, Mustafa. “Bilgi Toplumuna Geçiş Ve Bilgi Toplununun Ekonomik Yönü”, <http://www.bilgiyonetimi.org/> (03.12.2008)

Küçük, M.Emin ve Gülten Alır, “Dijital Koruma (Arşivleme) Stratejileri ve Bazı Uygulama Örnekleri” 2003, www.bilimsurasi.org.tr (20/05/2009)

“Neler olabilecek”, <http://blog.milliyet.com.tr/>(07.03.2009)

North, C.Douglass. “Kurumlar ve Kurumsal Değişim”, Çev:Bernur Açıkgöz, www.canaktan.org/ (05.05.2009)

Oğuz, E.Sultan. “21.Yüzyılda Bilgi Merkezleri: Geleceğe Dönüş” <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~esino/21yy.bm2006.pdf> (15.04.2009)

Özdemirci, Fahrettin. “Arşivlerimizin Kurumsal Yapılanma Gereksinimleri”, 1999, <http://eprints.rclis.org/> (27.03.2008)

Sağsan, Mustafa. “Bilgi Yönetiminin Kavramsal Çerçevesi”, 2003, <http://bilgiyonetimi.org/cm/pages/> (05.05.2009)

Sağsan, Mustafa. “Sanal Alemde Hak Arayışları: İnternette Telif Hakkı Sorununun Boyutlarına Kısa Bir Bakış”2002, www.baskent.edu.tr/~msagsan/downloads/copyrights.pdf (20/05/2009)

“Sanayi Devrimi”, <http://tr.wikipedia.org> (25.03.2008)

Sevgi, Murat. “Bilgi Toplumu Öldü, Yaşasın Akıl Toplumu” <http://blog.milliyet.com.tr/>(03.12.2008)

Şirketlerin Omurgası: Kurumsal Kültür, 2007, www.insankaynaklari.com (05.05.2009)

Tapscott, Don “the rise of net generation” www.growingupdigital.com (17/04/2008)

Tekin, Mahmut ve Ercan Çiçek, “Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi” <http://bilgitoplumu.blogspot.com/>(20/01/2009)

Tonta, Yaşar. “Bilgi Toplumuna Geçiş ve Sorunları”, 2007, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/> (23.05.2008)

Tonta, Yaşar ve M.Emin Küçük, “Hacettepe Üniversitesi Elektronik Tez Projesi”2006, <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/02G064.pdf> (14.05.2009)

“TRT – Ulus Müzik İşbirliği:Türkiye’nin Hafızası Halka Açılıyor” <http://www.ulusmuzik.com> (22/03/2009)

“Ulusal Bilgi Güvenliği Raporu ve Teknolojik Gelişmeler”,2006, <http://doctus.org/archive/t893.html>(20.04.2008)

Kişisel Görüşme

Saltık, Hasan. -Kalan Müziğin Kurucusu-“Kalan Müzik Arşiv Serisi” konulu görüşme, İstanbul: 04.06.2009